

Revista Literară

PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

EUGEN LUNGU: „EUGENIU COȘERIU: COLEG CU BUZZATI, ÎN DIALOG CU BORGES, CITAT DE UMBERTO ECO”

„Iată că centenarul nașterii lui Eugeniu Coșeriu ne-a prins nepregătiți, fără măcar un proiect de perspectivă, dacă nu, așa cum speram, cu un volum deja editat din iluzoriile până azi *Opere complete*. Editura Știința (...) salva și de data aceasta situația, tipărind acest solid volum colectiv, căci altfel trebuia să ne crape obrazul de rușine! Cred că viitorul ministru al Culturii al RM ar trebui să ia în calcul și acest proiect de viitor – editarea scrierilor lui Coșeriu – ca pe o datorie de onoare a basarabenilor față de marele nostru compatriot.” (P. 6)

MIRCEA V. CIOBANU: „DESPRE SINCRETISM (...)”

„Șerban Foarță, cel care tradusese poemul lui Mallarmé (*După-amiaza unui faun* – n.r.), maestrul arabescurilor linguale, al contrapunctării arhaismelor preistorice cu hiperlivrescul cel mai recent, va aduce, într-un poem-carte, Ofranda muzicală, un sublim omagiu părintelui muzicii polifonice, al muzicii baroc. Un elogiu deopotrivă solemn și ludic muzicii înalte, un sublim exercițiu poemat, imagistic și asociativ, o invitație implicită la audiții selecte.” (P. 8)

AVANPREMIERĂ

Fragment din volumul *Urmuz* de Alexandru Vakulovski, în curs de apariție la Editura Polirom. (P. 24)



„(...) Pentru ce ni s-a dat acest strașnic canon de teroare a istoriei? Ruperea zăgazurilor, înălțarea frunților și rostirea adevărilor noastre răvășitoare, ascunse vreme de decenii în adâncul sufletelor deșteptate, se producea, în sfârșit, tot mai fățiș și mai răsunător

sub ochii uimiți ai lumii, care uitase de existența noastră și de noi, moștenitorii celei mai strigătoare la cer dureri de după cel de-al Doilea Război Mondial. Este aproape imposibil să cuprinzi în câteva fraze grăbite dimensiunea și profunzimea acelu

val al deșteptării ce cuprinsese, de la nord la sud, întregul spațiu al străvechii Basarabii, cu tot cu Bucovina de Nord și cu sudul Basarabiei înstrăinat și amorțit sub ocupație. (...) Cu o rândunică, se zice, nu se face primăvara. Poate doar cu o carte...”

„[NICĂIERI E NIMIC...]”:

„natura e toată pustie
în jur adie un iz
un miros plăcut
de poezie
cine știe s-o simtă
s-o vadă în tot și în toate
are parte din durerea cea mare
dar are și dreptul
s-o scrie.”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

PUNCTUM CONTRA PUNCTUM – P. 8

MIRCEA V. CIOBANU: „DESPRE SINCRETISM, SINESTEZIE, CORESPONDENȚE... ȘI OFRANDE MUZICALE”

PAGINI DE ISTORIE – P. 16

NICOLAE ENCIU: „JAPONIA ȘI TRATATUL BASARABIEI”. RECENZIE LA UN VOLUM EDITAT DE ION ȘIȘCANU ȘI GHEORGHE E. COJOCARU

PROZĂ – P. 18

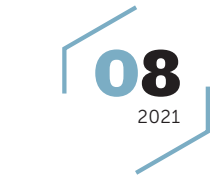
ION ȚURCANU: „VĂ ROG SĂ MĂ IERTAȚI CĂ AM MURIT...”

ANUL LITERAR 2020

CRITICA LITERARĂ | ESEUL | POEZIA – P. 20, 21
CONTRIBUȚII DE NINA CORCINSCHI ȘI MARIA PILCHIN



< 12



CUPRINS

EDITOR:
**UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA**

ANUL 7 | NUMĂRUL 8 (61) | AUGUST | 2021



POEMUL DIN OGLINDĂ
de NICOLAE LEAHU

11 „ION MINULESCU: «ECCE HOMO»”



EDITORIAL
de ARCADIE SUCEVEANU

**03 „LA SFÂRȘIT
DE MANDAT”**



FIRUL CU PLUMB
de MARGARETA CURTESCU

**21 „[TE IUBEA CUM
SE IUBEȘTE...]”**

**04 SELFURI
CU GULLIVER**
„SACRIFICIUL” (II)
DE TEO CHIRIAC

05 UȘI ÎN ASFINȚIT
„PE TERASĂ”
DE NICHITA DANILOV

06 IN SFUMATO
„EUGENIU COȘERIU: COLEG CU
BUZZATI, ÎN DIALOG CU BORGES,
CITAT DE UMBERTO ECO”
DE EUGEN LUNGU

**08 PUNCTUM
CONTRA
PUNCTUM**
„DESPRE SINCRETISM,
SINESTEZIE, CORESPONDENȚE...
ȘI OFRANDE MUZICALE”
DE MIRCEA V. CIOBANU



AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

24 FRAGMENT DIN VOLUMUL
„URMUZ. CEI DINTĂI TRĂSNII”
DE ALEXANDRU VAKULOVSKI,
ÎN CURS DE APARIȚIE LA
EDITURA POLIROM

**10 VÂNTURILE,
VALURILE...**
„DESPRE DETALII”
DE VAL BUTNARU

**16 CARTEA
DE ISTORIE**
„JAPONIA ȘI TRATATUL
BASARABIEI”
DE NICOLAE ENCIU

17 INCORECTITUDINI
„COMPLEXUL
INDEPENDENȚEI”
DE ADRIAN CIUBOTARU

18 PROZĂ
„VĂ ROG SĂ MĂ IERTAȚI
CĂ AM MURIT...”
DE ION ȚURCANU

**20 ANUL LITERAR
2020**
„CRITICA ȘI ESEUL
BASARABEAN DIN 2020”
DE NINA CORCINSCHI

**21 ANUL LITERAR
2020**
„CARTEA DE POEZIE:
ZECE POETI LA (R)APEL”
DE MARIA PILCHIN

**22 PLURALIA
TANTUM**
„JURNAL ÎN MARGINILE
ISTORIEI LITERARE” (LX)
DE LEO BUTNARU

23 FILTRE
„CUM TE NUMEȘTI, STRĂINULE,
ȘI DE UNDE EȘTI?” (III)
DE VALENTIN GUȚU

Revista Literară
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

Director: Arcadie Suceveanu
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinski (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției
al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 500 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6



Acest număr al „Revistei literare” apare cu sprijinul
financiar al Institutului Cultural Român (București)
și al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.
Adrese electronice:
www.icr.ro
www.uniuneascriitorilor.md.

Textele și imaginile inserate în paginile
publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word,
Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.



Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă
poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru
conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ARCADIE SUCEVEANU

LA ROCHEFOUCAULD CÂTEVA LECȚII MORALE

„[139] Unul dintre motivele pentru care găsim atât de puțini oameni care par rezonabili și agreabili în conversație este că nu există aproape nimeni care să nu se gândească mai degrabă la ce vrea să spună în loc să răspundă precis la ceea ce i se spune. Cei mai inteligenți și mai amabili se mulțumesc să afișeze o mină atentă, însă în acest timp se observă în ochii și în mintea lor o detașare față de ceea ce li se spune și o grabă de a se întoarce la ceea ce doresc ei să spună, în loc să țină cont că a încerca din răspuțeri să-ți fie înșuți pe plac este un mijloc inadecvat pentru a fi pe placul celorlalți sau a-i convinge și că a asculta cu atenție și a răspunde după caz este una dintre cele mai de seamă perfecțiuni la care putem aspira într-o conversație.

[225] Ceea ce strică socotelile în recunoștința pe care o așteptăm pentru o facere de bine este că orgoliul celui care dă și orgoliul celui care primește nu se pot înțelege asupra prețului binefacerii.

[233] În suferințele noastre sunt amestecate și diferite feluri de ipocrizie. Într-una, sub pretextul că plângem după o persoană care ne-a fost dragă, ne plângem pe noi înșine; regretăm părerea bună pe care acea persoană o avea despre noi; plângem diminuarea binelui, a plăcerii, a considerației de care ne bucuram. Astfel, morților li se face onoarea unor lacrimi care nu curg decât pentru cei vii. Spun că este o specie de ipocrizie pentru că în acest gen de suferințe ne înșelăm pe noi înșine. Există și o altă ipocrizie, care nu este la fel de inocentă, pentru că îi afectează pe toți: este suferința anumitor persoane care aspiră la gloria unei frumoase și nemuritoare dureri. După ce timpul, care le vindecă pe toate, a făcut să înceteze suferința pe care o resimțeau de fapt, ele nu încetează cu plânsetele, cu lamentațiile și cu suspinele; își iau rolul unui personaj lugubru și se trudesă să arate prin toate acțiunile lor că neplăcerea lor nu se va sfârși decât odată cu viața. (...) Există și un alt soi de lacrimi, care țâșnesc din izvoare mărunte, se izbucnesc și seacă cu ușurință: se plângem pentru a avea reputația de a fi sensibil, se plânge pentru a fi compătimit, se plânge pentru a fi plâns de alții; în fine, se plânge pentru a evita rușinea de a nu plânge.

[267] Graba de a crede răul fără să-l examinăm îndeajuns este un rezultat al trufiei și al lenei. Vrem să găsim vinovați, dar nu și să ne dăm osteneala să examinăm acuzațiile.

[291] Ca și fructele, meritul oamenilor are anotimpul său.

[382] Faptele noastre sunt ca versurile pe rime impuse, pe care fiecare le întoarce după placul lui.”

(La Rochefoucauld, „Maxime”, ediție bilingvă, traducere de Cătălin Avramescu și Ștefan Vianu, Iași, Polirom, 2019)

Așa cum a fost anunțat în presă, pe 10 septembrie curent va avea loc Adunarea Generală a Uniunii Scriitorilor din R. Moldova, care își va alege noile organe de conducere pentru următoarea perioadă de patru ani – Președintele, Consiliul și Comisia de Cenzori. Subsemnatul, care a deținut funcția de Președinte al USM două mandate consecutiv, va prezenta un raport de activitate pentru perioada octombrie 2016 – septembrie 2021. Acest editorial l-am conceput ca pe o scurtă sinteză a viitorului raport, prezentând doar câteva aspecte ce definesc preocupările și eforturile noastre în acest fragment de timp.

Voi începe prin a spune că principiul de bază care a stat la baza programului nostru de activitate în perioada care s-a scurs de la ultima Adunare Generală a USM a fost redresarea economică și morală a instituției, îmbunătățirea situației materiale a membrilor USM, ridicarea prestigiului breslei și reabilitarea imaginii scriitorului. Ținând cont de posibilitățile financiare și potențialitățile administrative reduse ale USM, dar și de situația pandemică care ne-a mai redus din ritm și activitate, putem spune că aceste obiective au fost în mare măsură îndeplinite. Urmărite și realizate cu consecvență pe durata celor patru ani de mandat (la care, din cauza pandemiei, s-a mai adăugat unul), ele au condus la o schimbare în mai bine a vieții USM, au făcut vizibilă fața, încă destul de șifonată, a USM pe scena publică.

În contextul noilor realități social-economice, când este tot mai greu să menții pe linia de plutire o instituție de cultură cum este USM, am reușit să asigurăm buna funcționare a mecanismului economic și administrativ, să achităm la timp facturile și impozitele ce cresc zi de zi, să impulsivăm procesul de creație și de promovare a cărții, să reprezentăm onorabil Uniunea în fața cititorilor, la forurile și instanțele publice din țară și din afară.

Pandemia de coronavirus cu care ne confruntăm deja al doilea an a produs o tulburare și o deviere majoră în viața noastră, multe lucruri nu vor mai putea să rămână la fel.

În aceste condiții, am încercat să găsim (și) alte forme de comunicare decât cele tradiționale, am pus în aplicare noi mecanisme de promovare a cărții și a creațiilor artistice. Membrii USM s-au lăsat antrenați în zeci, sute de lansări de carte, simpozioane, dezbateri și recitaluri on-line. Am

organizat, la Uniunea Scriitorilor, „Anul literar 2019” on-line, publicând rapoartele prezentate în „Revista literară”, iar Gala Premiilor USM din acest an am lansat-o în spațiu deschis, la terasă.

Țin să afirm cu satisfacție și bucurie că în această perioadă a continuat proiectul de editare anuală a antologiei *Cartea Poeziei*, când au apărut volumele *Cartea Poeziei* 2017; 2018; 2019. Uniunea Scriitorilor, împreună cu Editura Arc, a continuat proiectul editorial de antologii poetice „Primăvara poeziilor”, cărți ce au fost lansate în cadrul Festivalului Internațional „Primăvara Europeană a Poețiilor”. Volumele publicate în acești ani poartă semnătura regretaților poeți George Meniuc, Aureliu Busuioc, Mihail Ion Ciubotaru, Dumitru Matcovschi, Andrei Ciurunga, Vasile Levițchi, Nicolae Esinencu, Anatol Ciocanu.

Am insistat în mod deosebit să punem accentul pe întreținerea dialogului cultural, invitând la Chișinău traducători din limba română în alte limbi europene, cu scopul de a promova literatura noastră în alte spații de cultură. Între 2016-2019, s-au organizat trei ediții ale Festivalului Internațional „Primăvara Europeană a Poețiilor”, eveniment ajuns la cea de-a zecea ediție. Cu concursul nostru direct, au apărut câteva antologii internaționale: *Premier/Poesie*, revistă pariziană ce include un dosar cu poeți din Republica Moldova (selecția și traducerea de Jan H. Mysjkin și Doina Ioanid), *Le journal de Poésie* „Primăvara Poețiilor”, revistă belgiană ce cuprinde un dosar cu poeți din Republica Moldova (selecția și traducerea de Jan H. Mysjkin și Doina Ioanid), *Dyuna*, antologie de proză și poezie din Republica Moldova în limba azeră, apărută la Baku în anul 2017. În anii 2017 și 2019 a apărut și *Almanahul Festivalului Internațional Primăvara Europeană a Poețiilor*, la Editura TipoMoldova din Iași. În acest moment, se află în lucru o antologie de poezie în traducere arabă.

O importantă realizare din perioada acestui mandat este apariția regulată (cu o singură deviere mai de durată de la ritmul obișnuit) a organului de presă al USM, *Revista literară*. Publicația a reușit în acești ani să-și creeze o imagine inconfundabilă și, în prezent, se înscrie în topul revistelor culturale ce apar pe ambele maluri ale Prutului. Ea reprezintă tabloul sinoptic și pulsul adevărat al literelor basarabene, imaginea veridică a literaturii ce se scrie astăzi la noi.

A fost reluat proiectul *Anul literar*, care, începând din 2017, a realizat de fiecare dată retrospectiva anului ediorial precedent. La edițiile din 2017-2019 ale *Anului literar* au participat sute de scriitori, oameni de cultură și oameni politici. Evenimentele au fost televizate, iar prezentările au fost publicate în paginile „Revistei literare”. *Anul literar 2021* a rămas în sarcina juriului din motive de sănătate publică.

Printr-o spornică relație de colaborare între USM și Muzeul Național de Literatură „M. Kogălniceanu”, s-a reușit o sinergie ce a îmbogățit atât vizual, cât și profesionist activitățile comune ale acestor două instituții. Datorită (și) eforturilor noastre, conjugate cu eforturile deosebite ale kolegei Maria Șleahțișchi și ale altor câtorva muzeiști, Muzeul și-a consolidat statutul de instituție națională cu finanțare de la buget și a obținut un sediu nou. Acum el trece printr-o perioadă de reformare și restructurare care ne bucură. Sunt conșvinși că noua conducere a USM va fi și în continuare alături de această instituție, sprijinindu-o cu tot ce se poate.

În 2020, USM a înregistrat un secol de existență. Ne propusesem să consemnăm acest eveniment prin mai multe acțiuni, între care instituirea unor ordine și medalii ale USM, pregătirea unui volum de evocări și medalioane, *Viața literară la Chișinău*, derularea unui program cultural susținut de Primăria Chișinău, „Scriitorii pentru capitală, capitala pentru scriitori”, dar pandemia care a venit peste noi ne-a zădărnicit planurile. Sunt sigur că se va reveni la ele în perioada următoare, când sperăm să prindem timpuri mai bune.

Rămân încrezător că vom cunoaște aceste „timpuri mai bune”, că în această lume grăbită de Cronos și înrobită de materialitate literatura va supraviețui. Iar oamenii politici care ne conduc vor înțelege, în cele din urmă, că rentabilitatea literaturii se manifestă în timp – în frumusețea relațiilor umane, în limba vorbită în școli și la posturile de televiziune, în instituțiile de stat ori pe stradă, în sănătatea intelectului, în capacitatea omului de a se manifesta ca ființă liberă, sensibilă și gânditoare.

Sper să ajungem cu toții ziua când la întâlnirile viitoare vom putea discuta mai puțin despre greutăți sau frustrări și mai mult despre împliniri, despre bucuria scrișului și despre realizări literare, singurele în măsură să ne onoreze numele și să justifice rostul nostru ca instituție.



Foto de N. RĂILEANU

SELFIURI CU GULLIVER

SACRIFICIUL (II)

de TEO CHIRIAC

IV

Societatea în care îți duci existența e asemeni unui cadavru fetid. La toate nivelurile se dau bătălii crâncene între miresmele vieții și miasmele morții. Mirosul irespirabil, greșos, propriu regimurilor totalitare și societăților intrate în descompunere, a pătruns adânc în pielea și în oasele oamenilor. Astfel încât, după o perioadă îndelungată, ei s-au obișnuit cu acest miros și nu-i mai percep trăsăturile malefice, influența nefastă, fatală. Cu alte cuvinte, majoritatea oamenilor din societate nu mai fac deosebire între parfumul livezilor înflorite, mireama bisericilor în zi de duminică, aroma bucuriei sufletești, pe de o parte, și, pe de altă parte, duhoarea nămolului de la stația de epurare, abureala demențială din Parlament, mirosul îngrozitor din aziluri și pușcării.

Contaminată de drăceasca duhoare, clasa politică autohtonă a constituit o societate bazată pe dublu standard, dublă moralitate, dublu discurs, disimulare și minciună. Aici, Răul a luat înfățișarea Binelui, iar adevăratele valori au fost răsturnate. Este exact ca în Oceania din romanul *O mie nouă sute optzeci și patru* de George Orwell: „Războiul este pace. Libertatea este sclavie. Ignoranța este putere”. În *Teoria și Practica Colectivismului Oligarhic*, reprezentând programul Partidului din Oceania, Emmanuel Goldstein (omolog Fratelui cel Mare) explică, într-o *neolimbă* inventată, sensul vocabulei *dublagândire*: „*Dublagândire* este [...] puterea de-a păstra două credințe contrare în mintea cuiva în mod simultan, și amândouă să fie acceptate”. În aceeași *neolimbă* este explicată semnificația puterii: „Dacă nu-l faci (pe om) să sufere, cum poți fi sigur că ascultă de voința ta și nu de-a lui? Puterea constă în a-l umili și a-i provoca durere. Ai putere atunci când rupi conștiința omului în bucăți, iar bucățile vii le aranjezi în forme noi, pe care tu însuși le hotărăști”. La fel, se explică diferența dintre iubire și supunere: „Pe Fratele cel Mare trebuie să-l iubești. Nu e destul să i te supui; trebuie să-l iubești”. Ca, în cele din urmă, Winston, personajul principal al romanului, să fie învins: „Dar gata, totul este bine acum, lupta s-a sfârșit. A câștigat bătălia cu el însuși. Îl iubește pe Fratele cel Mare!”

Uneori, intrând în vreo instituție de stat cu chestiuni de serviciu, îți amintești involuntar de Winston, adus în camera de tortură unu-zero-unu, și de O'Brien, călăul acestuia. Te surprinzi în pielea personajului din roman, *retrăind* aceeași stare de groază: „Deodată, îi dădu în nas miros puturos de

șobolan. Simți că-i vine a vărsa; mai-mai să-și piardă cunoștința. I se făcu negru înaintea ochilor. I se luase pentru o clipă mințile, se preschimbase într-un animal înnebunit ce țipa fără nicio nădejde...” În această Capitală parcă te-ai afla și tu, asemeni lui Winston, pe un tărâm de care n-ai fi pe deplin conștient și unde o nelămurită stare de cacosmie a pus stăpânire pe locuitorii lui, copleșindu-i.

Ar putea părea paradoxal, dar situația creată îți amintește într-o câțiva de *Parfumul* lui Patrick Süskind, un roman al cărui personaj principal s-a născut în „cel mai autoduhnitor loc din tot regatul”, într-o vreme când întreaga capitală a Franței din secolul al XVIII-lea mirosea îngrozitor. Cu timpul, Jean-Baptiste Grenouille, protagonistul cunoscutului roman, se va transforma într-un asasin în serie...

V

Fiecare om își are mirosul lui, provocat de emoții, de sentimente de bunătate sau de ură, provocat de efortul fizic, material (mai puțin, poate, de cel spiritual). Fiecare casă, fiecare localitate, rurală sau urbană, își au mirosurile lor. Mai mult, civilizații, epoci, secole întregi își au mirosurile lor distincte. Cum poți să uiți sau să confunzi, bunăoară, secolul XX, cu mirosul lui îngrozitor de crematorii și camere de gazare, cu mirosul lui de praf de pușcă, de fum înecăcios, de cadavre descompuse?...

Acum ceva timp, îmbrățișând un vechi cunoscut, te-a izbit un miros îngrozitor – era mirosul morții. Prima dată ai simțit acest miros în adolescență, într-o zi de început de vară toridă, când a trebuit să duci nășălia unui prieten din copilărie, mort într-un accident de automobil. În aceeași

zi de neuitat, ai simțit mirosul pătrunzător de tămâie, la slujba de înmormântare din biserică, și parfumul florilor de liliac, în cimitir, pe marginea gropii. Acestea vor fi urmate, de-a lungul timpului, de mirosul matern din casa părintească, de primul parfum al tinereții, de aroma dragostei, a nostalgiei și tristeții, de mirosul insuportabil de sudoare abundentă, provocat de frica morții...

Pentru cei care au citit cartea sau au vizionat filmul, ai vrea să subliniezi că parfumul din cartea lui Süskind nu era unul de esență miraculoasă, nu avea un miros angelic, dumnezeiesc; dimpotrivă, era o duhoare diabolică disimulată, cu care „monstrul de geniu” voia să atragă iubirea mulțimii, să pună stăpânire pe sufletul ei, pentru a o supune și a o dezumaniza...

Îți amintești de bătrâna ta mamă și de ultimele ei luni din viață. Lipsită de văz și de auz, cu simțurile aproape atrofiate, ea reacționa doar la mirosul de mir, de busuioc sau de mentă. Atunci când miroasea sticluța cu mir, adusă cândva de tine de la Biserica Nașterii din Betleem, ea căpăta parcă din nou putere, se însenina la față, zâmbea.

VI

Timp de câteva zile, toți bujorii din vază se deschid, unul câte unul. „Sunt frumoși, sunt puternici și blânzi ca flăcăii din satul nostru de altădată!”, va observa șotia ta cu admirație. Desigur, e fascinant să vezi cum dintr-un vârf vegetativ crește o floare atât de mare și de parfumată! Este interesantă și relația bujorilor cu lumina și întunericul: ziua, știind că sunt admirați, ei se deschid cu dărnicie, iar noaptea, nevăzuți de nimeni, se închid. De fapt, acest mecanism inefabil, de închidere și deschidere, e prevăzut pentru a le prelungi viața, păstrându-le frumusețea și parfumul. Căci sezonul bujorilor e foarte scurt: doar 7-10 zile. De aceea, în fiecare seară, venind de la birou, te apropii de vază, și, cu sufletul la gură, îți îngropi fața în petalele moi și catifelate, inspirându-le adânc parfumul...

După câteva zile însă, observi primele petale căzute pe masă. Iar în noaptea următoare, la ore mici, ești trezit din somn de niște zgomote ciudate. Aprinzi lumina. Și ce să vezi? Pe masa din salon se scutură bujorii. Petalele cad deodată: câte două, câte trei, câte patru. Sunt umede, grele și roșii, ca niște picături mari de sânge. Printre ele încearcă să-și facă drum cochilia de melc. Ea a crescut între timp. Spiralată și lucitoare, e asemeni unei lumi, unei galaxii, unui univers în devenire...

VII

Adoua zi treci pe la florărie și cumperi trei trandafiri, florile tale preferate. Ridicând, astfel, noi fortificații în lupta inegală dintre miresmele vieții și miasmele morții. Te gândești că poate ar fi trebuit să-țiiei în serios talentul poetic. Poate că mireasma versurilor tale ar fi fost bună pentru obținerea unor parfumuri și arome spirituale. Adică din spiritul metaforelor să se extragă esența divină. Exact cum, de exemplu, din glandele microscopice aflate în petalele de trandafir se extrag alege parfumuri...

Se știe că omul se naște imperfect, ca să tindă toată viața spre perfecțiune. Ca să caute în ființa lui, precum remarca și Sf. Augustin, imaginea Trinității: memoria, inteligența și voința. Dar problema e că, între timp, omul și-a pierdut mobilul interior de a deveni perfect, de a-și descoperi imaginea interioară; el nu vrea să se înalțe, nici măcar pe vârfuri, ca să atingă perfecțiunea.

Dar ceea ce se știe mai puțin e faptul că sufletului i s-a dat acest trup uman pentru sacrificiu: un sacrificiu conștient și asumat în lupta cu răul și urătenia din el și din afara lui. În această ordine de idei, acești trei trandafiri tăiați din grădină, aduși și aranjați în vaza din salon, reprezintă o formă de sacrificiu de sine. La fel ca și parfumul poeziei tale, frumusețea și aroma lor luptă pentru a contracara aerul stătut din apartament, mirosul fetid al nămolului de la stația de epurare, insuportabila duhoare a lumii în care trăiești.

Spre deosebire de unii cu simțurile parțial sau total atrofiate, tu crezi că și lăcrămioara, și bujorul, și trandafirul, și celelate flori înflorite în această vară, toate au sensibilitate și inteligență, iar frumusețea și parfumul lor sunt modul lor indispensabil, logic, firesc de fi.

Întrebarea e dacă această lume mai are șanse de salvare. Și dacă astăzi mai crede cineva că duhoarea nămolului drăcesc poate fi învinsă doar de inteligența parfumului de trandafir, de aromele discrete ale poeziei, de esența divină a unor metafore. Dacă cineva crede că e posibil, ar fi bine să spună: câți poeți și câți trandafiri urmează a fi sacrificați pentru asta? Până la urmă, întrebarea care te frământă e dacă trebuie salvată această lume nesimțitoare, lipsită de sensibilitate sufletească, o lume la fel de insensibilă ca trecerea timpului, ca rotirea pământului.

În acest sens, ar fi interesantă și părerea cochilei de melc. Între timp, aceasta a crescut vizibil. Astfel încât, acum, la oră târzie, nici nu realizezi prea bine dacă te afli în afara sau înăuntrul ei.

NOI APARIȚII
EDITURA CARTIER

MARIANA CODRUȚ
ERA LUMINĂ, ERA VÎNT
(PROZE)

UȘI ÎN ASFINȚIT

PE TERASĂ

de NICHITA **DANILOV**



L-am întrebat zilele trecute la Polirom pe profesorul Ștefan Afloroaei dacă Socrate ar fi putut să fie convins să poarte mască.

– Doar mască socratică, mi-a răspuns filozoful.

– Dar Kant?

– Kant avea un respect atât de mare față de societate și față de fiecare individ, încât ar fi purtat orice fel de mască dacă i s-ar fi cerut.

– Chiar și de gaze?

– Chiar și de gaze, a răspuns profesorul.

Și asta nu i-ar fi știrbit cu nimic din prestigiul înalt de care s-a bucurat în timpul vieții și se bucură și azi autorul *Rațiunii pure*, a adăugat el.

– Dar Schopenhauer?

– Schopenhauer purta pretutindeni masca morții crepusculare, pe care o scotea doar în timpul somnului, când sculându-se din așternut pipăia pereții gândurilor sale... Apoi, constatând că totul sună gol, o așeza la loc și adormea liniștit, nu înainte însă de a-și pune nervii pe bigudiuri, ca să apară neschimbat a doua zi.

– Dar Nietzsche?

– Odată ce-l avea pe Supraom de partea sa, Nietzsche nu mai avea nevoie de nicio mască. Dar cum epiderma sa era extrem de sensibilă, chiar dacă ar fi încercat, pe mască i-ar fi apărut ciorchini întregi de furuncule și o mulțime de eczeme. Oricum ai privi lucrurile, Nietzsche era un om antisistem, iar masca l-ar fi împiedicat să-și desfășoare în gol gândurile.

Înainte de a ne despărțit i-am mai pus două întrebări pe aceeași temă profesurului A:

– Dar oare Eminescu ar fi purtat mască?!

– Nu, categoric nu, mi-a răspuns filozoful. Eminescu era omul antisistem. Ar fi refuzat să creadă în existența virusului și în eficiența măștii.

– Dar Caragiale?

– Caragiale ar fi jubilat. Spiritul său ludic s-ar fi pliat imediat pe filozofia și psihologia curentului, astfel că și-ar fi pus pe față nu o singură mască, ci o sută.

*

O seară superbă petrecută pe terasa Hotelului „Eden” în compania lui Nicolae Breban, a Aurei Christi, a lui Bogdan Crețu și Ioan Cristescu.

A vorbit, desigur, mai mult Breban. Sau doar Breban. Monologul său a fost întrerupt de poeta Aura Christi, care a intervenit la timpul oportun cu câteva observații și completări și tot felul de detalii, pe care Nicolae Breban, în avântul său autodevotor, omisese să le facă.

Incisive și necruțătoare, dialogurile dintre Breban și Aura Cristi treceau dincolo de limita tandreții și a tachinării pure, amintind de dialogurile personajelor dostoevskiene, împingându-te spre marginea abisului unde iubirea, chiar iubirea de sine, și ura își dau mâna înainte de a se arunca în gol.

A fost, de fapt, un dialog ce semăna foarte bine cu un balet, în care înălțările, reverențele și căderile se desfășurau unele după altele, într-un ritm oximoronic, pe cât de abrupt, pe atât de tandru.

Dialogurile dintre Nicolae Breban și Aura Cristi, împinse spre marginea prăpastiei, mi-au amintit de discuțiile contradictorii dintre Sinucigașul și tânărul Moss, protagoniștii romanului *Ultimul capitol* de Knut Hamsun, o carte splendidă, ce are puncte comune cu romanul *Muntele vrăjit* al lui Thomas Mann, unul din idolii lui Nicolae Breban.

„Caut o formă adecvată, înțelegeți?” spune Sinucigașul din *Ultimul capitol*. Adică o formă adecvată de sinucidere. „Doar n-o să-mi iau viața așa, oricum”, adaugă el. Și asta fiindcă sinuciderea trebuie să te aducă mai aproape de credința în sine și de Dumnezeu.

„V-a trecut vreodată prin cap că sinuciderea ar putea dezonoara moartea?” se întreabă el.

Într-un fel și Nicolae Breban poate fi perceput ca un sinucigaș, ca un sinucigaș care vrea să atingă nemurirea prin arta sa. De aici, și toate ieșirile sale publice ce sfidează limitele bunului simț comun.

Pentru mine, întâlnirea cu Nicolae Breban a însemnat o lecție despre viață, despre asumarea propriului destin, și o lecție despre solitudinea creatorului.

El e singur, permanent singur, obsedat de ideile și de personajele sale extrase din magma propriului său abis existențial.

În esență, Nicolae Breban caută un Mesia. Un Mesia nu pentru ceilalți, ci doar pentru el. Și de multe ori, se lasă sedus de ideea că Mesia căruia ar vrea să-i dedice întreaga viață e chiar el.

De aici și întrebarea decupată din *Bunavestirea* sa, care are ceva din resemnarea și tristețea eminesciană a *Odei în metru antic*: „Misterul propriei mele vieți unde să-l aflu?”

Cum, unde?! Nicăieri.

*

Agapa se prelungi destul de mult. Breban era în vervă. Părea neobosit. Totuși, l-am văzut de câteva ori lăsându-și ușor capul în piept, privind undeva în golul câscat sub el. Îi erau suficiente însă câteva fracțiuni de secunde pentru a-și reveni și a aborda

radical, în trombă, un alt subiect. Îi evoca destul de des pe prietenii săi Nichita Stănescu și Eugen Simion, cu care obișnuia să se plimbe prin curtea Academiei; pe Ana Blandiana, Nicolae Manolescu, care îl luase în brațe sprijinindu-l într-un moment de cumpănă, pentru ca apoi să-l abandoneze cu totul; pe Ileana Mălăncioiu și pe Dumitru Țepeneag. A vorbit și despre Virgil Mazilescu, un personaj cu alură dostoevskiană, aflat mereu în opoziție cu ceilalți. Îl angajase, nici el nu știa de ce, ca redactor la *România literară*. Nu erau prieteni și nici nu se simpatizau prea mult. A fost pur și simplu un impuls. L-a chemat la el și l-a angajat, apoi aproape că l-a pierdut din vedere.

Cele mai dragi amintiri erau însă cele legate de Nichita Stănescu. Nichita, după părerea lui Breban, chiar și în momentele sale de cădere dădea impresia că este inspirat. Autorul *Necuvintelor* nu voia să trăiască oricum, de aceea căuta tot timpul sintagme potrivite, care să-i propulseze geniul spre cunoașterea de sine și spre cunoașterea celorlalți. El căuta să ajungă la adevărul ascuns în pietre și la adevărul ascuns în coamele cailor fluturate de vânt. Desigur, jocul nu-i ieșea întotdeauna. De multe ori, întorcând cuvintele pe dos, Nichita perora în gol. Dar oricum l-ai fi luat, jocul era fascinant.

Ascultându-l pe Breban, fiind atent și la completările Aurei Christi, legate de o întâmplare sau de alta, care încerca să confere discuției o aură de luciditate, în timp ce Breban marșă pe latura metafizică a lucrurilor, golindu-le de sens și propulsându-le mereu către un altul, încărcat de mister, mi-am dat seama că autorul *Bunavestirii* nu venise întâmplător la Iași. Venise să ia pulsul locului și să lase în urmă un mesaj. Oferirea premiului revistei *Convorbiri literare* fusese doar un prilej pentru a revedea orașul *Junimii*. De aceea, Breban a vorbit mult. El voia să lase o anumită impresie asupra unui public ceva mai puțin nervos decât cel din capitală, un public meditativ, obișnuit să rememoreze întâmplările.

În timp ce vorbea adresându-se întregii asistențe, aveam impresia că prozatorul mă studiază cu atenție, cântărindu-mi gesturile din ochi. La un moment dat, întrerupându-și perorația, m-a întrebat:

– Cât îmi dai ca să-ți scriu un autograf și să te fac mare?

Tocmai îi apăruse la Ed. Ideea Europeană ediția definitivă a romanului său *Bunavestire* cu o prefață semnată de Eugen Negrici și o postfață scrisă de Bogdan Crețu, care se afla cu noi la masă.

Am încercat să-i spun că am fost la lan-

sarea primei ediției a romanului apărut la Editura *Junimea* în 1977. Țineam bine minte scena. La lansare au vorbit Nicolae Manolescu și Nichita Stănescu. Și dacă nu mă înșel, Mircea Radu Iacoban, directorul de atunci al editurii, Corneliu Sturzu și Horia Zilieru.

Breban însă nu mă asculta. Poate că nu-l interesa trecutul, ci doar prezentul. Probabil mă testa, vrând să vadă cum reacționez. Întrebarea era destul de incomodă. Trebuia să găsești o sintagmă potrivită ca să ieși din impas.

– Mai mare decât sunt? am zis.

– Mai mare, a replicat Breban. Măcar cu un deget sau chiar cu o palmă. Gândește-te că viitoarele generații vor citi dedicația mea și cota ta va crește în ochii lor.

– Cât cereți de obicei?

– De obicei cer foarte mult, dar nu dau decât pe gratis.

– De ce?

– Pentru că nu-l pot face mare cu un deget sau o palmă pe oricine, ci doar pe cei ce merită.

– Va să zică așa... Așa a zis Breban, privindu-mă pe sub ochelari. Și acum, vă rog să păstrați reculegere la masă, ca să mă pot concentra. O dedicație, adăugă el, e ca un portret. Autorul te studiază cu atenție, îți pipăie trăsăturile de caracter, rezistența la stres, rezistența la tentații, și apoi îți scrie dedicația. Ați înțeles?

– Am înțeles, am zis.

Zicând acestea, Breban a luat de masă pixul lui Bogdan Crețu și a început să scrie dedicația promisă. În timp ce îmi scria, am început să mă gândesc aiurea, după obiceiul meu. Breban însă m-a simțit imediat că nu sunt atent, și m-a mustrat în stilul său:

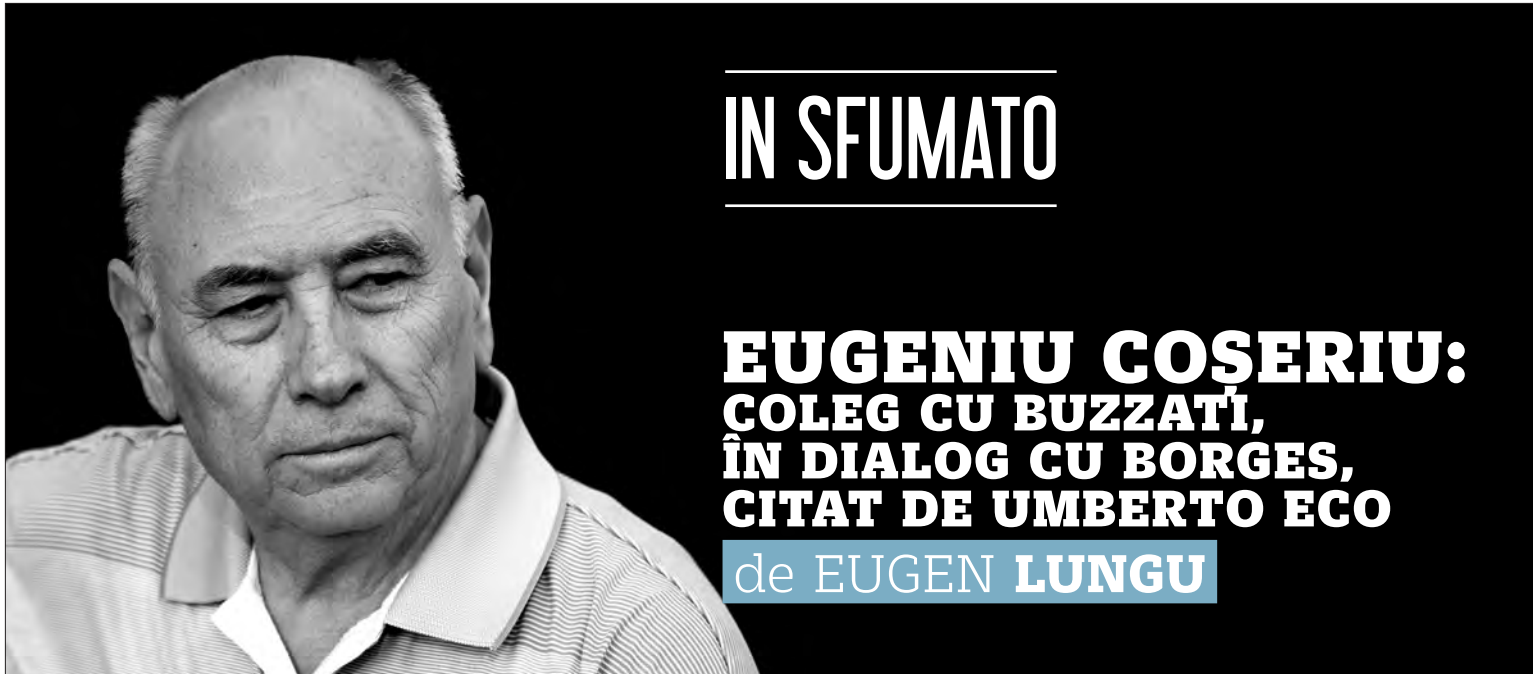
– Când Nicolae Breban îți scrie o dedicație, nu trebuie să te gândești decât la Nicolae Breban și la dedicația sa. Dacă el e concentrat asupra ta, tu de ce îți învârți mintea în gol? Cum o să-ți poată scrie ceva coerent, când tu te gândești aiurea? Trebuie să fii pe aceeași lungime de undă cu Breban, ca să poată fi el, la rândul-i, pe aceeași lungime de undă cu tine. Ai înțeles, Nichita? m-a întrebat.

– Am înțeles, am zis.

*

–Poți să te spovedești sau să te cununi și în fața unui copac sau în fața unor pietre ridicate în deșert, îmi spunea adesea poetul Mihai Ursachi. Eu însumi am făcut-o, adăuga el.

Într-adevăr, magistrul Ursachi nu mințea. La scurt timp după ce fusese mazilit de la direcția Teatrului Național din



„Eu eram pe atunci un tânăr foarte curajos și îmi propusesem să arăt tuturor tot ce poate un țăran din Mihăileni. Chiar de la Bălți.”
(Eugeniu Coșeriu)

Bălțenii – așa ne numesc unii, când cu ciudă, când cu pizmă și, arareori, cu admirație pe cei născuți sau trecuți prin școli mai sus de latitudinea 47°64', adică ceva mai la nord de Sângerai. Nu mă apuc să fac statistici, dar cred că majoritatea intelectualilor basarabeni sunt de obârșie nordică. Așa că adjectivul *bălțean* poate echivala particulele nobiliare occidentale – *van*, *von*, *de la* etc. Deci nu mi se pare deloc întâmplător faptul că cel mai cunoscut basarabean de pe glob, Eugeniu Coșeriu, s-a născut la Mihăileni și a debutat cu povestirea *Suflet de vultur* (ce titlu premonitoriu!) în capitala nordică a Basarabiei.

Prin urmare, era absolut normal ca tot bălțenii – Gheorghe Popa, Gheorghe Prini și Mircea V. Ciobanu – să scoată în lumină, în prestigioasa colecție „Personalități notorii”, care apare la Editura Știința de ani buni, un valoros volum dedicat reputatului lingvist¹.

Nu cutez să mă afund în subtilitățile științei pe care a profesat-o Eugeniu Coșeriu, căci risc, eu, amatorul, să fiu aruncat în afară de undele ei dense precum li se întâmplă celor care vor să sondeze pe cont propriu mărelele cu un grad înalt de salinitate. Încerc totuși să privesc fenomenul Coșeriu dintr-un unghi familiar mie – cel al editorului. Căci ARC era una dintre puținele edituri care puneau în circuit intelectual o lucrare însemnată a ilustrului basarabean – *Lecții de lingvistică generală* (2000). Textul era tradus din spaniolă de Eugenia Bojoga. Despre importanța acestei ediții scria în *Cuvânt înainte* la respectivul volum cunoscutul lingvist Mircea Borcilă: „Apariția în limba română a *Lecțiilor de lingvistică generală* ale lui Eugeniu Coșeriu marchează un moment important în procesul istoric de recuperare a gândirii științifice a marelui savant și de emancipare a teoriei lingvistice românești. După ediția în limba spaniolă din 1981 – bazată, ea însăși, pe o versiune inițială în limba italiană, publicată în 1973 –, cartea s-a bucurat de un bine meritat ecou internațional, ce s-a reflectat atât în exegeza operei coșeriene, cât și prin reeditarea și traducerea ei în alte limbi (o nouă ediție spaniolă apare în 1999; tra-

duceri: în japoneză, 1979; în portugheză, 1980; în germană, 1988; în bulgară, 1990). [...] Realizarea ediției românești a fost gândită, cu mai mulți ani în urmă, ca venind, în primul rând, în întâmpinarea unor exigențe ale studierii lingvisticii generale în contextul nostru universitar, dar și ale propagării acesteia într-un spațiu mai larg al cercetării și cunoașterii științifice”.

Cam tot pe atunci, urma să aibă loc la Bălți un colocvius sau o întrunire cu participarea lui Eugeniu Coșeriu. În cadrul întâlnirii, trebuia să spun și eu câteva cuvinte. Îmi pregătisem din timp discursul, probabil singurul scris și scos la imprimantă, dar o înrăutățire bruscă a sănătății a împiedicat deplasarea mea spre nordul republicii. În nerostita mea cuvântare nu formulasem idei abisale (mă rog, e un domeniu în care nici măcar diletant nu sunt!), dar emiteam o propunere serioasă ca editor. Consta în următoarele: e de datoria noastră, a basarabenilor, traducerea și tipărirea în română a unui corpus de opere ale savantului lingvist. Evident, în mai multe volume, ținând maximul posibil. Era o sarcină mult prea grea pentru o singură instanță editorială, dar, împreună cu Știința, editura soră și prietenă, cum obișnuim să spunem între noi, ar fi fost un proiect realizabil. Mai ales că aveam deja experiența unor atari colaborări.

Ulterior, am încercat în fel și chip să ne promovăm ideea. Nimeni n-a rostit „Nu” niciodată, dar nici un „Da” ferm n-am auzit. Elanurile noastre se topeau de fiecare dată nu într-un nisip al indiferenței, cum s-ar părea. Dimpotrivă, toată lumea părea favorabilă ideii, dar încotro am fi luat-o, ajungeam mereu să băjbăim într-o negură fără perspective clare. Într-un timp am și glumit amar, spunând că poate cumpărăm *copyright*-ul de la japonezi – serioși și întrepizi cum sunt, niponii au tipărit mai multe volume cu opera lui Eugeniu Coșeriu! Deci, urma să-l traducem pe consăngeanul nostru din limba poporului cu ochii migdalați, din moment ce se consideră că specialiștii din Țara Soarelui Răsare au elaborat și au adus la împlinire „cel mai ambițios și remarcabil proiect de traducere a operei coșeriene realizat pe plan mondial până la ora actuală” (Emma Tămăianu-Morita).

Iată că centenarul nașterii lui Eugeniu Coșeriu ne-a prins nepregătiți, fără măcar un proiect de perspectivă, dacă nu, așa cum speram, cu un volum deja editat din iluzoriile până azi *Opere complete*. Editura Știința, specializată în valorificarea edito-

rială a clasicilor, salva și de data aceasta situația, tipărind acest solid volum colectiv, căci altfel trebuia să ne crape obrazul de rușine!...

Cred că viitorul ministru al Culturii al RM ar trebui să ia în calcul și acest proiect de viitor – editarea scrierilor lui Coșeriu – ca pe o datorie de onoare a basarabenilor față de marele nostru compatriot. Acesta ar trebui să fie un proiect național tratat cu toată seriozitatea și care să angajeze specialiști versați în domeniu. Unul dintre ei ar fi acad. Mihai Cimpoi, care a anunțat la lansarea volumului *Eugeniu Coșeriu: vocația universalității* (27 iulie 2021) că domnia sa ar putea pregăti pentru tipar opera literară a tânărului Coșeriu. Un alt volum ar putea include scrierile în italiană ale viitorului lingvist, mai ales că există deja un început: la Editura Clusium, în 1992, apărea culegerea *Anotimpul ploilor (povestiri și glume)* [traducere de Adriana Gorăscu, prefață de Cornel Mihai Ionescu], care aduna o serie de încercări literare în italiană publicate de cel care își câștiga pâinea zilnică în calitate de prozator... italian. După cum sublinia însă Mircea V. Ciobanu, există și articolele de la *Corriere Lombardo* sau de la săptămânalul *L'Europeo*. La fel, contribuțiile tânărului cu o serie de mici studii pentru o enciclopedie italiană, la care se adaugă informațiile despre artă publicate în presă și, desigur, altele de care probabil încă nu avem știre fără o cercetare serioasă. Și aceste momente ar putea fi interesante pentru faza italiană a celui care abia din 1940 urma să se dedice în întregime lingvisticii. Mai ales că în Italia acelor ani drumul literatului Coșeriu se intersecta cu cel al lui Dino Buzzati – ar fi extrem de interesant să cerceteze cineva această pistă! Tot aici s-ar adăuga și contribuțiile gazetărești din Uruguay, la ziarul *El Debate*. Chiar și pentru această parte, am putea spune marginală operei sale, Coșeriu a avut o atitudine cât se poate de serioasă, cum se confesa el într-un interviu cu Johannes Kabatek și Adolfo Murguía: „Da, trebuie spus clar: tot ce am întreprins în domeniul jurnalistic – și, în această privință, au dreptate cei care afirmă că am lucrat cu un scop anume – totul era doar pentru a putea trăi sau a supraviețui. Totuși, am făcut totul cu toată dăruirea, inclusiv jurnalismul, pentru că eu cred: dacă trebuie să faci jurnalism, trebuie să-l faci corect. Dacă ai acceptat o sarcină, oricare ar fi, trebuie să o realizezi. Dar nu voiam să mor ca ziarist, aceasta este clar. [...] Dar nici

nu m-am gândit că aș fi fost dispus să fac numai un anume lucru și nimic mai mult. Mai mult, mi-am spus: dacă nu primesc ceea ce mi-ar plăcea să am, voi face ceea ce mi se oferă și voi aștepta o ocazie mai bună. De aceea am acceptat totul: cartografie, jurnalism, munca la enciclopedie, traducerea. Și la ziar mă gândeam că, dacă nu merge la secția de externe, voi face chiar și provincial”.

Bineînțeles că, în respectivul proiect, prioritate absolută vor avea lucrările care l-au consacrat ca lingvist. Pentru a definitiva aceste volume se vor angaja specialiști de talie internațională, care să elaboreze un aparat critic bine documentat și cu o înaltă ținută științifică. Pentru asta va trebui și o acoperire financiară pe potrivă.

* * *

Adevărata dimensiune intelectuală a lui Eugeniu Coșeriu se reflectă nu numai prin operă, ci și prin relațiile interumane pe care le-a întreținut savantul și omul Coșeriu. Dincolo de marii lingviști cu care a corespondat, a polemizat la congrese și colocvii internaționale, s-a întreținut cordial în pauzele dintre aceste întruniri științifice, dânsul a relaționat și cu savanți din alte domenii decât lingvistica și filozofia, cu oameni de artă, pictori, scriitori etc. O simplă listare a acestor nume e în stare să ne producă emoții intelectuale, deoarece basarabeanul nostru a intrat de fapt în contact fie direct, fie prin operă, cu cei mai importanți gânditori și artiști ai secolului său! E destul să amintim, din lumea literelor, doar trei artiști cu renume mondial. E vorba, cum menționam mai sus, de Dino Buzzati; în analele ziarului *Corriere Lombardo* numele scriitorului italian stă alături de cel al compatriotului nostru, viitorul lingvist fiind pe atunci responsabil de (citez): „*Eugen Coșeriu (cronaca [adică, cronica] d'arte)*”. Despre întâlnirile cu Borges povestește însuși Coșeriu, răspunzând la întrebările puse de Johannes Kabatek și Adolfo Murguía: „Deja conversasem [cu Borges] în Uruguay și când am fost, odată, la acele oposiciones [‘concursuri’] în Buenos Aires, l-am reîntâlnit. Cu Borges se întâmpla astfel: era el cel care determina, direct sau indirect, temele despre care vorbea cu alții. Odată a vrut să vorbească despre Ariosto și atunci am vorbit de Ariosto. Ținuse tocmai prelegeri despre el, în care citase și literatură secundară despre Ariosto, care de fapt nu exista. O serie de persoane, admiratori ai lui Borges, dar care probabil nu îl cunoșteau prea bine, au venit și l-au întrebat: « – Pacini – inventez numele – «a scris ceva despre Ariosto! Dar nu am auzit deloc de așa ceva!» Și Borges: «Cum este posibil să nu cunoașteți asta, este totuși de importanță fundamentală!»

A.M.: *Borges a scris și recenzii despre cărți care nu existau. Era jocul său favorit.*

E.C.: A fost acesta motivul conversației noastre și el era satisfăcut că eu am observat că totul era fals. Uneori însă nu totul este fals, anumite indicații sunt corecte și scrierile citate există realmente.

J.K.: *Nu este aceasta și o tehnică a lui Borges, pentru ca, din reacția publicului, să separe așa puțin pleava de grâu, pentru a stabili dacă oamenii sunt sau nu informați?*
E.C.: Da, cu siguranță”.

Sejurul italian din 1941-1951 a fost fundamental pentru formarea lui Coșeriu ca savant, lingvistul accentuând acest lucru în numeroasele sale interviuri. În Italia i-au

apărut și unele dintre cele mai importante studii, cum ar fi *Teoria del linguaggio e linguistica generale : sette studi* (Eugenio Coseriu ; introduzione di Raffaele Simone. – Bari : Laterza, 1971. – XII, 315 p. ; 22 cm. Trad. di R[affaele] Simone, L[uigi] Ferrara degli Uberti). Era de fapt o reeditare, dar anume această ediție era citată de Umberto Eco în volumul *Pliculețul Minervei*, luându-l pe basarabeanul nostru ca arbitru într-un diferend lingvistico-religios. Când își publica *pliculețele*², scriitorul italian se afla în postură de colaborator la ziarele *L'Espresso* sau *Secondo Diario Minimo*, precum altădată Coșeriu, când făcea ziastică la Milano. Lumea e mică: magazinul *L'Espresso* era fondat de Arrigo Benedetti, fostul redactor-șef de la *L'Europeo*, unde muncise și tânărul basarabean!

Articolul în care Eco îl invocă pe savantul lingvist se intitulează *A fi împreună pentru a ne ruga sau A ne ruga pentru a fi împreună* (1999). Profesorul-semiotician îl consulta pe profesorul-lingvist într-o problemă de topică: „Există limbi în care ordinea cuvintelor este foarte importantă, și italiana e una dintre ele. Într-adevăr, este o mare diferență între a spune «Hanibal o devorează pe copilă» sau «copila îl devorează pe Hanibal», și nu doar din punctul de vedere al limbii, ci și al celui aflat la sfârșitul frazei, Hanibal sau copila. Oricine poate vedea cum prima situație poate da naștere unui al doilea (și ultim) episod din *Tăcerea mieilor*, în timp ce a doua situație ar deschide perspective noi pentru cinematografie și pentru o mai corectă relație între sexe.

În latină nu se întâmplă așa, datorită declinărilor”³. În continuare, Eco dă șase variante ale frazei în latină, mereu cu o altă topică, menționând că, deși ordinea cuvintelor se schimbă, sensul frazei rămâne același: „E adevărat că Eugen Coșeriu în cartea sa *Teoria limbajului și lingvistica generală* (Laterza 1971, pagina 72; [mă mănâncă palma să scriu că am corespondat cu cei de la Laterza – e.l.]) observa (aducând cel mai caritabil exemplu: «Petrus Paulum amat») că doar prima construcție este normală, iar celelalte fie sunt nefirești, fie capătă valori stilistice deosebite; însă Coșeriu discuta în acel context diferența dintre sistem și normă, de care noi putem face abstracție. În câteva cuvinte putem spune că toate cele șase construcții ne relatează aceeași poveste (pentru specialiști voi comenta că șase soluții discursive povestesc aceeași fabulă)”⁴.

Umberto Eco e conștient de „diferența dintre sistem și normă”, de aceea îl și citează pe savantul lingvist, dar face abstracție de respectiva diferență pentru a ironiza cazuistica în care se implicau unii slujitori ai clerului. În continuare, dă câteva exemple care ne trezesc hazul. Iată însă concluzia care încheie *pliculețul*: „În 1986 a avut loc la Assisi o întâlnire de rugăciune a reprezentanților mai tuturor religiilor din lume, și cineva s-a gândit să o lanseze cu deviza «La Assisi pentru a ne ruga împreună». S-a obiectat însă că a sugera ideea ca persoane de credințe atât de diferite, și cu diferite concepții asupra divinității, să se roage împreună, putea să aducă a sincretism, ca și când tot una ar fi să te adresezi Dumnezeuului lui Israel sau Marelui Spirit al Preriei. Și s-a găsit (pariez că de către un iezuit) următoarea soluție: «La Assisi, împreună, pentru a ne ruga».

După cum se vede a fost de ajuns să fie mutat un adverb, să fie pus între virgule, și o comunitate teologică a devenit

o comunitate fizică. Dacă cineva ar vrea să obiecteze că astea sunt chițibușuri, i-aș aminti că niște fleacuri aparent mai puțin importante, precum celebrul *Filioque*, au schimbat istoria lumii”⁵.

Eco invocă deci legile de fier ale normei, păzite cu strictețe de lingviști, dar constată ironic și ușor malițios că norma poate fi respectată, dar și fentată cu puțină (și iezuită!) ingeniozitate!

* * *

Întorcându-ne la comemorarea lui Eugeniu Coșeriu, e bine să ne reamintim că în 2022 se împlinesc 20 de ani de la trecerea savantului într-o lume mai bună. Cred că se impun și în acest caz, cum se obișnuiește, anumite inițiative care să marcheze momentul: dezvelirea unor plăci comemorative, denumirea unor străzi, piețe sau instituții cu numele savantului, editarea unei minime bibliografii ș.a. Cel mai notoriu basarabean merită cu siguranță și un bust în inima Chișinăului. Patina bronzului l-ar înveșnici pe el, dar ar revărsa o aură de noblețe și asupra noastră, a tuturor, ca neam. Întocmai cum îi plăcea lui Coșeriu să spună (citez după doamna Maria Șleahțițchi): „Prin faptul că sunt vă fac să fiți și voi”. Poate chiar această frază-precept ar trebui inscripționată pe soclul bustului. Și poate spre mirarea alofonilor, sub numele său în română să se adauge și numele prin care celebrul lingvist era trecut în *Большая Советская Энциклопедия*: „*Косерю Эухению*”. Ca să înțelegeți de ce, e destul să citiți această remarcă a lui Gheorghe Popa din prefața la volumul *Eugeniu Coseriu: vocația universalității*: „Zeci de enciclopedii (chiar și cea unională, din fosta URSS) îi consacră articole speciale, dar numai cea din RSS Moldovenească îl trece «inocent» cu vederea (un detaliu semnificativ în această ordine de idei: *Tratatul de lingvistică generală* din 1971, apărut sub egida Academiei Române, face referință la varianta rusă din 1963 a lucrării *Sincronie, diacronie și istorie*, care, inițial, a fost publicată în 1958 în spaniolă)”. Sigur că nu vom face așa ceva – luați propunerea mea doar ca o mică farsă-venдетă ce răzbună, într-un fel, grimasele istoriei. Sunt absolut convins că cei de la Enciclopedia sovietică știau prea bine cum e numele adevărat al lingvistului și unde îi era baștina, dar se ascundeau și ei după deget. Iar cei de la ESM, mai catolici decât papa, nu-și permiteau nici atât! Se întâmplă însă uneori ca istoria să-și repare boacănele! *Memento!*

5 august 2021

NOTE:

1. *Eugeniu Coșeriu: vocația universalității*. Colecția „Personalități notorii”. Editie de Gheorghe Popa, Editura Știința, Chișinău, 2021, 484 p.
2. Umberto Eco explică ce l-a făcut să-și intituleze astfel rubrica: „Titlul rubricii trimite la micuțele plicuri din carton cu chibrituri marca Minerva și la obiceiul de a nota pe dosul «copertei» lor adrese, liste de cumpărături sau cum mi se întâmplă mie, notițe stenografice despre tot ce-mi trece prin minte în tren, la bar, la restaurant, când citesc un ziar, privesc o vitrină sau scotocesc prin rafturile unei librării”.
3. Umberto Eco, *Pliculețul Minervei*. Traducere din italiană de Mihaela Șchiopu. Humanitas, București, 2004, p. 112.
4. *Ibidem*, p. 112-113.
5. *Ibidem*, p. 114.

>05 NICHITA DANILOV: PE TERASĂ

Iași – asta se întâmplat în perioada restaurației lui Ion Iliescu la începutul anilor nouăzeci – Mihai Ursachi a avut o scurtă aventură, din câte am înțeles, cu distinsa doamna Stela Covaci, trecută și ea prin pușcăriile politice, cu care, de altfel, Mihai Ursachi s-a și căsătorit în taină, și asta fiindcă așa îi era obiceiul și fiindcă așa îi ceruse și distinsa doamnă Stela. Galant din fire, autorul *Poemului de purpură* nu i-a putut refuza dorința. Desigur, cununia a avut loc într-un crâng, poetul și iubita sa „punându-și pirostriile” nu în fața unui preot, ci în fața unui paltin împodobit de toamnă. A fost o nuntă simbolică, un joc cosmic de-a v-ați ascunselea și de uitare a propriilor vârste și identități.

Și nu era prima dată când Mihai Ursachi făcuse asta.

Cu Stela ceremonia s-a desfășurat când umerii poetului erau împovărați de ani. Dar alte logodne și alte mariaje avuseseră la o vârstă tânără.

Poetul obișnuia să jure credința femeilor iubite, împodobindu-le creștetul cu flori, în pădurea Cîricului sau în pădurea Bârnova, fie primăvara când copacii erau împodobiți cu flori, fie toamna, când mestecenii și paltinii arătau ca niște preoți îmbrăcați în odăjdii scumpe.

„Mariajul” cu distinsa doamna Stela, care era mai în vârstă decât Mihai Ursachi cu șase ani, nu a durat mult. Poeții s-au despărțit pașnic, fără regrete. Probabil tot în fața unui paltin sau a unui alt copac.

După epoca Ursachi, pentru doamna Stela a urmat epoca Cezar Ivănescu. Ceea ce i-a apropiat pe cei doi a fost dragostea pentru poezia lui Nicolae Labiș. Pentru Cezar Ivănescu, autorul *Luptei cu inerția* era ca un zeu. Or, pe zeu îl cunoscuse îndeaproape, în perioada studenției sale, și distinsa doamnă Stela. Cezar Ivănescu voia să afle cât mai multe amănunte despre viața și moartea lui Nicolae Labiș. Poate că voia să știe și cum iubea poetul din Mălini.

De fiecare dată când mă gândesc la idila lui Ursachi cu Stela Covaci, îmi vine în minte poezia Nunta:

„Și iată acum mă prezint
pentru nunta ce nu poate fi amânată.
Port semnul cel alb, pirostriei de argint
Și sub pirostriei cele șapte stigmatе...

Știu, știu e forte târziu
dar parcă n-a fost niciodată.

Am comandat pentru toți cei prezenți veselie
la gheață, fiindcă așa datorie
ne împlinim doar odată în viață
și pe vecie.

Ce are a face că Preotu-i orb,
când toți cei de față în frunte cu nunii
se pișcă de buce și râd ca nebunii.

În fine, în fine, totul e bine,
însă mireasa nu are corp.

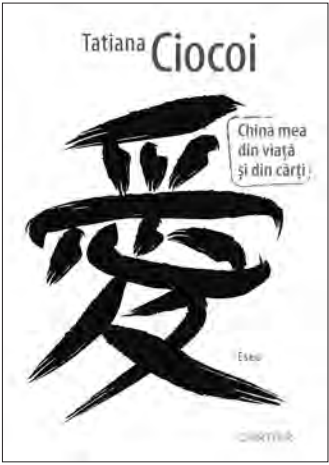
Mireasă, mireasă ce fel de coasă
E aceea la tine?”

Ce oameni, ce vremuri!

NOI APARIȚII | EDITURA CARTIER



OLEG PANFILOV
ISTORII ANTISOVIETICE
TRADUCERE DE VSELOD CIORNEI



TATIANA CIOCOI
CHINA MEA DIN VIAȚĂ
ȘI DIN CĂRȚI



PUNCTUM CONTRA PUNCTUM

DESPRE SINCRETISM, SINESTEZIE, CORESPONDENȚE... ȘI OFRANDE MUZICALE

de MIRCEA V. CIOBANU

Nu există ascultător al muzicii clasice, abonat la sălile de concert, care să nu fi urmărit această scenă: în timp ce sala se pătrunde, cu răsuflarea tăiată, de dramaticele emoții ale unui Wagner, Brahms ori Berlioz, un anume vecin doarme dulce, legănat într-un alt mod de valurile melodiei și de ritmurile repetabile ale muzicii perene. Se poate întâmpla ca acesta să fie obosit, acordurile și arpeggiile fiind benefice odihnei, dar poate fi și un intrus care a greșit trenul...

Am văzut și scene amăgitoare ca aparență ironic-caricaturală (cum să-ți permiți să neglijezi nemuritoarea compoziție muzicală în asemenea hal!?). Îl surprinsei odată pe un meloman incurabil, el însuși compozitor și director al unei săli de concert, cum dormita, întins pe fotoliul din sală, în timpul interpretării unor bucăți muzicale foarte expresive (și deloc monotone, ca să adaug un detaliu important). Presupuneam că fie era foarte obosit, fie nu agreea acest gen de muzică (era un concert de muzică nouă). Dar abia se desprindeau din cutia de rezonanță a instrumentelor ultimele acorduri și, vorba lui Busuioc, „înfiorați, bemolii, scăpați de sub baghetă”, se așterneau liniștitor pe frunțile spectatorilor, că melomanul, (doar) aparent adormit, izbucnea – primul! – cu aplauze și cu aclamări: „Bravooooou!” Era felul lui de a se detașa de lume, închizând ochii, pentru deconectare totală de la realitatea profană, pentru a se lăsa pătruns plenar de magia sunetelor muzicale.

Dar o anume piesă muzicală parcă e creată să te lași copleșit și adormit de ea. Povestind și descriind natura fascinantă văzută cu ochii unui Pan, a unui Faun, obosit după ce a fugărit și hărțuit naiadele... Dorind să cucerească, să posede întreaga natură, zeul se lasă el însuși cucerit fără rest de această natură. O adormire fără împotrivire, după un joc al dragostei și patimii, într-o armonie deplină a simțurilor, a stărilor, a culorilor și sunetelor...

Deși îmbinarea sincretică a genurilor (muzică, dans, poezie) e caracteristică formelor arhaice ale artei, folclorului, simbolistii sunt cei care vorbesc poate cel mai mult despre sincretism. Mai întâi, *Corespondențele* lui Baudelaire („Les parfums, les couleurs et les sons se répondent...”), apoi *Vocalele* lui Rimbaud: „A noir, E blanc, I rouge, U vert, O bleu...” Sau: „Muzica întâi de toate” a lui Valéry; sau Mallarmé, care i-a inspirat pe Debussy și pe Ravel, dar și pe contemporanul nostru Pierre Boulez. Oricât de mare și, structural, eminamente

necesar ar fi discursului despre poezie (nu doar simbolistă, or, „suggérer, voilà le rêve” e pentru poezia din toate timpurile!), un titlu de referință precum *După-amiaza unui faun* e mai mult cunoscut ca... muzică (*Le Prélude à l'Après-midi d'un faune*, în Mi major, eglogă pentru orchestră de Claude Debussy) decât ca poem al lui Mallarmé (da, asta era melodia pe care o invocam în alineatul anterior, cu adormirea, obligatorie, în final).

Întâmplarea fericită (atunci când lucrurile le așază Dumnezeu însuși, vorbim de „întâmplări fericite”) face ca traducerea în română a poemului lui Mallarmé s-o facă Șerban Foarță, cel mai muzical poet din literatura română. Pianist și meloman, precum îi stă bine unui poet autentic (ne amintim aici că și Bacovia cânta la vioară, printre compozitorii săi preferați fiind Chopin, Ceaikovski, Beethoven, Wagner), Foarță nu e doar autorul unor poezii foarte muzicale, ci și al textelor magice pentru albumul formației Phoenix, *Cantafabule...* Dar să nu uităm de poemul lui Mallarmé. Iată un fragment din acesta:

Le-aș vrea, aceste nimfe, perpetue. Un duh,
Rozalbul lor, că pare-mi să joace, -ntr-un văzduh
Topit de somn. O umbră iubisem? Greu-mi dubiu,
Morman de noapte veche, sfârșește-ntr-un
conubiu
De crengi subțiri ce, ele, crâng însuși, spun că eu
Îmi dăruisem singur, vai mie! drept trofeu
Exsangua greșeală a rozelor în floare.
Să cugetăm... acelea de care-ngaimi, sunt, oare,
Aievea, sau fantasma dorințe în desfrâu!
Himere curg, biet faun, cum un albastru râu
Din ochii reci ai celei mai caste: dar secunda,
Cea veșnic suspinândă, spui tu că-i însăși unda,
În lâna ta, a zilei văratice? Nici gând!
În leșinatul aer stătut și alungând
Răcoarea matinală, de-i ține piept, nu-i apă
Pe care, -n murmur, naiul meu vrednic

să n-o-ncapă,
Prin tufe revărsând-o-n acorduri; nici alt vânt,
Nainte ca-n aceste țevi, două, să-l avânt
Iar el să-și schimbe-n ploaie aridă claru-i sunet,
Decât, la zarea unde nu mișcă nor, nici tunet,
Învederat, factice și prea-senin, acest
Inspiratoriu suflu, redevenit celest [...]
(trad. de Șerban Foarță)

Poemul lui Mallarmé, alcătuit din o sută zece versuri alexandrine, este editat în 1876, însoțit de ilustrațiile lui Édouard Manet (sic!). Fapt suficient pentru a intra nu doar în istoria literaturii, ci și în istoria artelor. Dar acest monolog al unui faun, care descrie natura și nimfele ce îl înconjoară, îi agită imaginația muzicală a lui Debussy și

el va compune, în 1894, una dintre piesele memorabile ale muzicii moderne. De fapt, un prim jalon în istoria muzicii noi, recepționată chiar mai radical, ca manifestare a avangardei muzicale. La popularizarea piesei muzicale au contribuit baletul lui Vaslav Nijinsky din 1912 și sezoanele Balletelor Ruse din Parisul începutului de secol XX ale lui Diaghilev.

În programul de la premiera piesei de la 22 decembrie 1894, compozitorul însuși explica propria narațiune muzicală în raport cu poemul lui Mallarmé: „La musique de ce *Prélude* est une illustration très libre du beau poème de Stéphane Mallarmé. Elle ne prétend nullement à une synthèse de celui-ci. Ce sont plutôt des décors successifs à travers lesquels se meuvent les désirs et les rêves d'un faune dans la chaleur de cet après-midi. Puis, las de poursuivre la fuite peureuse des nymphes et des naïades, il se laisse aller au soleil enivrant, rempli de songes enfin réalisés, de possession totale dans l'universelle nature.” Acest somn care doboară personajul în final, după hârjoneala cu naiadele și cu nimfele, urmare a contemplării leneșe a peisajului fascinant al naturii sălbatice (în toate sensurile) este unul dintre finalurile cele mai memorabile din istoria muzicii, un contrapunct al avangardei în raport cu obișnuitele finaluri expresive și energice ale romantismului muzical care îl precedă. Succesul piesei a fost imediat, lansând curentul impresionist în muzică și cunoscând, pe parcurs, diverse variațiuni de interpretare, din care se pare că nu a lipsit niciodată flautul solo, o trimitere la naiul lui Pan/ Faun...

Pierre Boulez, dirijorul și compozitorul francez, dar și teoretician al muzicii contemporane, menționa și el (într-o *Encyclopédie de la Musique* din 1958) acest semn distinctiv al flautului, ca detaliu definitoriu în lansarea muzicii moderne: „C'est avec la flûte du faune que commence une respiration nouvelle de l'art musical, non pas tellement l'art du développement musical que sa liberté formelle, son expression et sa technique. L'emploi des timbres y est essentiellement nouveau, d'une délicatesse et d'une sûreté de touche tout à fait exceptionnelles ; l'emploi de certains instruments comme la flûte, le cor ou la harpe, y est caractéristique de la manière dont Debussy les employa dans ses oeuvres les plus tardives ; les bois et les cuivres y trouvent une légèreté de main et une sûreté d'emploi telles que l'on se trouve en présence d'un miracle d'équilibre et de clarté sonore. Cette partition possède un pouvoir de jeunesse qui n'est pas encore épuisé, et, de même que la poésie

moderne prend sûrement racine dans certains poèmes de Baudelaire, on peut dire que la musique moderne commence avec *L'Après-midi d'un Faune*”. Secolul XX muzical, considera Pierre Boulez, începe cu *După amiaza...* lui Debussy.

O – singură! – altă piesă care îmi vine în minte (în urechi, ar fi corect să spun), în acest context, al unui final scurs ca apa în nisip, într-un pianissimo în care sunetele se topecs lent, precum se topește o lumânare de ceară, e *Simfonia Despărțirii* (numită și *Simfonia Lumânărilor*) a lui Haydn, cu plecarea, pe rând, în final, a tuturor instrumentiștilor (mai întâi, aerofonele, apoi contrabașii, apoi viorile secundele...), după ce își stingeau – pe rând, da – lumânările de pe pupitrele cu note, pentru ca în final să rămână doar două viori, repetând, trist, în surdina, tema. Un mic spectacol avangardist, sfidând regulile stricte ale prezenței muzicanților pe scenă în timpul interpretării. Ideea va fi dusă la bun sfârșit cu muțenia absolută a muzicii (dar în prezența teatrală a pianistului) în celebra piesă 4'33" a lui John Cage. Iar Janet Morgan, biografa Agathe Christie, compara acest final al lui Haydn cu scadența graduală a personajelor din Zece negri mititei. O glumă, pe cât de macabră, pe atât de artistic-literară.

Șerban Foarță, cel care tradusese poemul lui Mallarmé, maestrul arabescurilor linguale, al contrapunctării arhaismelor preistorice cu hiperlivrescul cel mai recent, va aduce, într-un poem-carte, *Ofranda muzicală*, un sublim omagiu părintelui muzicii polifonice, al muzicii baroc. Un elogiu deopotrivă solemn și ludic muzicii înalte, un sublim exercițiu poematice, imagistic și asociativ, o invitație implicită la audiții selecte.

Dar îmi aminteam, cu altă ocazie, că primul text cu care mă apropiam de muzica lui Foarță era unul evocator, cu trimitere explicită la Ravel, *Valsuri nobile și sentimentale*: „Ai intrat în parcul populat cu sorcovi/ și-ai cetit poeme (trei) de Paul Celan;/ palida domniță curățase morcovi/ și se colorase ca un porțelan.// Roze de hârtie înfloreau involte,/ mult prea desinvolte,-n înodoarea lor;/ albe,-n șorțuri negre, defilau Isolde,/ s(z)ilnic, între Sfântu' Graal și abator./ Cas(t)nici, mandarinii cultivau smaragde/ și acuarii pentru pești și hippokampi;/ faceri-și-desfaceri, acte-și-contracte,/ coruri-și-decoruri, iambi-și-dithyrambi.// Sorcovii, prin parcuri, scuturau confetti./ Cupidoni contabili socoteau din arc./ Încasau amănții. Aplicau pecetii./ Te lăsau

să intri. – Și-ai ieșit din parc”. Așa sunau, magic și sublim, incantațiile șamanilor atunci când poezia și muzica erau un tot întreg, înainte de separarea limbilor, la Babilon.

Foarță nu e original în acest „furt” artistic: chiar dacă sunt niște piese impresioniste, bine încadrate în stilistica lui Ravel, *Valsurile nobile și sentimentale* (purtaud pe frontispiciul partiturii un citat din poetul simbolist Henri de Régnier: „... le plaisir délicieux et toujours nouveau d'une occupation inutile”) au o origine mai veche, una romantică. Ele sunt un omagiu adus lui Schubert, care avea două cicluri de valsuri: 34 de *Valsuri sentimentale* și 12 *Valsuri nobile*.

Dar dacă vorbim de melopoetica lui Foarță, pe care am început să-l cunosc încă prin anii '70-'80 ai secolului trecut, prin fantasticele *Cantafabule* din repertoriul formației Phoenix (dar despre care nu voi vorbi aici, ca să nu diluăm prea tare tema clasică), nu avem un mai bun exemplu la îndemână decât sublima *Ofrandă muzicală*, cu un epigraf din Borges: „Por la musica, misteriosa forma del tiempo...” (J.-L. Borges, *Otro poema de los dones*). Iar Borges niciodată nu e întâmplător, (il) vom (re)vedea în final. Un model de audiere a muzicii eterne, reconvertită la cuvânt. Nu inspirându-se, nu imitând, nu reproducând, ci omagiiind prin cuvânt, o grațitudine a unui om profund religios, exprimată zeilor religiei sale. O istorie a muzicii privită în paradigmele ei sublime...

Poemul-carte e citabil integral: „Ne exprimam și pe această cale/ în simpla noastră proză cotidiană/ grațitudinea și devoțiunea pentru/ muzica sferelor și pentru greieri/ (cei ca și zeii de analgici și exsanguii/ Și, pe deasupra, mult mai melofili);/ pentru octava dintre Soare și Lună/ a lui Platon,/ dintre Aur și Argint/ a lui Nerval:/ «o picătură de argint lucea-n nisip,/ una de aur strălucea pe cer... Lumea/ era creată»,–/ pentru octava dintre Venus și Marte/ a lui Platon,/ pentru aceea, nervaliana, din «inima/ tenebrei mute» în care răsunară/ doua note: una gravă, alta ascuțită,– binecuvantată fii octava dintâi/ a imnului divin!”... Poemul se anunță depotrivă rugăciune și mulțumire, psalm și imn magiei divine (cum altfel?) a unei lumi care nu doar amestecă, în mod firesc, astronomia, muzica și poezia, ci care este construită conform armoniilor muzicale. Dumnezeu lui Foarță este un meloman.

Natura însăși, nu doar oamenii cu simțul proporțiilor și al ritmurilor, este croită pe liniile portativului (cântecul privighetorii, „ghitara” mierlei, urechea-gramofon a elefanților), astfel încât grațitudinea e și „pentru privighetoare:/ ascultând-o, de după cortină, în zori,/ a pleoapelor lăsate,/ străvezi lăuntric prisme de cristal;/ pentru The Blackbird (și ghitara ei);/ pentru trompeta elefanților și pentru/ urechea lor de forma și mărimea/ unei albastru-canelate pâlnii/ de gramofon”; urmând alte sinestezii și jocuri asociative: „pentru tonalitatea fa major/ ce-i evoca lui Erwin Fischer apa;/ pentru V. Jankélévitch, conform/ căruia «simplul do major»/ e gama «cotidianității»;/ pentru nechezatul cabalin:/ reprezintă, pare-se, o gamă/ descendent-cromatică; (...) pentru Empedocle, după care/ urechea noastră e așijderi unui clopot;/ pentru desenul cheii sol:/ al celei clasice și-al celei (*clavis adulterina*)/ mozartiene; pentru linia/ de gât de lebădă a harfei”. Apoi, într-o implicare personală, de critic muzical implicit, de observator al fenomenului

muzical cu ureche atentă, capabilă să sugereze analogii relevante: „pentru opinia noastră,-ndoielna (?), și-anume/ ca: *nihil est in Richard Wagner/ quod non prius fuerit in Liszt/ nisi Richard Wagner ipse...*”, observație urmată de un soi de arbore genealogic al clasicismului muzical: „pentru imaculata, spirituala,/ mirabila genealogie: *Joseph/ genuit Wolfgang Amadeus, Wolfgang Amadeus genuit/ autem Ludwig*”.

Unii merită grațitudinea autorului grație aprecierilor (asocieri și analogii și ele) relevante, alții pentru că au comandat ori au fost părtașii creării capodoperelor muzicii: „pentru dl Mallarmé: compară/ acordurile muzicii lui Haydn/ cu «grația mobilierului concis al secolului anterior»;/ pentru enigmaticul comanditar/ al *Requiem*-ului mozartian/ devenit *Requiem*-ul lui Mozart;/ pentru scara care,-n *Lacrimosa*./ după ce urcă cincisprezece trepte, între masurile a V-a și a VIII-a,/ se surpă de pe ultima, anume la,/ mai jos cu o octava, în abis; pentru Friedrich der Große, autorul/ din umbra al *Ofrandei muzicale*;/ pentru numele de Bach: B-A-C-H,/ cauza ocazionala/ a ultimei, neistovitei sale fugi/ a tre *soggetti ed a quattro voci*.”

Lucrurile riscă să ia o turnură gravă (și nu e Foarță omul care ar rata un exercițiu decadent), autorul făcând o reverență și cititorului său tradițional: „pentru cantata zisa «a cafelei»,/ dovada peremptorie ca zeii au umor” (sau: pentru *Găina* lui Rameau, sora [mai mare?]/ a *Raței* dlui de Vaucanson”), apoi din nou jertfe pentru lexicul esoteric și matematica supremă a muzi-

cii: „pentru *cantabile, glissando, stretto, allegro, andantino, piano*,/ pentru, adică, italiana partiturii;/ pentru scriitura muzicală/ exemptă, după Domnul Mallarmé,/ de orice ochi profanator”; iar mai jos, peste câteva pagini: „pentru Gottfried Wilhelm Leibniz pentru care/ muzica este algebra lui Dumnezeu; și pentru/ violinoofilul Albert Einstein pentru care/ moartea va fi-nsemnând să nu/ mai poți asculta Mozart”.

Mulțumirile sunt deci și pentru aventurile extraconjugale (dovedindu-se a fi profitabile!) ale literaților și filosofilor cu muzica: „pentru frumoasa scriitură muzicală/ de pe urma căreia Jean-Jacques/ va fi putut, o vreme, să-și câștige/ pâinea zilnică/ neatârnat și demn” (opera lui Jean-Jacques Rousseau *Ghicitorul satului* s-a bucurat, într-adevăr, de succes în epocă). Apoi, pe același teren al gânditorilor (cu asocierile lor aparent paradoxale, dar de fapt expresie a finei observații din natură): „pentru cântecul de lebădă și goarna/ Judecării de Apoi;/ pentru N. Steinhardt:/ afirmă despre Armstrong cum că, dacă/ un muritor va face-o să răsună,/ acela fi-va el.”

O categorie aparte o constituie personajele literare (fie și cu ascendență în viața reală): „pentru Antonio/ Salieri (al lui Pușkin), acest Cain/ al muzicii: parfumurile sale/ par fumurile unei jertfe neprimite”. Dar și, mai ales, pentru poezii asociatorilor, sinesteziei și ai analogiilor care, prin deschiderea spre culoare, leagă nodurile cu firele muzicii: „pentru Rimbaud, adevăratul precursor,/ prin A. E. I. U. O./ al sistemului pentatonal/ în Europa;/ pentru «do. mi. sol. mi. fa», vers verlainian/ pe care Georges Brassens nu-l lua-n deșert (Cf. *Colombine*, http://www.yoiimbe.com/watch?v=ftSS_IDUDvI). Cred că e inutil să vă sugerez că piesele muzicale, numite în aceste note ale subsemnatului – începând chiar cu improvizațiile lui Bach la tema sugerată de Frederic cel Mare al Prusiei, adunate sub genericul *Ofrandă muzicală* – ca și textele literare numite aici, sunt și recomandări de audiere/lectură (d.e.: https://www.youtube.com/watch?v=AzT_eIDRLJM).

Este invocat esul/ tableta lui Marcel Proust *Elogiu muzicii proaste* din *Les Plaisirs et les Jours*: „pentru/ *Eloge de la mauvaise musique*, de Proust”, dar și capodopere ale artei plastice (via fotografia din 1924 a lui Man Ray) și, tot aici, „compozitorii de duminică”, marii amatori: „pentru viola/ d'amore, ca și pentru violon d'Ingres:/ pentru Man Ray și pentru muzicienii/ de duminică:/ Rousseau și Hoffmann, Ezra Pound și Nietzsche,/ intransigenți și înduioșători/ cum pot fi numai autodidacții;/ pentru sonata lui Urmuz:/ a rămas, din ea, un portativ;/ pentru lăstuni și vrăbii: convertesc/ firele de telegraf în portative (dar nu pot face asta, pe cât cred,/ cu portativul sârmelor ghimpate)...” Pentru Urmuz, trimiterea e nu doar la portativul cu „sonata” sa (<https://www.youtube.com/watch?v=b87UKbT5nJg>), ci și, implicit, la *Fuchsiada*, sublima nvelă avant-avangardistă (<https://ro.wikipedia.org/wiki/Fuchsiada>). Foarță evocă și muzicuța (*Mundharmonika*), alături de „Marlene Dietrich cântând *Lili Marleen*”, dar și alături de „carionul mașinilor de scris/ (ieșite, azi, din uz și din auz):/ răscumpără la capăt de rând și în extremis,/ răpăitul lor de mitralieră.” Dar și pe Satie, bineînțeles „(care, cu dl Maritain,/ discuta muzica și arta culinară,/ uimindu-se de mesele pe care/ i le dădea Brâncuși)”, dar și pe Enescu, invocat (și) dintr-un fel de motiv personal: „a cântat, pe vremuri,/ în urbea mea natală, pe clavirul/ cu care se

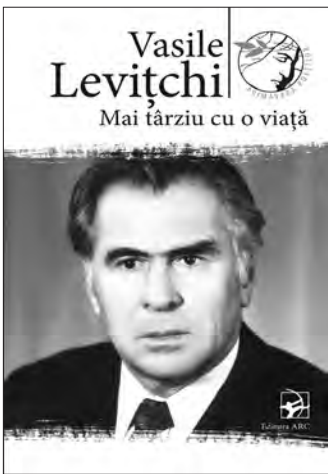
acompaniau filmele mute,-n/ penumbra unei săli/ de cinema./ ceea ce, eu, știam de la mama,/ pe care n-am niciun motiv/ s-o bănuie de mistificare”. Și din nou, ca să nu sune lucrurile prea grav, un Caragiale, implicit: „pentru cea mai buna definiție/ hedonistică a muzicii: «ea iaste/ aceea care ne găghilă urechile/ într-un mod plăcut””. Apoi, inevitabil, „pentru Bacovia:/ nu știm/ dacă cu gândul la Chopin/ i-a redactat didascaliala cea mai justă: „cu o indignare grațioasă”; dar și „pentru Ravel și Valsul său arhetipal” și, imediat – deja oarecum surprinzător, dar absolut limpede –, „pentru tangoul pentru/ orbi, – al lui Al Pacino”.

Apoi, acordurile finale, grave, energice și maiestuoase: „pentru *Odă bucuriei*, de același (ceva mai sus, era invocată Schiller, – *mvc*);/ niciun cor laic n-are a-i da glas/ acestei utopii milenariste:/ pentru Sonata «pentru/ Hammerklavier» (este emblematică această sonată, aleasă ca reprezentativă pentru toată creația lui Beethoven, admirație, în primul rând, a pianistului Foarță – *mvc*);/ care rezumă/ trecutul muzicii și viitorul ei/ în materie, cel puțin, de pian”. Dar spectatorul – că tot am pornit acest eseu povestind atmosfera din sălile de concert, iată și aplauzele lui Foarță pentru sală: „pentru/ inenarabila rumoare/ de dinaintea oricărui concert:/ ea face și mai netă diferența/ dintre prefonna și fonna însăși/ pe care o precedă și conține...” Iar încheierea e pur literară, cu trimitere la personajul exponențial al literaturii: „pentru definiția borgesiană/ a muzicii: «secreta formă/ a timpului», – și pentru Borges însuși,/ fără de care n-ar fi cu putință/ aceasta *Ofrandă muzicală*:/ pentru melodia infinită,/ întrucât aduce cu această/ *Ofrandă muzicală*, – încheiată/ într-o duminică de mai în care/ harfele noastre spânzurau de/ sălcii (Psalmul CXXXVI”.

Am putea să încheiem aici cu *psalmii*, care trimit întotdeauna la muzică. Dar pentru noi, prin Dosoftei, psalmii mai înseamnă și începutul poeziei culte. Iar Foarță nu a citat de dragul citării sau al unei imagini poetice (frumoase, da!) cu harpele atârnaate – odihnitor, eminescian (*lira atârnată-n cui*) sau în semn de protest – de sălcii. Este celebrissimul Psalm 136, cel care l-a inspirat pe Giuseppe Verdi pentru cel mai cunoscut cor de operă (din *Nabucco*): *Va pensiero*. Încă o recomandare de audiere (pentru că acesta e scopul secret al notelor de mai sus: publicitate ascunsă pentru muzica eternă, un text promoțional discret).

Dar dacă urmărim fenomenul sincrismului în literatura română, ar trebui să revenim, mai întâi, la folclor (elegiile-doinelile noastre sunt modelul melopeic absolut, dar se mai cântau și baladele... și bocetele); apoi, cel puțin, la simbolști, fanii sincrismului: Petică, Iosif, Anghel, Demetriade, Bacovia, Minulescu; trecând și Prutul în Basarabia, desigur, până la (fără să uităm de Paul Mihnea, Alexandru Robot, Arcadie Suceveanu sau Emil Galaicu-Păun) postimpresionistul Busuioc: „Culorile se-amestecă, se sting,/ se supra-pun, se-adună, se confruntă,/ se liniștesc,/ și-n îndârjire cruntă/ se nimicesc,/ și iară calme – ning” (*Impresionistă*). Ori, ca să invocăm un alt maestru al melopoeicii, un artist ca o trestie fremătând-cântătoare, ca o strună vibrând la ecurile muzicii, Paul Mihnea: „Sunt doar o coardă nevăzută,/ ce la o boare-abia-nțeleasă/ dă zvon, cu limbă de mătăasă,/ ca un ecou de alăută./ Un instrument ce-și tace ghiersul,/ dar ce răsună din surdină/ leit o orgă de lumină/ din care cântă universul”.

EDITURA ARC PRIMĂVARA POEȚILOR



**VASILE LEVIȚCHI
MAI TÂRZIU CU O VIAȚĂ
ANTOLOGIE ȘI PREFATĂ
DE ARCADIE SUCEVEANU**



**ANATOL CIOCANU
CÂNTECE DE-ACASĂ
ANTOLOGIE ȘI PREFATĂ
DE ALEXANDRU BURLACU**



* www.vanturile-valurile.com

VÂNTURILE, VALURILE...

DESPRE DETALII*

de VAL BUTNARU

În general, detaliul înseamnă ceva secundar, o chestie mai puțin importantă, ba chiar lipsită de orice relevanță în raport cu întregul, de obicei, esențial. Ei bine, într-o scriere artistică, detaliul literar se dovedește a fi, în unele cazuri, elementul de bază, chiar unul foarte important, dacă ne referim la un roman, la o piesă teatrală sau un poem liric.

Întotdeauna m-am întrebat cum se face că într-un munte de roman cum este *Război și pace*, în care figurează zeci, ba chiar poate sute de personaje importante – de la împărați, generali, prinți și contelese până la soldați de rând – un simplu detaliu a devenit atât de recognoscibil, inseparabil de imaginea întregii opere? Într-o discuție, oricine a citit capodopera lui Tolstoi, nu va avea cum să ocolească episodul cu stejarul.

Să ne amintim despre ce este vorba. Prințul Andrei merge cu trăsura, îndreptându-se spre moșia Otradnoie, și pe drum vede copacul admirat de mai mulți ani. Acum însă s-a întâmplat ceva inexplicabil și Andrei Bolkonski încearcă să înțeleagă ce anume: „Bătrânul stejar era de nerecunoscut; frunzișul lui verde-închis și doldora de sevă, întins ca o boltă de cort, fremăta ușor în razele asfințitului de soare. Nici degetele noduroase, nici cicatricile, nici îndoiala și nici suferința lui de odinioară, nimic dintre toate acestea nu se mai vedea. Prin scoarța lui aspră, de veacuri, răsăriseră de-a dreptul frunze tinere și pline de suc, încât cu greu s-ar fi putut crede că moșneagul acesta le putuse da la lumină. «Da, e chiar el, e același stejar!» Își zise prințul Andrei și, fără veste, îl învălui un sentiment inexplicabil de primăvăratecă bucurie și de viață nouă. Toate clipele frumoase ale vieții lui îi năvăliră deodată, de-a valma, în minte. Austerlitzul cu cerul înalt, și chipul dojenitor al soției sale moarte, și silueta lui Pierre stând pe podul plutitor, și fata tulburată de frumusețea nopții, și noaptea aceea, și luna, și toate laolaltă îi reapărură înaintea ochilor. «Nu, viața nu se sfârșește la treizeci și unu de ani», hotărî deodată, nestrămutat, în chip de încheiere, prințul Andrei.”

În atâtea și atâtea romane personajul literar, cufundat în gândurile lui sumbre, ar fi trecut impasibil pe lângă copac. Tolstoi, însă, nu doar îl face pe Andrei să observe transformarea bătrânului stejar, dar și să-și rememoreze viața și să ia o hotărâre decisivă, care-i va schimba destinul.

S-ar părea – un peisaj banal, un stejar ordinar, un copac ca oricare altul...

În *Pesărușul*, Trigorin se destăinuie Ninei: „Văd un nor care seamănă cu un pian. Mă gândesc: trebuie să pomenesc undeva, într-o povestire, că pe cer plutea un nor care seamănă cu un pian. Miroase

a heliotrop? Repede îmi fixez în minte: un miros foarte dulce, floarea văduvelor. A se pomeni în descrierea unei seri de vară.”

Am întâlnit la mai mulți scriitori „tru-cul” acesta cu norii pe cer. Enormii clăbuci plutitori deasupra capetelor noastre erau comparați ba cu un elefant, ba cu un dragon, ba cu o babă de dimensiuni gigantice, inimaginabile. Și doar imaginea cehoviană a norului semănând cu pianul nu-mi iese din minte. Este adevărat, detaliul a fost evocat și invocat oarecum formal: Trigorin dezvăluie unele *secrete profesionale* în fața tinerei de care s-a îndrăgostit. Acest pian nu va mai apărea în piesă, el nu va modifica și nu va influența în vreun fel viața personajelor, și totuși conturul lui diafan mă face, nici nu știu de ce, să mă gândesc neîncetat la această metaforă.

Cehov, un mare maestru al detaliului, își obligă și personajele să discute despre acest subiect. În aceeași piesă, Treplev se plânge Ninei (aceleiași Nine! Dar cui să se plângă un scriitor nefericit dacă nu unei ființe iubite?!): „Pentru Trigorin e ușor. Și-a făcut un fel al lui de a scrie... La el, pe un stăvilar strălucește gâtul unei sticle sparte, cade umbra roții de la moară, și noaptea cu lună e gata! Pe câtă vreme la mine e și lumină tremurătoare, și sclipirea

lină a stelelor, sunt și sunetele îndepărtate ale unui pian, ce mor în aerul liniștit și aromat... E chinuit!”

Și chiar dacă în acest fragment, Cehov ironizează pe seama clișeele utilizate atât de Trigorin, cât și de Treplev, oricum, *umbra roții de la moară*, ca și *mirosul heliotropului*, au fost menționate cât se poate de intenționat. Forța sugestivă a detaliului subminează orice clișeu, pare să spună Cehov. Acest lucru se dovedește a fi tentant pentru orice scriitor – fie unul real, fie personaj literar.

Să schimbăm registrul și să mergem în Canada zilelor noastre.

Întâlnesc la Alice Munro, în povestirea *Ură, prietenie, dragoste*, căsătorie următorul detaliu: „Fetele mai mari – printre care și Sabitha – dormeau la etaj în clădirea care adăpostea barca. Uneori organizau «lupte de gădilituri» – se năpusteau toate asupra uneia singure și o gădilau până când fata țipa printre hohote de râs, implorându-le să-i dea drumul, și se învoia să-și dea jos pantalonii de pijama ca să le arate dacă avea păr.”

Nimic mai mult despre năzbâțiile unor adolescente. Un mic și poate neînsemnat detaliu care scoate în vileag un univers întreg al unor nopți petrecute la țară,

fără supravegherea adulților, cu chicoteli înfundate și discuții șoptite despre misterele propriului corp. Niște nopți cu mize nebunatică – etalarea sânilor aproape inexistenți și a părului pubian abia apărut.

O nimica toată. Un fapt neînsemnat. Dar îți rămâne în memorie. În asta constă forța și misterul detaliului artistic.

Și, în final, încă un exemplu. De data asta, din nou din clasici. E vorba de Baudelaire, cel care înlocuise cele șase poeme cenzurate din *Florile răului* cu 32 de texte inedite, dintre care se evidențiază *Lebăda*. Într-un eseu din „România literară”, Constantin Zaharia, pe lângă constatarea: „*Le Cygne* este un poem despre melancolie, despre exil și inadaptare, despre cei înfrânți și eșuați într-o existență fără culoare și fără rost...”, își pune și o întrebare: cum se face că în acest loc, în imediata apropiere de Luvru, în care a fost găsită lebăda, se afla o menajerie, de unde evadase frumoasa pasăre? Ceva nu se leagă...

După consultarea mai multor surse, autorul descoperă cum arăta cartierul *Carrousel* înainte de demolare: „Se vedeau aici stoluri de oribile păsări clevetitoare, obraznice și obscene numite papagali, care sunt bucuria persoanelor vârstnice și a călugărițelor tinere... Se găseau aici rozătoare din America de Sud, iepuri de casă, țestoase, șerpi mai mult sau mai puțin constrictori, lebede mai mult sau mai puțin din Norvegia...”

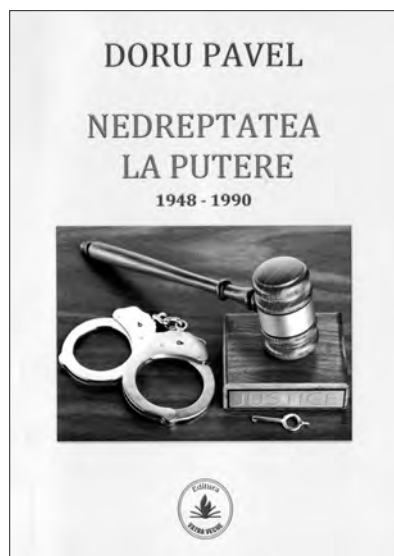
Așadar, lebăda n-a evadat dintr-o menajerie, ci din coșul unei precupețe.

„Lebăda din poemul lui Baudelaire nu este prin urmare un produs al imaginației, ci rezultatul unei întâlniri reale, investită cu funcție alegorică pentru a desemna melancolia: inadaptarea la un mediu ostil, înstrăinarea ființei de lumea care o înconjoară.”

Am invocat acest exemplu pentru a arăta că, pe de altă parte, detaliul real, *din viață*, descoperit de un cercetător literar se dovedește a fi la fel de valoros, important, și fascinant, ca și cel artistic.

SEMNAL DE CARTE

DORU PAVEL · NEDREPTATEA LA PUTERE. 1948-1990 TÂRGU MUREȘ, EDITURA VATRA VECHE, 2021



Nicolae Băciuț în prefață: „Într-un vârtej al câtorva ani din urmă, am reușit să creăm împreună cu Veronica Pavel Lerner un lanț de (re)descoperiri de istorie culturală și spirituală, prin care au fost aduse în orizontul de întâlnire și două personalități dragi sufletelor noastre, N. Steinhardt și Doru Pavel, într-o consubstanțială creștere și a unor energii creatoare, care au făcut posibile cărți de poezie și de evocări, dialoguri literare, dar și articole care să aducă într-un nou circuit idei, teme de actualitate, pentru a înțelege mai bine un trecut mereu restant la adevăr”.

Toma Pavel e o personalitate destul de cunoscută în lumea literelor. Domnia sa și-a construit o strălucită carieră internațională în calitate de profesor la umanioare, activând la universitățile din Montréal, din Santa Cruz (California) și Princeton (ambele SUA). În prezent, este șeful Departamentului de Limba Franceză de la Universitatea din Chicago. Lucrările sale sunt traduse de prestigioase edituri românești: Humanitas, Nemira ș.a. După cum vedem, Nicolae Băciuț are absolută dreptate atunci când relevă „dimensiunea sentimentului exemplarității familiale, pentru că, sub acest nume, și el încărcat de istorie, nu putem să nu punem laolaltă pe Doru Pavel, Amelia Pavel, Toma Pavel, Veronica Pavel (Lerner)”. E și firesc ca o carte despre procese tructate și nedrepte să apară sub un *moto* în consonanță cu fondul volumului: „Fără justiție, ce sunt domniile, dacă nu niște mari tâlhării ?” (Sf. Augustin).

Eugen LUNGU

La Editura Vatra Veche a apărut recent cartea *Nedreptatea la putere. 1948-1990*, autor Doru Pavel (1908-1997), avocat. După cum sugerează și titlul, e un volum de memorii, cu „evocări din vremuri grele”. Manuscrisul viitoareii cărți s-a păstrat un timp în arhiva familiei, pregătirea lui pentru tipar fiind realizată de fiica și fiul autorului – Veronica Pavel Lerner și Toma Pavel.

Aflăm din *Cuvântul introductiv* câteva informații despre viața și activitatea juristului Doru Pavel: „Născut la Târgu-Ocna pe 1 ianuarie 1908, Doru Pavel a urmat primii ani de liceu la Roman și a terminat bacalaureatul la Liceul «Gheorghe Lazăr» în București. Student la Facultatea de Drept din București și în același timp la Conservator ca violonist, la terminarea studiilor de Drept în 1930, a devenit avocat și membru al Colegiului de Avocați din București. Căsătorit cu Amelia Pavel, critic și istoric de artă, a practicat avocatura până în anul 1963, după care s-a consacrat în întregime cercetărilor și publicisticii juridice, având diferite funcții la revistele *Justiția nouă* și *Revista română de drept* și publicând comentarii și adnotări ale Codului Penal, precum și alte lucrări despre justiția română, printre care *Formele Unității infracționale în dreptul penal român* (1992, co-autor Vasile Papadopol) și *Calomnia prin presă* (1996, co-autor Corneliu Turianu). Pentru ansamblul lucrărilor sale juridice, Doru Pavel a primit în 1993 Premiul «Vintilă Dongoroz», acordat de Uniunea Juriștilor din România. S-a stins din viață pe 2 august 1997. Între 1950 și 1963, Doru Pavel a apărut diferiți inculpați în procesele politice intentate de regimul comunist”. Avocatului i-a revenit și sarcina de a-l apăra, printre mulți alți acuzați de „infracțiuni politice”, și pe Nicolae Steinhardt, citat la proces întâi ca martor în lotul C. Noica, apoi, pentru refuzul de a face jocul murdar al anchetatorilor, fiind pus el însuși sub învinuire. Episodul respectiv l-a marcat profund pe autor, momentul fiind evocat în mod special în carte. Volumul conține și o piesă – *Proces de viol* –, care demască simulacrele de „justiție” din epoca deșistă. Un alt text, *Procesul CPEx. Probleme juridice* examinează modul în care au fost judecați colaboratorii apropiați ai lui Ceaușescu.

Câteva cuvinte despre îngrijitorii ediției. Despre Veronica Pavel Lerner (Canada) scrie foarte inspirat editorul



Ion Minulescu
Fotografie din 1924

POEMUL DIN OGLINDĂ

ION MINULESCU: „ECCE HOMO”

de NICOLAE LEAHU



ION MINULESCU (1881-1944) ECCE HOMO

Mie

*Eu sunt o-mperechere de straniu
Și comun,
De aiurări de clopot
Și frământări de clape –
În suflet port tristețea planetelor ce-apun,
Și-n cântece, tumultul căderilor de ape...*

*Eu sunt o cadențare de bine
Și de rău,
De glasuri răzvrătite
Și resemnări târzii –
În gesturi port sfidarea a tot ce-i Dumnezeu,
Și-n visuri, maiestatea solarei agonii...*

*Eu sunt o-ncrușare de harfe
Și trompete,
De leneșe pavane
Și repezi farandole –
În lacrimi port minciuna tăcutelor regrete,
Și-n răs, impertinența sonorelor mandole.*

*Eu sunt o armonie de proză
Și de vers,
De crime și idile,
De artă
Și eres –
În craniu port Imensul, stăpân pe Univers,
Și-n vers, voința celui din urmă Nențeles!...*

Animat de un patos al jocului, dar și de o gesticulație teatrală, nelipsită de duhul dâmbovițean al „marii trâncăneli”, cum ar spune Mircea Iorgulescu, Ion Minulescu este una din vocile inconfundabile ale poeziei noastre. Acest „stegar al neologismului” (T. Vianu) în literatura primelor decenii ale secolului al XX-lea izbuteste, paradoxal, să fie un autor extrem de popular într-un moment când fiecă modern își propune mai degrabă să bruscheze gustul public decât să-l flateze. Fulminantul său succes, deși diminuat în timp, i-a creat un loc suficient de sigur în jocul valorilor epocii, el rămânând (alături de Bacovia) unul dintre puținii poeți simbolști care nu dă semne de oboseală. Adevărat că apartenența la simbolism a lui Ion Minulescu e mai degrabă una de conjunctură decât de metodă, chiar dacă parte din ticurile simboliste sunt de regăsit pe spații largi în textele sale. Remarcabilă este mai ales miza melodică a versurilor sale, adumbrind cu toată evidența interesul

pentru sens, care nu e decât un adjuvant al intenției ludico-parodice sau un efect al inteligenței interpretative a cititorului.

Fiind un volubil cotropit de plăcerea unei rostiri inventive, Ion Minulescu poate turui prozodic despre orice. Oripilat de banalitatea lumii, dar știind că nu are nicio scăpare de ea, personajul minulescian este cel mai ades un călător imaginar, un explorator al lucrurilor sau al semnelor, al numelor sau al marilor simboluri, al temelor de ieri și de azi ale poeziei.

Ghidându-se de o regie a spectacularului, Ion Minulescu pare a fi poetul care pur și simplu ignoră mitul profunzimii, arătând un dezinteres funciar pentru acel scrâșnet (fie și extrem de grațios) al angrenajului ideatic pe care se sprijină poezia unui Mallarmé sau Eliot, a unui Macedonski sau Ion Barbu. Deloc întâmplător, prin urmare, faptul că, evaluându-i producția lirică, analiștii contemporani i-au recunoscut cu toții virtuozitatea, plasându-l însă, în general, în categoria vocilor minore. Însuși G. Călinescu îl vede, în *Istoria...* sa, ca pe „un Mitică, un Cațavencu și un Eleutheriu Popescu deveniți lirici”. Nu de aceeași părere fusese, însă, Caragiale însuși, care, așa cum arată corespondența epocii, va cere de la Berlin, în 1907, prietenilor săi din țară amănunte despre autorul proaspăt publicatei poezii *În orașul cu trei sute de biserici*, mai trimițându-i tânărului Minulescu și bezelele solidarității profesionale. Reacția entuziastă a marelui scriitor aglomerează o cascadă de aprecieri: „Ăsta nu mai e domnișoară! Ăsta e bărbat! Bravo lui! De mult n-am avut așa impresie. Îl salut călduros și-i mulțumesc pentru înalta plăcere ce mi-a făcut cu ciudatele-i versuri. Extraordinar!” A-i smulge lui Caragiale numai acest „Extraordinar!” și n-ar fi fost deloc puțin pentru o, vorba vine, *steauă fără nume!*

Deși poetul are zeci de poeme jucăuș-spectaculare, sentimental-parodice și autoparodice, ca *Romanța fără muzică*, *Celei mai aproape*, *Celei care minte*, *Romanța necunoscută*, *Romanța policromă*, *Sinuciderea lui Don Juan* ș.a., vom analiza în continuare poezia *Ecce homo*. Ea se impune atenției prin caracterul ei de autoportret liric, scufundat în involburările vagului, dar și prin aceea că reunește datele curente ale modului minulescian de producere a poemului.

Titlul trimite deopotrivă la exclamația lui Pilat din Pont (*Ecce homo*, adică *Iată omul*), când procuratorul îl arată pe Iisus mulțimii ca pe unul dintre cei care ar urma să beneficieze de iertarea pascală și, pe de cealaltă parte, la *Ecce homo*, titlul cunoscutei autobiografii spirituale a lui Friedrich Nietzsche. Dacă denumirea lucrării lui Nietzsches funcționează ca simbol al aspirațiilor celor mai înalte ale omenescului, titlul poeziei minulesciene accentuează tensiunea semantică dintre îndurerata imagine a Cristosului deja purtând pe frunte coroana de spini și egolatra ipostaziere a... conceptorului (philo-sophic?) de *supraomeni*.

În același spirit polemic, urmărind dinamizarea continuă a conflictului în cauză, Minulescu extinde ecuația paratextuală, punând de strajă alături de titlu și o dedicație care, indiscutabil, și-o fi având și ea rolul. Mie, declară dedicația, ceea ce, implicit, sugerează o separare între Minulescu-autorul și personajul poeziei sale, la fel cum Nietzsche însuși distingea, în *Ecce homo*, între om și... gânditor. „Una sunt eu, alta sunt scrierile mele”, sublinia filozoful. Cu alte cuvinte, meditați, dragi cititori, întrebându-vă cine și cui îi dedică ceea ce ar fi dedicabil. Altfel zis, avem de-a face cu o automăgulire a eului auctorial sau însăși vocea personajului liric se dă în spectacol?

Angajând prin titlu și dedicație un soi de comunicare... tetraevangelică, interesată deopotrivă de subiectivități, complementarități sau radicalisme... ateiste, Ion Minulescu pare să-și propună creionarea unui autoportret bulversant, doldora de contradicții semantice și de străluciri expresive. Ținta poemului este focul de artificii, tășnetul viu al vinului spumant. Rezultatul nu este tocmai pe măsură, pentru că tehnica de lucru (monocordă, totuși) își mai și trădează autorul, divulgându-i nu numai calitățile, ci și neputințele.

Devansând temporal alte celebre autoportrete lirice, ca cel al lui Tudor Arghezi, din poezia *Portret*, sau cel al lui Ștefan Augustin Doinaș, din ciclul *Metamorfozele (I)*, autoportretul minulescian este confecționat din patru enunțuri poetice structural asemănătoare. Cele patru strofe a câte șase versuri cu lungimi (doar aparat) variabile sunt, în fond, niște catrene ușor reorganizate grafic. Fiind gândite

ca niște fraze în două respirări, fiecare strofă înscenează fragilul balans al pozițiilor care întrețin suflarea poetică. Un exemplu: „Eu sunt o-mperechere de straniu/ Și comun,/ De aiurări de clopot/ Și frământat de clape –/ În suflet port tristețea planetelor ce-apun,/ Și-n cântece, tumultul căderilor de ape...”

Teatral și declamativ ca mai totdeauna, Minulescu jonglează cu dezinvoltură cuvinte și stări, ciocnește contrarii și invocă simetrii, creionează viziuni insolite sau tulbură decantarea imaginilor. Autoportretul capătă contur pe liniile de interferență dintre straniu și comun, dintre stridența clopotului și cavalcada sonoră, dintre răsfirarea feminină a strunelor de harfă și isterizarea aramei de către un trompetist nebun. Un delir al împerecherilor și încrucișărilor îndreaptă edificarea poemului spre arhitectura unei sinteze cubofuturiste. Numai remarcabilul său simț muzical nu-l lasă să-și abandoneze orbita și să aterizeze în paragini. Și nu e vorba numai de invocarea unor *cuvințele* (Ghenadie Nicu) exotice, cu melodia înscrisă în genă, adică, așa cum sunt *pavană*, *farandolă* sau *mandolă*, ci de sonoritatea când catifelată, când vibrândă a rimelor (comun–apun, trompete–regrete etc.) sau de însăși arcuirea grandilocventă a enunțurilor cu o mai mare greutate specifică („În suflet port tristețea planetelor ce-apun...”; „În gesturi port sfidarea a tot ce-i Dumnezeu...”; „În lacrimi port minciuna tăcutelor regrete...”).

Autoportretizându-se, poetul își surăde, complice, în oglindă, și face mutricele cam cum s-o fi schimbat la chip Penelopa în timp ce destrăma pânza, amintindu-și cum tot ea o ținuse. Armonios amestec „de proză/ Și de vers/ De crime și idile/ De artă și eres”, personajul care poartă în craniu Imensul (nesfârșirea, deci) ancorează, totuși, într-un târziu, ca stăpân, nietzschean desigur, al Universului, în versul marcat de „voința celui din urmă Nențeles”. Deși pare doar o ipoteză hazardată, de pe aici se va fi trăgând și blagianul *ne-nțeles* ce „se schimbă-n ne-nțelesuri și mai mari”. Ceea ce pare a fi, dacă nu o ipoteză validă, cel puțin încă un argument în favoarea faptului că, fiind unul și același pentru toți, spiritul unei epoci ia forme specifice în funcție de viziunea și tehnica de lucru a fiecărui artist.



MOTIVUL OGLINZII

de IURIE BOJONCĂ

POEZIE

IURIE BOJONCĂ (28.VIII.1961, ANTONEȘTI, ȘTEFAN VODĂ) ESTE POET ȘI PROZATOR. DUPĂ ABSOLVIREA ȘCOLII MEDII DIN SATUL DE BAȘTINĂ (1978), URMEAZĂ FACULTATEA DE FILOLOGIE A UNIVERSITĂȚII PEDAGOGICE „ION CREANGĂ” DIN CHIȘINĂU (1983). DEBUTEAZĂ EDITORIAL CU GRUPAJUL POETIC *CER CUVÂNTUL* (1989), ÎN CULEGEREA ȘAPTE TIN-ERI POEȚI. ÎNVĂȚĂTOR LA ȘCOALA MEDIE DIN BĂCIOI ȘI, ÎNTRE 1992 ȘI 1998, DIRECTOR AL ACESTEI INSTITUȚII DE ÎNVĂȚĂMÂNT. ÎN 1996, PUBLICĂ VOLUMUL DE POEZIE *PEȘTERA MĂGLEI*. PROFESOR LA LICEUL DE CREATIVITATE ȘI INVENTICĂ „PROMETEU” DIN CHIȘINĂU (1998-2003). ÎI APAR VOLUMELE *TEAMA DE SCRIS* (2002) ȘI *MESAJE DIN OCNELE PA-RADISULUI* (2003). DEVINE MEMBRU AL UNIUNII SCRIITORILOR DIN MOLDOVA ÎN 2001. DIN 2004, SE STABILEȘTE ÎN ITALIA. ÎN 2007, LA TIMIȘOARA, ÎI APARE VOLUMUL *RÂUL ZERO ȘI PLOPUL FĂRĂ SOȚ* CU O PREFAȚĂ SEMNATĂ DE SVETLANA PALEOLOGU-MATTA. PUBLICĂ VOLUMUL *DIN PUȘCĂRIILE PARADISULUI / DALLE PRIGIONI DEL PARADISO*, EDIȚIE ROMÂNO-ITALIANĂ (TIMIȘOARA, 2010), CU O PREFAȚĂ DE ADRIAN DINU RACHIERU, TRADUCERE ȘI POSTFAȚĂ DE VIORICA BĂLTEANU. ÎN 2006, ÎI APARE LA ROMA VOLUMUL DE POEZII ÎN LIMBA ITALIANĂ *IL MOTIVO DELLO SPECCHIO*. PUBLICĂ POEZII ÎN ANTOLOGIILE COLECTIVE ITALIENE *PREMIO PRATO CITTÀ APERTA*, *POESIE E RACCONTI* (2016). PRE-ZENT ÎN ANTOLOGIA *BASARABIA SUFLETULUI MEU*, EDIȚIE ROMÂNO-ENGLEZĂ (TORONTO, 2018). ÎN 2010, PREȘEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA ÎL DECOREAZĂ CU ORDINUL „MERITUL CIVIC”. ÎN 2019, LA CHIȘINĂU, ÎI APARE ROMANUL *PUZZLE SAU DE CE COPACII SUNT GALBENI*. ÎN CURÂND ACESTA VA FI EDITAT ȘI ÎN VERSIUNE ITALIANĂ. ÎN 2020, ÎI APARE UN GRUPAJ DE POEME ÎN ANTOLOGIA *DE LITERATURĂ CONTEMPORANĂ*, VOL.3, LA EDITURA GLOBART UNIVERSUM (MONTREAL). COLABOREAZĂ LA REVISTA “LIMBA ROMÂNĂ”, IAR DIN 2019 ESTE MEMBRU AL COLEGIULUI DE REDACȚIE AL ACESTEI PUBLICAȚII. ÎN 2021, A REEDITAT VOLUMUL *RÂUL ZERO ȘI PLOPUL FĂRĂ SOȚ* (EUROSTAM-PA, TIMIȘOARA, 2021). ARE PREGĂTIT PENTRU TIPAR VOLUMUL DE POEZII *MOTIVUL OGLINZII*, DIN CARE FACE PARTE ȘI GRUPAJUL DE MAI JOS.

ILUZIA PUTERII

Puterea mea cea mare
constă în faptul
că pot transforma
lucrurile, ființele și plantele
în metafore
și invers
acestor metafore
ale lucrurilor, ființelor și plantelor
le dau sensul lor inițial,
adică pot face totul;
pe tine
care citești aceste cuvinte
te pot face un arbore fremătând,
un râu zbuciumat
ori o piatră solitară,
iar pe arbore
îl pot numi plopul fără soț
pe râu îl trimit în opera lui Borges
și piatra mi-o țin mie
odată ce casele vechi și delăsate
ale părinților noștri
sunt făcute din lut și din paie
pe când mormintele lor noi, bine îngrijite
sunt acoperite cu lespezi de piatră și marmură,
adică totuși suntem tari
dacă nu prin viață
atunci prin moarte,
fiindcă a fi tare prin moarte,
înseamnă a fi cel mai tare,
dacă birui moartea,
birui totul,
te birul pe tine însuți,
mortăciune ce ești,
care ai avut doar iluzia vieții și nu viața,
ai crezut că trăiești cu adevărat,
că domini tot ce ai în preajmă,
că tu ești unica formă
de materie vie care raționează,
dar, din păcate, nu este așa,
mai sunt și alte expresii ale naturii,
care, spre deosebire de tine,
meditează și iubesc cu adevărat:
plopul se gândește la singurătate,
râul are ce are cu trecerea timpului,
piatra se dă drept cea de temelie
și încearcă să fie un fel de tăcere materializată
dar cine știe dacă este așa,

acestea sunt doar niște metafore
în imaginația mea
și sunt ceea ce sunt cu adevărat
în imaginația lor,
dar cine oare știe ce-o fi fiind ele
în imaginația ta?

Eu posed tot ce văd
apele cele dulci și apele cele sărate
pământurile cele verzi-aurii-albe
cerurile cele cât le cuprind cu ochii
inclusiv și cel de-al șaptelea
ori cel de-al nouălea
despre care am scris cândva
adică eu posed tot
ce poate fi posedat
mă posed pe mine însumi mai întâi
apoi posed căldura soarelui
atât cât îmi este destinată mie
ca să fac și eu umbră de om pe acest pământ
posed frumusețea stelelor
cu toate configurațiile lor grafice
desenate pe minunata pânză a cerului
de carele mici și mari
până la căile lactee
ș.a.m.d... ș.a.m.d...
ori etc... etc...
cum îți vine mai bine
să înțelegi infinitatea noastră finită
posed noțiunea de a mă fi născut-trăit-murit
posed și râul Zero
atât cât îmi este îngăduit să scriu despre el
și în niciun un caz mai mult
că el este proprietate de stat
al altei țări de cât a celei
în care mama mi-a dat viață
posed iarba toată de pe câmpie
la munte posed frunza verde
din cântecele noastre populare
și frunza galbenă din toamnă
și fulgul iernii
și zăpezile
și munții Carpați aparținându-mi istoric
posed aceste cuvinte
și puterea de a le scrie și spune
îmi este toată bogăția
sunt în posesia a toate cele pe lume

atât cât mă are pe mine
în posesia ei poezia.

Presimt acum niște clipe de revelație
când orice aș privi devine poezie
chiar cele mai banale lucruri
capătă un fel de frumusețe
astfel durerile cele mai interioare
sunt niște metafore rare
pe care le port în suflet
din teama să nu rămân gol
fiindcă deposedându-l de durere pe om
nu mai rămâne nimic din el
durerea este tot ce se știe despre viu
bunăoară eu privesc acum cu două dureri
și scriu tot ce văd în jur cu durerea dreaptă
cuvintele sunt și ele
niște forme grafice ale durerii
fără de care nu ar putea avea loc
spectacolul omului
și durerea în sine fără cuvinte
și fără de om
ce este oare
poate-i o creștere
care doare
adica pruncii ar fi
că sunt niște dureri țipătoare
pe când bătrânul
e o durere înțeleaptă
ce moare
și atunci cine suntem noi
cei care ne iubim
poate autorii unei alte dureri
ce urmează să vină
întunericul e o durere neagră
precum durere este
și orbitoarea lumină.

M-ai întrebat odată, iubito,
de ce nu mai scriu poezie
și eu ți-am răspuns cu jumătate de gură,
că lumea-i atât de frumoasă
și teamă mi-i cu felul meu de a scrie
să n-o prezint mai urâtă.
Cum pot să fac mai frumoasă marea



cu ale mele cuvinte atât de lumești
când marea ar sta și ar râde de mine
cu tot cu alge și pești.
Îți închipui balena ce hohot ar face,
văzând cum o mănânc din conserve în ulei
și particip activ la mișcări de salvare,
scandând o posibilă dispariție a ei.
Îți închipui peștii mai mici
cum m-ar privi cu ochii lor albi
de pe tigaia încinsă
și eu liniștit aş scrie catrene
despre apa în care ei au înotat cândva
inspirat de peștii multicolori
ce mă privesc captivi din acvariu
să-mi calmeze clipele destrămate
de tot ce-i fals, perfid și gol.
Mă înțelegi, iubito, acum
de ce nu mai vreau să scriu poezie,
mai bine fiecare să-și vadă de drum,
mâncând din balena
ce mâine n-o să mai fie.

MOTIVUL OGLINZII

Dacă până azi n-ar fi fost inventată oglinda
ce-ar fi făcut oare omul cu toată frumusețea lui
ce-ar fi făcut
mai ales atunci
când îl apuca dorul de sine?
Dacă n-ar fi fost inventată oglinda
tu m-ai fi privit în față
și mi-ai fi spus cum sunt
eu te-aș fi privit în față
și ți-aș fi spus cum ești,
iar dacă nu ne-am fi întâlnit niciodată
poate am fi căutat
câte o apă limpede și liniștită
așa cum făcuse Narcis.
Dacă n-ar fi fost inventată oglinda
poate despre singurătate nici nu s-ar fi scris
și dacă stăm să căutăm mai adânc
în ochii celui din față
atunci vedem că și ochii lui
au la origine motivul oglinzii.
Dacă n-ar fi fost inventată oglinda
și te apuca o mare foame de sine
cine îți oferea propria imagine?
Cine? Cine? Cine?
Dacă la începutul începuturilor
nu ar fi fost cuvântul
ci doar oglinda
cea a lacului
și cea a mării,
și cea a ochiului cerului,
și încă o altă oglindă
compusă din cioburile
însingurării...
Dacă la începutul începuturilor
n-ar fi fost cuvântul
poate nu spărgeam
oglinda lacului,
nici oglinda mării
și nici oglinda din ochiul cerului,
și nici oglinzile din casele noastre
doar pentru simplul motiv că ele
ne veghează clipele de singurătate
și așa cum nu știu să ne vorbească
uneori poate numai ele
încearcă să ne iubească.

* * *

Nimic nu se dă și totul se distribuie
ne spune Noica în *Jurnal de idei*
și tu care te dai drept poet
ia poezia de acolo de unde stă ea
și dă-ne-o nouă astăzi în loc de pâine
ea este deja lucrată de cineva
așteaptă doar ca tu s-o vezi
și abia mai apoi să-i faci pe alții s-o vadă
să ne faci și pe noi s-o vedem
dar nu te gândeai numai la frunză

despre frunză s-a făcut poezie
câtă frunză și iarbă
nu numai codrul este poetic
nu numai ciobanul tăcut
ori mioara lui vorbitoare
de asemenea nu te gândeai la piatră
e poetică piatra
dar de data aceasta
cineva a aruncat-o în baltă
și noi ne chinuim s-o scoatem
adică ar fi că un nebun o aruncă
și alții o scot
are poezia lui și izvorul
ori mai ales izvorășul
cum ne place nouă să-i spunem
și mama și mămicuța
și pâinea și pâinica
și patria pentru toți care au căzut în numele ei
și azi sunt scriși în cartea de patrioți
și Țara are un sens de patrie
mai ales pentru românii de pretutindeni
dar nu chiar în halul acesta
iată că ne apropiem de poezia cea veritabilă
când patria cea din poezie e una
și patria cea adevărată e alta
când piatra cea din poezie e una
și piatra cea din sân e alta
când pâinica poetizată e atât de dulce
iar pâinea cea de toate zilele e mult prea amară
și cântecul frunzei e bun cât frunza e verde
dar stau și mă întreb
din ce vom cânta la toamnă
ori mai ales la căderea iernii
iată abia atunci va începe poate
poezia cea nouă
când vom fi puși să cântăm
nu doar din frunză verde
dar și din frunză uscată
și nu va fi ușor să faci poezie
din asimetria celor două noțiuni de Țară
cea din poezie și cea din realitate
și tocmai atunci când în scâfârlia noastră
se vor lua la bătaie cele două tipuri de Țară
cea poetică din poezie
cu cea mai puțin poetică din realitate
atunci va rodi probabil un altfel de poezie
una care nu se dă dar se distribuie
așa ca aerul pentru zbor și cuvinte
ca cerul ca marea ca muntele
după cum spunea Noica
la începutul acestui poem
o poezie care nu se vede dar este
nu face fum dar arde
nu este apă
și totuși
trece
ca să facă
să rămână
pietrele
cele adevărate.

* * *

Nicăieri e nimic
și nimic e nicăieri
de faci bine primești rău
de faci rău primești bine
ești un om
ori ești un nimeni
ai fost aici
ori nici n-ai fost
au toate un sens
au toate rost
ești tu
și cerul este
sunt arborii
este și luna
sunt toate
în cadrul acestei povești
și n-are cine le admira
este și cățelușa cea fermecară
pre nume Saphira
și tu ești ca ea

tremuri de frig
plângi de foame
un câine și-un om
se pierd printre oameni
natura e toată pustie
în jur adie un iz
un miros plăcut
de poezie
cine știe s-o simtă
s-o vadă în tot și în toate
are parte din durerea cea mare
dar are și dreptul
s-o scrie
scrie-mi-ar numele pe garduri
cu creta albă și pură
cu amintiri de la școală
scrie-mi-ar numele pe ziduri
ce stau spre ceruri să urce
iar eu să-mi scriu poemul din urmă
până veni-va ziua de mâine
nu că mi-ar fi frică de moarte
frică de viață îmi este
ajuns la nunta mea
un cioban fără turmă
cu o mireasă frumoasă
dar fără zestre
nicăieri e nimic
nu a fost
și nici nu este.

* * *

Uite așa aş începe să scriu un roman:
„Iubite cititorule, totul depinde de tine
nu te aștepta să-ți torc un vis narativ dulceag
condimentat cu sincope și alte detalii literare
supansul va fi absent de data aceasta
l-am trimis în concediu forțat
personajele vor fi nici pozitive și nici negative
așa ca pe vremuri răsăritene
prin urmare nu vor fi nici eroi și nici dușmani
căci pozitivii cei înveterați
demult își au semnul respectiv
înfipt în pământ în dreptul capului
descrieri multicolore și digresiuni lirice
nu vor fi nici atât
vor fi cuvintele toate așa cum le știi
va fi durerea cea mistuitoare
de tot ce este uman și firesc
vei fi tu cititorule ca un decor
odată ce ai rămas printre oameni o raritate
și toți te arată cu degetul amuzați
de faptul că te văd ținând în mână o carte
îți voi da cuvintele să le înșiri după bunul tău plac
iar atunci când vei râde și plânge citind
savurând filă cu filă
te voi prinde de mână să te duc în subsolul
acestui roman abia început ce n-are sfârșit
să vezi un codru de piatră albă cum freamătă
prin care trec vânturi solare și ploi
să-ți arăt acolo un cuib de pasăre rară
ce-și crește de-o veșnicie singurul pui
să trăiești din plin o fericire mare
dar te implor nimănui să nu spui”.
Uite așa aş începe să scriu un roman:
„Eu scriu un cuvânt
tu scrii un cuvânt
eu citesc ce ai scris
tu citești ce am scris
va fi o metamorfoză fantastic de bună
când autorul se va pierde ca personaj
în propriul său roman
iar cititorul vrăjit de cele întâmplate
va crede că el e autor de când lumea
și așa mai departe va citi cu nesaț
ca până la urmă să ne prindem ambii
în aceeași mreajă într-un singur laț
și textul nostru comun să ne rămână stăpânul
care va decide peste timpuri multe doar într-un pasaj
cine e autor și cine-i personaj”.
Uite așa aş începe să scriu un roman...

INTERVIU

Realizat
de EUGENIA BULAT

ION HADÂRCĂ:
„RĂSPUNSUL
NU ERA LA NOI”



Foto de Nicolae RĂILEANU

Eugenia BULAT: Dragă domnule Ion Hadârcă, atunci când gândesc la începuturile Mișcării de Eliberare Națională, îmi amintesc mereu de poezia regretatului Ion Vatamanu **Ce vor scriitorii – lucrare care a fixat, precum într-un certificat de naștere, părinții conceptuali ai renașterii noastre în încercarea lor de a explica poporului pericolul de moarte în care se află, în care ne aflam cu toții. Ați putea însăila un parcurs: cum a fost posibil ca, de la o mână de oameni care recitau poezii lângă bustul lui Mihai Eminescu, să se ajungă la urcarea pe baricade a unei întregi republici?**

Ion HADÂRCĂ: Mulțumesc pentru invitație la dialog, dragă colegă de luptă și de suferință, Eugenia Bulat. Recunosc, însă, că mă aflu în fața uneia dintre cele mai mari provocări – plonjarea în abisul Memoriei și nu știu cum și cu ce vom ieși din această vâltoare...

Memoria, acest scrin negru din zestrea străbuniciei, nu are nici lacăt, nici zăvor și nici cheie. Are deasupra, sus, până sub grinda Casei Mari, un munte de urzeli drept moștenire. Peste grelele covoare ale anilor scoarțele anotimpurilor se aștern. Ca și lăicerele drumurilor-cărărilor noastre bătute, iar peste ele – pânzele-prosoape albe ale zilelor ghilite în apele repezi-curgătoare și multe-multe vrafuri de perne cu iluzii penite din pasărea nemaîntâlnită...

N-am reușit și nici n-am îndrăznit în copilărie să ridic capacul greu al scrinului adăpostit sub icoană. Nici acum, sub povara anilor, nu cred să-i ridic carapacea aproape etanșă. Știu că zac în adâncu-i alese comori, chipuri dragi și fapte de preț, dar și multă zădărnicie, bibelouri inutile, acte și bancnote devalorizate ale unor mari capitaluri, în care am investit sub garanția vântoaselor. Deh, văd că unii își încropesc memorii lustruite mai mult din vane orgolii. Într-o recentă conferință academică, am prezentat *Jurnalul inedit* al lui Nicolae Iorga, care jurnal, plusat la *Memoriile* dumisale, realizează un tablou magistral al României interbelice – efort de dăruire și de oglindire în apele repezi ale Letei. Noi suntem din altă epocă. Sub sovietici era riscant să ții jurnale. Experiența scriitorului Alexei Marinat, condamnat la ani grei de pușcărie pentru că ținea un jurnal studențesc, este ilustrativă în acest sens. Nu ne-a servit nici tradiția, nici rigoarea colecției documentare, nici indisciplina scrisului, mai ales pentru o perioadă de frământări extreme, când nici zile, nici nopți, nici casă, nici masă de scris nu prea am avut.

Deci, aceasta mi-i starea. Stau umil în fața Monstrului Memoriei, indolent, vorace și de nestăpânit. Acestea fiind spuse, la drum!

Subliniez din start că voi aplica în cele evocate o altă grilă de interpretare, fără a fi suspectat în tentația de a demola niscaiva monumente de mucava. (Nu-i în stilul meu și nici nu cred că m-ar onora deschiderea unor astfel de fronturi.)

Fiind în toată această perioadă fierbinte a anilor 1987-1991 în miezul (în gura) cuptorului politic, cred că am tot dreptul să-mi asum, hai să-i zicem, un punct de vedere pe cât de posibil mai apropiat evenimentelor consumate atunci. Providențialmente, scriitorii au fost cei care, primii, au bătut clopotele. Și apoi cine alții, dacă nu scriitorii, să

fie cei care ar sări în ajutorul sanctissimei Maici a ființei noastre naționale, atunci când ea este alungată din grădinițe și școli în chilii de maici și la înșirat tutunul? Întreg imperiul vuieste de adevărurile dezlănțuite despre crimele staliniste, deportări, foamete, ocupație, Gulag, jertfele poloneze de la Katân, rușii ne scriu despre calvarul moldovenilor (romanul *Stuk v dveri/ O bătaie în ușă*), iar în fericitul laborator experimental, zis RSSM, satrapul Victor Smirnov și președintele Academiei Al. Jucenko caută să ne închidă gura cu eticheta „sânki kulakov” („feciorași de culaci”), în celebrul proces Vasile Vâșcu!

Așadar, să recapitulăm... În urma tragicului accident al poetului Pavel Boțu, scriitorii cer convocarea unui Congres extraordinar, iar CC-ul interzice cu *niet, niet, niet*. Până la urmă, se acceptă o Adunare generală (18-19 mai 1987), așa-zisa „Noapte furtunoasă”, unde vechea metodă partinică, de numire a șefilor este huiduită și se acordă „vot de blam” partidului comuncacilor. Grupul de inițiativă pentru adunarea semnăturilor și transmiterea clandestină, prin Valeriu Matei, aflat la Moscova, a Adresării către forurile centrale era constituit din Nicolae Esinencu, Andrei Strâmbeanu, Al. Brodski, Haralambie Moraru, Serafim Saka ș.a. În funcțiile-cheie sunt aleși Ion C. Ciobanu, prim-secretar, Iurie Grecov (redactor-șef al revistei *Kodri*), Dumitru Matcovschi (redactor-șef al revistei *Nistru*, ulterior, *Basarabia*) și Nicolae Dabija (redactor-șef al săptămânalului *Literatura și arta*). Caz unic de revoltă și frondă în tot spațiul exsovietic. De aici încolo, începe lupta deschisă. În toamna aceluiași an, subsemnatul prezintă Plenarei Uniunii Scriitorilor (30 oct.) raportul „*Rolul și misiunea scriitorului...*”, în care, cu toate elogiile inerente aduse perestroikăi gorbacioviste, se pun problemele lichidării „petelor albe” din istoria noastră, rostirii adevărului despre limba și identitatea națională, restituirii și reabilitării moștenirii literare și culturale a lui Constantin Stere, Nicolae Costenco, Petru Ștefănuță, Nicolae Țurcanu ș.a.

Regretatul Valentin Mândăcanu, autorul revoluționarului eseu *Veșmântul ființei noastre* („Nistru”, nr. 4, 1988), avea să recunoască faptul că fără acel raport, nici esul domniei sale „n-ar fi fost cu puțință”. Anume acea Plenară elabora, pentru prima dată, un amplu Program istorico-literar și socio-politic coerent, care și-a găsit deplina reflectare în ulterioarele noastre acțiuni de Renaștere și de ieșire din „epoca stagnării” sau, cum zice undeva Andrei Lupan, din „mocirla fără fund a republicii”.

Însă nu doar limba a fost preocuparea de atunci a scriitorilor. Aș zice chiar că în jurul Limbii – axul întemeietor al ființei naționale – s-au țesut toate celelalte probleme, la fel de vitale pentru existența noastră.

O adevărată bombă cu ceas „deșteptător” a fost publicarea în presa centrală a eseului lui Ion Druță despre „ecologia sufletului” – *Pământul, apa și virgulele* (iulie-august 1987!). O mână frățască ne întinde și Carolina Kojevnikova, publicând în „Literaturnaia Gazeta” esul *Durerea pământului* (iulie 1987). Se angajează în luptă Gheorghe Malarciuc, corespondentul special al „L.G.” pentru Moldova, ecologiștii Ion Dediu, Alecu Reniță și Al. Sefer, scriitorul Serafim Saka (*Tragic aerostat*); interven

întru salvarea Saharnei Andrei Lupan și Vera Verina; împotriva falsificării istoriei se pronunță istoricii Ion Buga, Alexandru Moșanu, Ion Țurcanu, Gheorghe Cojocaru, Pavel Parasca ș.a.; tot mai demn răsună glasul filologilor Silviu Berejan, Valentin Mândăcanu, Ion Dumeniuk, Nicolae Mătcaș, Constantin Tănase, Vasile Bahnaru; apoi se implică economiștii: Sergiu Chircă, Petru Soltan, Silvestru Maximilian, Mihai Patraș ș.a., cărora li se alătură juriști, ziariști, pedagogi, muncitori, plugari și, treptat, se formează Fluviul!

E.B.: Lucrurile erau mai complexe, evident, decât le putea vedea, pricepe un tânăr intelectual de la țară. Cum urmăream, totuși, evenimentele, știu că ele au pornit în trombă și cu forme reperabile pentru întreaga populație atunci când s-a auzit de *Scrisoarea celor 66 de intelectuali*, publicată în „Învățământul public”. Ne puteți descrie mai detaliat contextul și, eventual, dacă, pe atunci, aveți deja contacte cu raionul Călărași, unde ați candidat, în 1989, la alegerile pentru Congresul Deputaților URSS?

I.H.: În baza cerințelor Programului US, se instituie așa-numita „Comisia interdepartamentală pentru studierea istoriei și problemele dezvoltării limbii moldovenești”. Între timp, colportorul Al. Jucenko părăsește funcția-cheie de președinte al Academiei și pleacă din republică. Este retras și „vătavul” comuniștilor Victor Smirnov și scriitorii se pregătesc să-și verse „năduful” la cea de-a XIX-ea Conferință a PCUS, convocată de Mihail Corbaciov pentru vara lui 1988. Însă CC-ul mai pune o piedică, declarând nelegitimă delegarea lui Dumitru Matcovschi și a lui Ion Hadârcă la acea conferință. Și atunci, la 3 iunie 1988, în deja celebra Sală Mare a US din Chișinău, este convocată o altă întrunire a intelectualității neîmpăcate și, la propunerea lui Andrei Vartic, revenit de curând din republicile baltice, în baza proiectului de Declarație pregătit de mine pentru Conferința a XIX-ea, se constituie Mișcarea Democratică pentru susținerea restructurării. Celebra *Scrisoare a celor 66 de intelectuali* publicată în ziarul „Învățământul public” (17 septembrie), condus de neînfricatul Anton Grăjdieru, apoi, în replică, „anticelebrele” Teze ale CC al PC-ului „Să afirmăm restructurarea prin fapte concrete”, din 17 noiembrie 1988, teze care, de fapt, au stârnit un nou val de scrisori, proteste, atitudini – marchează alte jaloane istorice, de care trebuie să ținem cont în analiza faptelor acelei perioade.

Două detalii importante mai sunt de relevat aici. În semn de protest împotriva „Tezelor...”, este anunțată prima grevă studențească a nou-constituitei Ligi Studențești de la Universitatea de Stat din Moldova. Se inițiază un marș pe străzile capitalei. Participanții sunt bătuți de miliția sovietică, între alții – studenta Liliana Niculăescu și, la întrunirea lor de la Teatrul de vară, la 20 noiembrie 1988 (de fapt, primul Cenuclu protestatar!), sunt invitat să citesc, întru susținere, poemul *Gaudeamus-99*; apoi, în contextul Zilelor Druțiene, la o altă Plenară festivă a US, consacrată aniversării omagiatului, primesc o depeșă de la Gheorghe Spinei, ulterior – ministrul muncii, în care mi se relatează

despre întrunirea secretă de la CC, cu indicații pentru desfășurarea adunărilor colectivelor de muncă pentru susținerea „Tezelor...”, care debitau enormități împotriva trecerii la grafia latină și în cadrul cărei întruniri se ironiza pe seama „prea multor cușme românești” adunate la mitingurile noastre. Lucrările Plenarei au fost sistate. Druță nu mi-a mai oferit cuvântul la serata oficială, deși figuram în program, iar Moscova a reacționat trimițând aici o comisie specială, care mi-a analizat poemul tradus în rusă și în care ceream, chipurile, arderea „Tezelor...”. Și s-a convocat un Soviet al „stareişinilor” (greilor) la CC care cerea cea mai aspră pedeapsă pentru mine!

Astfel, „s-a călit oțelul” anilor '87-'88, din aceste zăbateri, pe aceste eforturi de trezire a conștiinței naționale s-a constituit și mișcarea ceneclistă – produs firesc al tradiției scriitoricești create de ceneclurile *Miorița*, *Dialog*, *Lucafărul*, care au funcționat mai curajos sau mai târâș-grăpiș în toată perioada premergătoare.

Odată cu constituirea Ceneclului „Alexie Mateevici”, la 15 ianuarie 1989, pe Aleea Clasicilor, de ziua nașterii și sub protecția privirii poetului național Mihai Eminescu, se încheia, în mare, procesul de constituire a amplei mișcări cenecliste, care a asigurat amploarea și ireversibilitatea mișcării de Renaștere Națională, însuflețite în mod oracular de Sfânta Trinitate a numelor lui Ștefan cel Mare, Mihai Eminescu, Alexie Mateevici.

Anul 1989 debutează astfel în trombă și, în bună măsură, sub semnul alegerilor exponențiale... Alegerea căii de urmat, alegerea proiectelor de legi în privința limbii și a grafiei, alegerea forței politice de alternativă la „nimicnicia” groasă din fruntea republicii și participarea la primele alegeri parțial democratice anunțate de Gorbaciov. Anume acum/atunci, în miez de ghenar și în plin proces de înaintare a candidaturilor pentru primul Congres al Deputaților Poporului din URSS, are loc întâlnirea mea directă cu grupurile de inițiativă ceneclistă din Nisporeni (Ion Bouroș, Ion Teleman, Victor Rusu, frații Adam, Maria Ciobanu, primarul Constantin Oboroc ș.a.) și din Călărași (Sergiu Cojocar, Ștefan Maimescu, Eugenia Bulat, Daria Radu, Inga Druță și Victor Buruiiană, Nicolae Pârțac, colonelul-locotenent Gheorghe Delejan, soții Gheorghe și Nadia Pruteanu ș.a.). Țin minte apoi ședința publică pentru înregistrarea candidaților la Comisia Electorală în Casa de Cultură a orașului Călărași. O sală arhiplină, prezidiu, flori, fanfară, prosoape și multă orbecăială prin necunoscut.

Fără falsă modestie, platforma electorală a subsemnatului – cu ideea autonomiei economice față de centru, împroprietărirea țăranilor, reabilitarea victimelor celor deportați, adevărul despre foametea din '46, lichidarea „petelor albe” din istorie, învierea datinilor și revenirea la credința creștină prin refacerea bisericilor devastate de comuniști și dreptul la libera confesiune, au sunat ca un duș rece în sală, în contrasens cu bălbăiala fără noimă a contracandidaților, printre care și nomenclaturistul Grigore Eremei, cel care a fost marele perdant. Aceștia, modeștii ceneclști locali, mi-au fost apoi persoane de încredere în campania extenuantă, din sat în sat, prin cele două raioane care au servit drept model de trezire și de luptă deschisă pentru întreaga republică! Două luni de campanie insomniacă au făcut realmente cât două decenii de trezire din somnul cel de moarte. Nișcani, Tuzara, Horodiște, Răciula, Rădeni, Hoginești, Temeleuți, Sipoteni, Hirova, Susleni, Țibirica și, bineînțeles, ștefaniana Bravicea – unul după altul satele călărășene înviau trezite de chemările „Datinii”, de un minunat cor bărbătesc și de tot mai încrezătoarele fețe bisericești... Mi s-a întipărit în memorie mai ales întâlnirea de la Sadova, cu o sală rece și mahmură, dirijată de „clanul Aghenie” și cu vocea înaltă și curajoasă a profesoarei de română Eugenia Bulat, apoi întâlnirea de sub cerul liber în fundătura Căbăieștilor, sub zloata primăvărată, cu oameni uitați, zgribuliți, cu multe depeșe albe în mâinile negre, bătătorite de munci... Atâtea vieți și atâtea sorți mutilate! De multe ori am plâns în sinea mea pentru acele suflete năpăstuite, în care abia mai pălpăia scânteia speranței că și lor li se va face Dreptate, cândva. Și veșnica întrebare: De ce?

Pentru ce ni s-a dat acest strașnic canon de teroare a istoriei? Ruperea zăgazurilor, înălțarea frunților și rostirea adevărurilor noastre răvășitoare, ascunse vreme de decenii în adâncul sufletelor deșteptate, se producea, în sfârșit, tot mai fățiș și mai răsunător sub ochii uimiți ai lumii, care uitase de existența noastră și de noi, moșteni-

torii celei mai strigătoare la cer dureri de după cel de-al Doilea Război Mondial.

Este aproape imposibil să cuprinzi în câteva fraze grăbite dimensiunea și profunzimea celui val al deșteptării ce cuprinsese, de la nord la sud, întregul spațiu al străvechii Basarabii, cu tot cu Bucovina de Nord și cu sudul Basarabiei înstrăinat și amortit sub ocupație. Sutele și miile de mitinguri, cenecluri, sacii de scrisori, munți de probleme ridicate, noile celule de susținere: Liga Democrată a Femeilor, Mișcarea Ecologistă, Liga Studentească, Ceneclul „Alexie Mateevici” cu toate celelalte cenecluri regionale, Societățile Istoricilor, Pedagogilor, Economistilor, Juriștilor – totul s-a pus în mișcare, mobilizându-se și orientându-se într-o singură direcție, într-un singur avânt. Prima jumătate a anului a fost o continuă primăvară a trezirii la viață.

E.B.: Colosul PC, al întregii nomenclaturi comuniste din RSSM, era ca un zid de nepătruns și se simțea la fiecă nivel. Este clar că dvs., de la nivelul la care erăți, v-ați confruntat direct chiar la vârfurile lui cu tăisuri ascuțite. Noi, ne confruntam, la fel, doar că la un alt nivel, cu același zid. Știu însă că anume în acea perioadă societatea civilă, bine restructurată, așa cum ați spus, a făcut corp comun cu liderii ei pentru ca să se revizuiască întreaga istorie mincinoasă din ultimii 50 de ani, să se creeze structuri de rezistență și de atac. Cum au evoluat lucrurile în continuare din perspectiva dvs., a unui om implicat atât de profund și la un nivel atât de înalt?

I.H.: La 20 mai, în aceeași sală istorică a Uniunii Scriitorilor, în baza Mișcării Democratice și a celorlalte nuclee de susținere, s-a convocat Primul Congres de constituire a Frontului Popular din Moldova. Țin minte ca azi alerta kaghebiștilor care au alergat la US să ne spună că întrunirea este ilegală și că urmează să ne împrăștiem pe la casele noastre. Unii „patrioți” de frică au și luat-o la sănătoasa. Profitând de imunitate, am pus atunci piciorul în prag și am declarat că, în calitate de deputat al poporului din URSS, îmi asum întreaga responsabilitate pentru desfășurarea acțiunii. Așa cum am făcut-o, de altfel, și în cazul convocării Marii Adunări Naționale de la 27 august 1989... Până atunci, însă, până la apariția legislației privind trecerea la grafia latină, semnalez apariția primelor publicații în grafie latină: „Glasul Națiunii”, sub conducerea Leonidei Lari, „Literatura și arta”, dirijată de Nicolae Dabija, și ziarul FPM „Deșteptarea”. Dar nu dormeau nici structurile kaghebiste. În paralel, sub tutela ziarului „Советская Молдавия”, pe baza întreprinderilor conectate la complexul militar unional, au apărut mișcările rusofonilor: *Единство* și *Союз* – structuri-tampon care au stimulat, la scurt timp, grevele „proletarilor uniți” ai Tiraspolului împotriva limbii și grafiei latine.

Mirosea a praf de pușcă... Treceam atunci cu toții prin încercările unui adevărat cerc de foc, care ne ardea conștiințele și ne purifica sufletește. Eram martorii și, implicit, actorii unor nemaipomenite fenomene istorice derulate în lanț: dispariția lagărului socialist, căderea regimurilor comuniste din Europa de Est, prăbușirea Zidului Berlinului și unificarea celor două Germanii. Speram, în sinea noastră, că iată-iață...

La Moscova, ne-am înscris, împreună cu Constantin Oboroc, în Grupul parlamentar interregional, condus de Boris Elțin și Andrei Saharov. Susțineam toate inițiativele bulversante elaborate de acest grup: retragerea forțelor armate din Afganistan, revizuirea vechiului Tratat de formare a URSS-ului, abolirea Articolului 6 din Constituția sovietică privind exclusivitatea puterii Partidului Comunist, proclamarea limbilor republicilor unionale drept limbi de stat, examinarea și anularea Tratatului Molotov-Ribbentrop etc. Chișinăul fierbea... Se apropia ziua de 28 iunie. *Единство* se pregătea să sărbătorească ziua ocupării Basarabiei și trebuia să reacționăm adecvat. Am preîntâmpinat autoritățile că, dacă iese măcar un grupuscul în strada care se numea atunci 28 iunie (acum – Veronica Micle), vor suporta consecințele. Și n-au ieșit. În schimb, Frontul Popular a convocat în piață un miting de doliu. Pentru ilustrare, reproduc aici un fragment din scenariul păstrat în arhiva personală:

„Mitingul autorizat din 25 iunie 1989, organizat de FPM.

Chișinău, Piața Victoriei, orele 1.00–17.00

Momente organizatorice:

Mitingul începe cu «Limba noastră» – responsabil: S. Burcă. La tribună – numai tricolorul cu panglică neagră.

După ce răsună «Limba noastră», la tribună apar Ion Hadârcă și Gheorghe Ghimpu, care vor conduce mitingul.

Responsabili de analiza scrisorilor – Ala Mândăcanu, Iurie Plugaru și Tudor Cernencu.

Responsabili de gardă – Gheorghe Mârzenicu, Grigore Pa-trașcu, G. Suceanu, N. Scripnic, M. Banaga...

Se asigură intrarea liberă către clădirea Consiliului de Miniștri: De la tribună până la str. Pușkin – r-nul Ialoveni.

De la tribună până la str. Gogol – r-nele Strășeni, Călărași...” (În total, 5 pagini de text cu nume și subiecte concrete ale vorbitorilor.)

Spre completarea subiectului, reiau aici și o depeșă, din 1990, a unui ceneclist din Florești – Tudor Neculăiță: „Dle Președinte, dacă FPM a proclamat ziua de 28 iunie ‘90 zi de ocupație și de doliu, din ce cauză M. Snegur, la sesiune, a respins acest lucru și toți deputații l-au susținut? Asta a fost făcut împotriva vrerii poporului...”.

Pe lângă alt miting, cel de la 23 august, consacrat celor 50 de ani de la semnarea odiosului pact sovieto-german, care a condus la declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial și la raptul Basarabiei, pe lângă convocarea Marii Adunări Naționale de la 27 august – moment de vârf în istoria Mișcării de Eliberare Națională, care necesită, probabil, o rememorare aparte – țin să mă opresc aici asupra unui alt eveniment ceneclist, mai puțin comentat de cronicarii timpului.

La începutul lunii august am fost sesizat de Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM (formula timpului) ca să conduc, în calitate de deputat al poporului, Comisia de anchetă privind agresarea fizică de către miliția sovietică a membrilor Ceneclului Muzical-Literar „Vatra” din Bender (Tighina). Împreună cu avocatul Gheorghe Amihalachioaie și cu alți experți, am avut o serie de întâlniri cu autoritățile orașului: prim-secretarul Țâmai, procurorul orașului Melnic, șefii executivului, ofițerii de miliție, liderii și membrii ceneclului: Nicolae Șumleanski, Nicolae și Lucia Racoviță, Iepure, Cibotaru ș.a. Ceneclul „Vatra” a fost înregistrat în luna decembrie la executivul orașenesc și își desfășura activitatea în conformitate cu planul aprobat din timp (!) de Secția Cultură; preponderent, activitățile aveau loc în Parcul de Vară „Octombrie”. Pentru fiecare ședință trebuia depusă o cerere suplimentară. Ședința anunțată pentru 2 august nu a fost avizată, liderii au fost anunțați cu întârziere și cei circa o sută de participanți întruniți în parc s-au pornit în marș, cu Tricolorul sus, spre sediul executivului, ca să lămurească situația. Pe drum, au fost somați să se împrăștie și să coboare Tricolorul, apoi s-a trecut la represalii. Au fost bătuți Boico, Șumleanski, Doncoglov, iar cel mai mult a suferit Grigore Vărtosu, luat la bulane de circa zece milițieni. Colegii i-au sărit în apărare și l-au salvat cu greu. Au fost intentate dosare contravenționale.

Am depus și un raport către Prezidiu, dar totul a murit în sertarele birocratice. Am relatat succint acest caz pentru a demonstra cum se desfășura activitatea ceneclistă, de fapt, în majoritatea centrelor raionale, cu autorități de partid ostile proceselor de renaștere și mai ales pentru a sugera ce stare de spirit aveau compatrioții noștri când au venit la Marea Adunare Națională de la 27 august 1989. Toamna lui 1989 s-a dovedit a fi mai fierbinte decât vara. În curând, după istoricele decizii privind limba de stat, recunoașterea identității lingvistice și revenirea la grafia latină, s-au declanșat „ridicolele” greve împotriva limbii, de fapt, împotriva libertății noastre naționale. Frontul Popular era învinuit de toate relele din „țară”, au loc ciocniri, manifestări „nesanctionate” ale „neformalilor”. Pe 7 noiembrie, FPM oprește coloana de tancuri sovietice pornite să defileze spre centrul capitalei. „Sărbătoarea” fiind compromisă, fiind arestați și molestați în subsolurile Ministerului de Interne mai mulți participanți, pe 10 noiembrie, este asaltat ministerul cu pietre, răngi și cocktailuri „Molotov”!

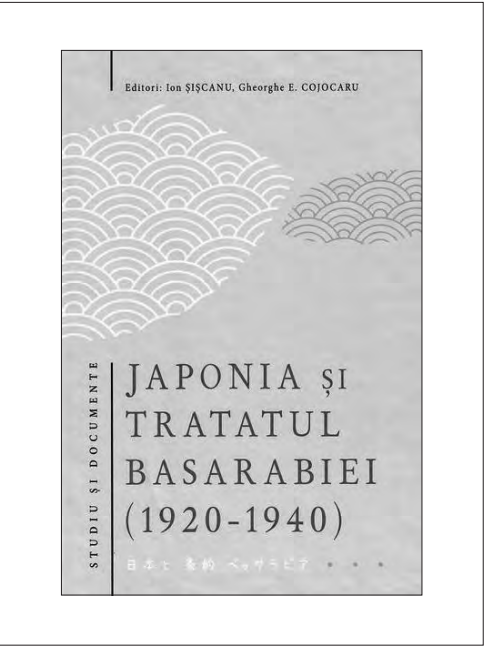
Era încă un episod care risca să se transforme într-o mare baie de sânge, aidoma celor din Kazahstan, Georgia etc... În fine, pe 22 decembrie cade regimul Ceaușescu, are loc așa-zisa revoluție, deturnată de structurile vigilente și omniprezente. Marele vis al Unirii se amână – până la Podul de Flori, până la proclamarea independenței față de imperiul prăbușit între timp, până la... anii '90, marcați de alegerea



CARTEA DE ISTORIE

JAPONIA ȘI TRATATUL BASARABIEI

de NICOLAE ENCIU



Chestiunea Basarabiei a ajuns în centrul preocupărilor Conferinței Puterilor Aliate și Asociate de la Londra din 3 martie 1920. Participând la discuții, prim-ministrul britanic David Lloyd George a observat că Puterile Aliate întotdeauna au fost de acord cu „unirea Basarabiei cu România, argumentele etnice, geografice, ca și politice îndreptându-se în aceeași direcție”. Rezoluția întâlnirii consemna acceptul Puterilor Aliate și Asociate la dorința României, subliniindu-se declarația reprezentanților Sfatului Țării, și făcea cunoscut faptul că recunoașterea acesteia se va face printr-un tratat, de îndată ce condițiile vor fi prielnice¹.

La 28 octombrie 1920, ministrul român de externe Take Ionescu a fost de acord să semneze Tratatul colectiv asupra frontierelor, care stipula recunoașterea granițelor comune între acele state care dobândiseră teritorii de la fosta monarhie dualistă. Consiliul Ambasadorilor, în schimbul faptului că România a acceptat hotarele cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Cehoslovacia și Polonia, i-a prezentat lui Take Ionescu tratatul care menționa recunoașterea de jure a Unirii Basarabiei cu România. A fost inserat un nou articol, în speranța că Tratatul va fi ratificat și de SUA. Acesta prevedea că Rusia va semna Tratatul, de îndată ce un guvern al acestei țări, recunoscut de Aliți, va ajunge la putere².

Tratatul a fost semnat de Imperiul Britanic, Franța, Italia și România, la 28 octombrie, iar peste câteva zile și de reprezentantul Japoniei³, care, în momentul semnării, se afla la Bruxelles. În Tratat se recunoștea suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei⁴.

În preambulul tratatului din 28 octombrie 1920 între România, pe de o parte, și Anglia, Franța, Italia și Japonia, pe de altă parte, se arăta că unirea cu România este pe deplin justificată „din punct de vedere geografic, etnografic, istoric și economic”, iar populația ținutului și-a exprimat clar „dorința de a vedea Basarabia unită cu România”⁵.

În articolul 1, puterile semnatare recunoșteau „suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei”, o comisie compusă din trei membri (un reprezentant al Principalelor Puteri Aliate și Asociate, un reprezentant al României și un altul desemnat de Consiliul Societății Națiunilor, în absența reprezentantului Rusiei Sovietice), urmând să stabilească pe teren linia de frontieră (art. 2). Prin art. 3, România se obliga „a respecta și a face să fie riguros respectate pe teritoriul Basarabiei (...) stipulațiunile Tratatului semnat la Paris la 9 decembrie

1919 de către Principalele Puteri Aliate și Asociate și România, și anume a asigura locuitorilor, fără deosebire de rasă, de limbă sau de religie, aceleași garanții de libertate și de dreptate, ca și celorlalți locuitori din toate ținuturile care fac parte din Regatul României”. Cetățenia română era dobândită de drept de supușii fostului Imperiu țarist, stabiliți pe teritoriul Basarabiei (art. 4), iar cei care nu doreau aceasta puteau opta pentru o alta în decurs de doi ani de la intrarea în vigoare a tratatului (art. 5)⁶.

Înaltele părți contractante urmau să invite Rusia să adere la tratatul încheiat, îndată ce aceasta ar fi avut un guvern recunoscut de ele. Toate problemele pe care le-ar fi ridicat eventual guvernul rus „cu privire la detaliile acestui tratat” urmau să fie supuse arbitrajului Consiliului Societății Națiunilor, „fiind bine stabilit că fruntariile definite de acest tratat, precum și suveranitatea României asupra teritoriilor pe care le cuprinde nu vor putea fi supuse discuției” (art. 9)⁷.

În așa mod, conceput în spiritul Pactului Societății Națiunilor, Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920 recunoștea actul plebiscitar din 27 martie / 9 aprilie 1918, el încadrându-se în ansamblul de tratate internaționale care constata de jure desăvârșirea statului național unitar făurit de întreaga națiune română. Era o situație de facto, rezultată din voința liber exprimată a unui stat suveran și independent⁸.

Constituind un important capitol de istorie contemporană a românilor, procedura ratificării Tratatului de la Paris privind Basarabia din 28 octombrie 1920 de către Marea Britanie, Franța sau Italia s-a bucurat de o atenție constantă a istoricilor de-a lungul timpului, mai puțin însă de către Japonia, care, așa cum se știe, nu l-a mai ratificat, N. Titulescu menționând, în această privință, la sfârșitul anilor '30, „greșeala de a nu fi cerut Japoniei ratificarea în momentul când chestiunea îi era indiferentă, sau chiar agreabilă”.

Urmărind să completeze acest gol istoriografic, cunoscuții istorici de la Chișinău – prof. univ., dr. hab. Ion Șişcanu și dr. hab. Gheorghe Cojocaru – și-au propus în recenta lucrare *Japonia și Tratatul Basarabiei (1920-1940)*, apărută la împlinirea a o sută de ani de la Tratatul Basarabiei de la Paris, să urmărească traseul complicat al (ne)ratificării japoneze, în contextul interreselor sovieto-nipone sau sovieto-române și relațiilor româno-nipone de la semnarea acordului în 1920 și până la 1940⁹. Așa cum afirmă autorii volumului, un centenar este o distanță suficientă pentru ca istoricii, cel puțin, dacă nu și istoria, „să-și spună

cuvântul” – un cuvânt, vom adăuga, bazat pe documente și analiză francă a faptelor în înlănțuirea lor de cauză și efect – asupra unei probleme politico-diplomatice de o amplă rezonanță internațională. Selectate din Arhivele diplomatice ale României, cele 80 de documente precedate de un consistent studiu al autorilor, reflectă evoluția raporturilor româno-japoneze în anii '20-'30 ai secolului al XX-lea, înlesnind o mai bună cunoaștere a poziției Japoniei, ca și a jocului larg de interese în problema semnării și ratificării Tratatului.

În raport cu problema ratificării Tratatului Basarabiei, istoricii Ion Șişcanu și Gheorghe Cojocaru disting trei faze cronologice: 1). din momentul semnării acordului și până la ratificarea italiană a acestuia (1920-1927); 2). de la restabilirea Legației Române la Tokio în 1927 și până la sfârșitul anului 1932, când N. Titulescu a preluat Ministerul de Externe al României; 3). intervalul dintre anii 1933-1940, când nu s-a mai pus problema ratificării acordului¹⁰.

Așa cum menționează autorii volumului, Japonia aprecia, ca și SUA, faptul că Rusia nu se aflase în stare de război cu Puterile Aliate, respectiv, că aceasta trebuia să participe la negocierile privind stabilirea frontierei sale cu România, că era binevenită o amânare a soluționării acestei chestiuni până la formarea unui guvern stabil la Moscova. Cu toate acestea, după ce tratatul privind suveranitatea României asupra Basarabiei a fost semnat la 28 octombrie 1920 de către Marea Britanie, Franța, Italia și România, Japonia l-a semnat și ea peste câteva zile. Anterior, Japonia semnase, alături de Marile Puteri europene victorioase în război, toate acordurile elaborate la Conferința de Pace în anii 1919-1920 și, deși a avut unele ezitări, nu s-a eschivat nici de la semnarea Tratatului Basarabiei, jucându-și consecvent rolul de Mare Putere. Având din 1902 un tratat de alianță cu Marea Britanie, Japonia se solidariza astfel cu un aliat care, ca și ea, era în conflict cu Rusia Sovietică.

Profitând de deschiderea în 1922 a Legației Japoniei la București, Guvernul român a insistat pe lângă autoritățile de la Tokio să ratifice tratatul. În scrisoarea de răspuns, din 31 octombrie 1923, diplomatul japonez îl asigura pe ministrul afacerilor străine, I.Gh. Duca, că va transmite la Tokio cererea Guvernului român privind ratificarea tratatului. În răspunsul Ministerului de Externe japonez se arăta că acordul va fi ratificat doar după ce îl vor ratifica Franța și Italia, fără vreo explicație suplimentară. Așa cum au demonstrat evenimentele ulte-

rioare, nici chiar după ratificarea Tratatului de către cele trei Mari Puteri europene, Japonia nu s-a grăbit să-l ratifice, factorul sovietic – așa cum demonstrează autorii volumului – determinând autoritățile nipone să-și însușească o optică aparte față de Tratatul Basarabiei. Așa cum reiese inclusiv din documentele publicate de autori, cea mai importantă justificare a amânării ratificării Tratatului Basarabiei de către Japonia a fost chestiunea pescuitului japonez în spațiile acvatice ale Sovietelor, între cele două războaie mondiale, de rând cu existența altor probleme dificile, de ordin politic și economic, în ansamblul relațiilor nipono-sovietice.

Așadar, pentru interesele Japoniei, factorul determinant l-a reprezentat prioritatea relațiilor sale directe cu Sovietele, atitudinea și acțiunile Uniunii Sovietice în raport cu așteptările japoneze, și mai puțin chestiunea ratificării Tratatului Basarabiei.

După ratificarea italiană din martie 1927 a Tratatului Basarabiei, Japonia pierde și ultima „scuză” pentru amânarea ratificării. În actul de ratificare italian se menționa că „Japonia a declarat că va ratifica Tratatul după ce celelalte State semnatare îl vor ratifica”. Cu alte cuvinte, de bunăvoința Japoniei depindea, în acel moment, intrarea în vigoare a unui act internațional, cum era Tratatul Basarabiei. La Paris, Londra, Roma și București se credea că ratificarea japoneză era un fapt ca și împlinit. Însă, la fel ca în anii anteriori, așteptările s-au dovedit exagerat de optimiste, Guvernul japonez specificând, într-o declarație a sa, că nu avea intenția unei ratificări imediate. Totodată, dacă se făcea publică intenția japoneză de a nu ratifica tratatul, acel gest ar fi fost interpretat ca o desolidarizare de politica engleză și o susținere a Sovietelor, ceea ce nu era în interesul Japoniei. În consecință, Guvernul japonez s-a văzut nevoit să insiste asupra amânării chestiunii ratificării, refuzând, totodată, orice declarație prin care să se afirme că nu va ratifica tratatul.

Dilemele oportunității ratificării nipone s-au menținut pe întreaga durată a anilor interbelici, iar problema neratificării complete a Tratatului Basarabiei din 28 octombrie 1920 va figura printre „argumentele” privind pretențiile Sovietelor asupra teritoriului românesc dintre Prut și Nistru din iunie 1940. Așa cum menționează autorii volumului, referința lui V.M. Molotov la tratatul rămas neratificat de Japonia, din ziua dramatică de 26 iunie 1940, constituie o confirmare a faptului că diplomația sovietică a urmărit foarte atent, în cei aproape 20 de ani de la sem-

nare, parcursul acordului de la Paris, în care problema Basarabiei își găsisse o rezolvare dreaptă atunci, tinzând să blocheze intrarea lui în vigoare. Jubilația diplomatică a lui Molotov, afirmă I. Șişcanu și Gh. Cojocar, se datora neratificării Tratatului de către Japonia, și nu nrecunoașterii acordului de către Guvernul sovietic, după cum s-a pretins în toți acei ani¹¹.

Schimbul de replici dintre ministrul României la Moscova, Gheorghe Davidescu, și președintele Consiliului Comisarilor Poporului și comisarul afacerilor externe al URSS, V.M. Molotov, la 26 iunie 1940, cu prilejul înmânării ultimatumului sovietic asupra Basarabiei și Nordului Bucovinei, rămâne un ultim duel sovieto-român la acest nivel pe marginea Tratatului, care nu a cunoscut o ratificare completă.

Desigur, o ratificare a acordului de către toate părțile semnatare i-ar fi rezervat semnificația documentului politic și argumentului istoric nealterabil, recunoscut în plan internațional. Dar, așa cum pe bună dreptate se întreabă autorii volumului, dacă acordul ar fi dobândit putere juridică internațională, oare ce i-ar mai fi putut spune Molotov lui Davidescu, în condițiile în care actul din 28 octombrie 1920 păstra atât o valoare morală, cât și o valoare politică internațională, conferită prin semnăturile guvernelor de la Paris, Londra, Roma, Tokio și București, ca și prin ratificările celor patru țări europene? Așa cum pe bună dreptate s-a arătat în istoriografia problemei (dr. Ion Bulei)¹², chiar dacă s-ar fi putut invoca juridic Tratatul, această invocare, în contextul în care nimic nu mai conta din sistemul tratatelor de la Paris-Versailles, „tot fără efect ar fi rămas”.

NOTE:

- V.V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României. Noiembrie 1919 – martie 1920*, Tipografia Poporului, Sibiu, 1925, p. 217-218.
- Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu*, Institutul European, Iași, 1995, p. 226.
- N. Diano, *La principale révendication de la Roumanie devant la Conférence de la Paix. Frontière Nord-Orientale de la Roumanie. La Bessarabie et la Bukovine du Nord*, Paris, 1946, p. 57.
- Al. Cretzianu, *La politique de paix de la Roumanie à l'égard de l'Union Soviétique*, Paris, 1954, p. 5. Tratatul va fi ratificat de Marea Britanie la 19 mai 1922, de Franța la 11 mai 1924, de România la 19 mai 1922, de Italia la 7 martie 1927 (C. Botoran, *România și Conferința de pace de la Paris*, p. 40).
- Aurel Karețki, Adrian Pricop, *Lacrima Basarabiei*, Editura „Știința”, Chișinău, 1993, p. 126.
- Ibidem*, p. 127.
- Ibidem*, p. 128-129.
- Istoria Românilor. Vol. VIII: România Întregită (1918-1940)*. Coord.: Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 29.
- Japonia și Tratatul Basarabiei (1920-1940): Studiu și documente* / editori: Ion Șişcanu, Gheorghe E. Cojocar, Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2021, 188p.
- Ibidem*, p. 22-23.
- Ibidem*, p. 62.
- Ion Bulei, *Românii în secolele XIX-XX. Europeanizarea*, Editura Litera Internațional, București, 2011, p. 199.

>15 ION HADÂRCĂ: „RĂSPUNSUL NU ERA LA NOI”

primului Parlament „democratic”, zdruncinat puternic de separatiști, comuniști, agrarieni și de alte cozi de topor; de puci; de războiul moldo-rus de pe Nistru și de reculul antidemocratic. Toate acestea sunt arhicunoscute și nu este cazul să le repovestesc aici.

E.B.: Cum estimați activitatea deputaților sosiți în primul nostru Parlament ales în mod democratic din partea Călărașilor (deputații Frontului, dar și ceilalți, care au pătruns în Legislativ, propulsați de structurile ”partidului unic”, cu care ne confruntam direct și nemilos în teritoriu)? Credeți că aceștia și-au valorificat pe deplin potențialul?

I.H.: Despre grupul parlamentar al călărășenilor, ce pot să zic?... Dacă ar fi fost cu toții pe platforma Frontului Popular, era altceva... Încerc să-i rememorez aieva: Ștefan Maimescu, Ion Munteanu, Simion Gurghiș, Tudor Bobescu, Petru Caterev, Alexandru Burian, Primul Secretar al Comitetului Raional de Partid Tudor Olaru... Că au votat Independența și alte hotărâri „epocale” – bravo lor! În rest, afară de Ștefan Maimescu, cel mai activ deputat în comisia de validare și etica deputatului, mai nimic...

E.B.: Spunea marele Noica: „Când capeți un răspuns, te luminezi. Când pui o întrebare, luminezi lucrurile.” Care este întrebarea pe care ați fi dorit să v-o adresez și... nu am adresat-o?

I.H.: Da, noi și Noica... Ce idee splendidă: atunci când pui o întrebare, luminezi lucrurile! Vorba e că noi înșine am fost (și am rămas în acest spațiu uitat de lume și de Dumnezeu) o întrebare, un mare semn de întrebare, care își mai așteaptă sau, mai exact, este în căutarea propriului său răspuns. Pentru că, vorba vine, același Noica zice: „Dacă e în noi ceva mai adânc decât noi înșine, să uităm de noi înșine și să ne amintim de noi...” Iată că ne-am amintit și de Noi.

Tuturor călărășenilor, celor care mi-au fost alături și m-au susținut în acele vremuri, le port în suflet adâncă mea recunoștință.

ADRIAN CIUBOTARU: COMPLEXUL INDEPENDENȚEI

Au trecut treizeci de ani de când Republica Moldova e un stat independent. Înainte de aceasta, Basarabia, în chip de RSSM, a fost, timp de 47 de ani, sub ocupația sovietică. Cifrele vor deveni curând comparabile, dar natura schimbărilor care s-au produs în aceste intervale învecinate istoric este total diferită. În cadrul URSS, majoritatea românilor basarabeni și-au pierdut identitatea. Puțini și-au recuperat-o în anii suveranității. Bolșevicii au reușit să creeze aici un „om nou”, printr-o brutală inginerie socială și o abilă manipulare propagandistică. Cetățeanul sovietic produs în RSSM s-a adaptat cu greu la realitățile mereu schimbătoare din anii 1990-2000. Sechele ale educației de tip „sovok” au supraviețuit și au adăugat întotdeauna tușe grotești la portretul și așa incongruent al moldoveanului neatârnat de după 1991. Migrația în masă în țările vestice a sute de mii de moldoveni, ca și *gasterarbeitung*-ul altor câteva sute de mii în Rusia ultimelor decenii au adâncit și mai mult faliile mentale care ne dezbinau de la bun început. Deficitul de spirit comunitar, atomizarea socială, confuzia și clivajul identitar – opere ale regimului totalitar, dar și metehne neaoșe mai vechi – au făcut ca noțiunea de patriotism să desemneze realități nu neapărat diferite, cât contradictorii. Conflictul dintre percepții a despărțit nu doar grupuri și categorii sociale, ci și familii întregi. Hotarele care delimitau patriile diametral opuse ale moldovenilor treceau (și mai trec și azi) deseori prin apartamentele și casele lor. Au fost, desigur, și cetățeni care nu și-

au împovărat mintea cu dileme de acest fel. Mai mult, cred că o bună jumătate din populație nici nu și-a pus problema iubirii față de țara în care s-a născut. Pentru ei, RM a fost, din varii motive (în special, marile decepții ale anilor 1990, dar și eșecul școlii de a cultiva atașamentul pentru patrie la generațiile care au apărut și s-au afirmat după) doar un loc de trai unde faci bani dacă poți și plătești impozite dacă vrei. De aici, indiferența atâtor cetățeni ai RM față de problemele comunitare, absenteismul electoral, ușurința cu care s-au despărțit și chiar și-au renegat țara în momentul în care au fost nevoiți sau au avut ocazia să plece.

Deși cele trei decenii de independență nu seamănă cu cele aproape cinci decenii de experiență „unională”, progresul nu este nici el evident. Da, RM are un fel de economie de piață și mulți dintre basarabeni au în prezent posibilități financiare și acces la bunuri de neimaginat în perioada URSS. Mai presus de toate, au libertatea de mișcare și, cel puțin pe hârtie, libertăți civice și drepturi ca toți oamenii din țările democratice. Totuși, nemulțumirea față de felul în care au evoluat/ involuat lucrurile în răstimpul scurs de la proclamarea independenței până acum nu a descrescut niciodată, ba dimpotrivă, a sporit încontinuu. Vina a fost dată cu precădere pe clasa politică, acuzată de prelungirea ce pare la nesfârșit a așa-numitei „perioade de tranziție”.

Tranziție spre ce? O vreme s-a crezut că spre modelul de viață și de economie de tip occidental. Unii, ceva mai idealiști (deși nu au lipsit nici pragmaticii), au spe-

Pentru faptul că, în fond, nu pe mine, ci pe Noi ne-am susținut atunci. A fost temeinică și de durată susținerea? Timpul le va judeca pe toate...

O întrebare nerostită ar fi cea formulată de Paul Goma în titlul unei cărți: *Unde am greșit?* Problema e dacă a fost o greșeală, un concurs de împrejurări nefaste sau am fost meniți să rămânem în faza de „neatârnavare”, vorba aceluiași Noica, comentând independența poporului român, că și-a dorit neatârnavarea, adică suspendarea în indecis...

Iar întrebarea-cheie este dacă a fost sau nu posibil miracolul Reîntregirii? După tot ce s-a întâmplat cu noi, după euforia victoriilor de-o clipă și amarul eșecurilor în lanț, după umila mea experiență în Senatul României și după lectura multor surse istorice, monografii și mărturii ale politicienilor dâmbovițeni, pot afirma doar că *răspunsul nu era la noi*. Era la București, la Poartă, la Moscova, la Washington sau nu mai știu unde. Și nu știu dacă mai are rost frământarea. Este un punct de vedere subiectiv, ca și această deducție subiectivă valabilă doar pentru mine personal: n-am știut la început, cu ignoranța neinițiatului, că sunt cucuie care se adună nu doar în cădere, dar și în urcuș. Ultimele – cu mult mai grele și mai dureroase decât primele...

E.B.: Vă mulțumesc din suflet pentru acest interviu și rog iertare pentru să am îndrăznit să vă provoc să ridicați capacul greu al scrinului adăpostit sub icoană. Mă depărtez de discuția cu dvs. cu gustul amar ar realităților noastre înmulțite la puterea tuturor Marilor Adunări Naționale pe care le port în suflet și cu o întrebare grea ca piatra: dacă răspunsul nu era și nu e la noi, atunci unde e? Și cum facem ca, în pofida victoriilor de-o clipă și amarul eșecurilor în lanț, împotriva legii gravitației înseși, să găsim răspunsul? Și acest răspuns să fie unul întru salvarea noastră?...

I.H.: Cu o rândunică, se zice, nu se face primăvara. Poate cu o Carte, cine știe...

INCORECTITUDINI

rat că spre reunificarea celor două „state românești”. Alții, care s-au dat mereu drept realiști, și-au închipuit că spre o statalitate adevărată sub umbrela valorilor UE și a rachetelor NATO. Ceilalți, nostalgici după imperiu, au ținut cu tot dinadinsul ca această statalitate să ne țină cât mai departe de Occident și de România. Taberele politice pe care le-au susținut s-au tot perindat la guvernare – acum e rândul celor care cred în „calea a treia”, europeană și categoric suverană a RM. Niciuna nu a satisfăcut însă pe deplin așteptările și niciuna din căile pe care le-am ales nu a avut, până azi, o dezvoltare de durată. Astfel încât toată această independență a început să fie percepută ca ceva silit, ca o povară, ca un semn al neputinței și debilității colective. În cele din urmă, apartenența la propria noastră țară a ajuns să ne stingherească și chiar să ne complexeze.

Am căutat cauza în modul în care ne-am gestionat „neatârnavarea”, deși poate era mai cu cale să identificăm problema în independența însăși. Construct artificial, RM nu are nicio șansă ca stat decât în clipa în care populația de aici se constituie într-o națiune politică. Iar cum acest lucru nu este posibil în cazul nostru, se impune aceeași soluție firească pentru care nu am avut curaj (minte?) nici în 1991 și nici în prezent. Așadar, e de așteptat ca stângacea și căznita noastră independență să ne mai complexeze încă pentru mult timp înainte. Dacă nu cumva se hotărăște cineva să ne vindece de acest complex. Printr-o terapie de șoc...



„VĂ ROG SĂ MĂ IERTAȚI CĂ AM MURIT...”

de ION ȚURCANU

Un fin și ager observator, pe care l-am cunoscut câțiva ani în urmă, spunea despre o bună cunoștință a sa, destul de înaintată în vârstă, o ființă pe cât de sensibilă, pe atât de cultivată, că îi era rușine să spună că o să moară. Nu că s-ar fi temut de moarte – nici vorbă de așa ceva! Nu era deranjat nici de faptul că moartea sa ar fi putut fi receptată ca un simplu fapt divers, o întâmplare fără nicio semnificație și deci lipsită de importanță. Nu punea mare preț pe persoana sa și de aceea nici nu se temea că lumea ar fi putut să nu fie sensibilizată de această întâmplare și să nu se întristeze pe o clipă măcar câte cineva dintre cei care l-au cunoscut mai bine și au avut o părere cel puțin pozitivă, dacă nu chiar foarte bună, despre el. Dimpotrivă, el era neliniștit, aproape exasperat de cu totul atceva, și anume că moartea sa ar fi putut să incomodeze pe unii, evident, cu impact diferit și din variate motive, de la caz la caz. Asta îl făcea să aibă un sentiment nu pur și simplu de jenă, ci de vină pentru disconfortul și poate chiar neplăcerile pe care moartea sa ar fi putut să le provoace. De aceea, deși nu mai avea mult de trăit, evita cu mare grijă să vorbească despre moarte, iar când cineva lua vorba despre acest subiect, el tresărea și se agita de parcă era în așteptarea descoperirii unei fapte compromițătoare pentru el.

Observatorul nu degeaba însă era fin și ager, căci, după oarecare nedumerire, și-a dat seama care era situația de fapt. Și atunci, odată ce prietenului său – pentru că se cunoșteau îndeaproape de foarte multă vreme, chiar dacă erau oameni cu totul diferiți – îi era rușine să spună că o să moară, i-a propus să scrie un mesaj pentru cei care se vor simți cumva afectați de moartea sa, urmând să fie dat citirii, bineînțeles, postmortem. Dintru început, acesta a respins categoric propunerea, aproape revoltat, deși blândețea firii sale atenua mult supărarea. Dar amicul nu renunță: îi explică, îl sfătuie, îl îndeamnă, îl probozește și, mai ales, îl atenționează că toți cei care l-au cunoscut și i-au fost cumva apropiați se vor supăra că nu a avut bunul simț să le spună că are de gând să moară, că nu și-a luat rămas-bun de la ei și nici nu și-a cerut iertare pentru deranjul și supărarea pe care moartea sa le-ar fi putut, eventual, provoca. Îi mai zice că, odată ce nu are curajul să le vorbească despre moartea sa cât mai trăiește, e dator să o facă măcar după ce nu va mai fi. Astfel că, până la urmă, acesta se apucă să scrie, bineînțeles că fără nicio tragere de

inimă, oarecum forțat, fără cea mai mică convingere că ar fi făcut un lucru bun.

Iată ce au putut să citească după moartea sa persoanele cărora le-a fost adresat mesajul.

S-a adresat, mai întâi, prietenilor și cunoscuților mai mult sau mai puțin apropiați:

„Stimați prieteni, îmi cer iertare că nu am avut curajul să vă vorbesc despre moartea mea înainte de a mă despărți pentru totdeauna de voi. Din această cauză, v-am rămas dator cu niște lămuriri privind relațiile dintre noi. Impresia mea este că aceste relații nu au fost deloc rele, eu nu văd niciun temei care m-ar putea îndreptăți să zic că cineva dintre voi nu ar fi fost corect cu mine, că nu mi-ar fi vrut binele sau că nu mi-ar fi sărit în ajutor atunci când am avut mare nevoie. Este adevărat că în cercul de cunoscuți și prieteni eu nu am fost răsfățat, dimpotrivă – deși nu aveam relații tensionate cu nimeni, totuși acolo eu eram un singuratic, pe care toți îl înconjurau și de care se țineau la distanță cu toții. Mult timp nu am putut înțelege de ce, și abia foarte târziu mi s-a dat cumva de înțeles că așa fi fost considerat distant până la aroganță, ba, după unii, un tip dificil, inabordabil și chiar irascibil.

Nu-mi puteam da seama de unde se iscaseră astfel de impresii, pentru că, în realitate, eu eram foarte timid și din cale afară de impresionabil, dar fără să mă agit în vreun fel; urmăream cu mare atenție și cu deosebită emoție tot ce se întâmpla în jur, tot ce făceau oamenii, cum se comportau între ei și, bineînțeles, ce atitudine aveau față de mine. Întotdeauna am avut o părere foarte proastă despre mine: încă din prima tinerețe mă consideram cel mai becisnic din toate punctele de vedere față de toți cei în mijlocul cărora mă aflam. Această predispoziție mă făcea să mă țin la distanță de ei. Pe unii pur și simplu îi admiram, cerșindu-le privirea și atitudinea binevoitoare. Chiar și în anii târzii, până spre bătrânețe, când cineva, fie și într-un mediu periferic, mi se arăta cumva mai deosebit decât ceilalți prin vorbă, judecată sau doar numai prin înfățișare, eu îl ridicam atât de sus în închipuirea mea exaltată, că eram gata să mă închin la el ca la un sfânt sau ca la un geniu. Nu mergeam însă până acolo, nu îndrăzneam să mă apropii prea mult de acești idoli ai imaginației mele – neîncrederea în mine însumi, îmbinată cu admirația față de ceilalți, mă oprea să depășesc cercul îngust al micilor mele interese și ocupații și să pătrund în viața celorlalți.

Abia după ce am înțeles această situație, am putut să-mi dau seama de ce în mediul cunoscuților și chiar al prietenilor eram receptat cu atâta rezervă, care mergea până la răceală, atunci când nu ajungea, în unele cazuri, la ostilitate: timiditatea și teama, care mă stăpâneau atât de mult, complexul inferiorității, de care nu am putut scăpa niciodată, se preschimbaseră, în închipuirea lor, în aroganță și irascibilitate. Și numai după ce mi-am lămurit mie însumi aceste lucruri am putut să înțeleg de ce unii prieteni, ca și unii cunoscuți atât de apropiați, încât îi puteam considera și pe ei drept prieteni adevărați, mi-au putut face niște lucruri, care, în alte situații, ar fi putut fi apreciate ca acte de trădare, ca ticăloșii ordinare, dar care în realitate nici pe departe nu au fost așa. Aduc doar trei exemple. Mulți dintre voi își mai aduc poate aminte că, în urmă cu câteva decenii, propusesem Academiei Române să înființeze un institut care să se ocupe de problemele Basarabiei – nu mai invoc motivația, că ar cere timp și, de fapt, acum nu ar mai avea nicio relevanță. Propunerea fusese acceptată și decizia aproape că luată, numai că îndată doi cunoscuți de-ai mei dintre cei mai cu trecere și bine văzuți în România, îngrijorați de faptul că o inițiativă atât de importantă venea de la un personaj atât de puțin agreat, ca mine, au alergat acolo și au reușit să o blocheze. Mai târziu, cineva din conducerea Academiei avea să propună să fiu ales membru de onoare al acesteia, ceea ce s-a acceptat, urmând ca ceva mai târziu să aibă loc alegerea, dar, între timp, un prieten bun din acea conducere, împreună cu alți câțiva, convinși că alegerea mea ar fi fost o mare greșală ce ar fi prejudiciat serios prestigiul Academiei, au reușit să mă înlocuiască cu altcineva. Altă dată, doi sau trei dintre cei mai buni prieteni pe care îi aveam la vremea aceea, au pus la cale îndepărtarea mea din funcția de conducător al unei asociații culturale, care era bine văzută în viața publică a republicii. De altfel, intenția acestora nu era de condamnat: ei urmăreau să pună stăpânire pe asociațe nu din dorința de a lovi în mine, ci pentru a o acroșa la partidul din care făceau parte și care era susținut și simpatizat de grupurile cele mai active și mai luminate ale populației. Repet că aceste acțiuni, care, la prima vedere, par să se arate ca niște ticăloșii, în realitate nu au fost deloc așa, deoarece prietenii sau bunii mei cunoscuți care au făcut aceste lucruri s-au văzut, într-un fel, nevoiți să procedeze așa, odată ce aveau convingerea că eu eram un tip care se ținea la distanță

de preocupările celor mulți, altfel spus, de interesul obștesc, de vreme ce, printr-o alchimie miraculosă, slabele mele calități, în special timiditatea și o sensibilitate bolnavă, se transformaseră, pentru ei, în aroganță, impasibilitate și indiferență la nevoile și interesele altora.

Dar, prieteni dragi și stimați cunoscuți, nu pot să vă reproșez nimic pentru această metamorfoză ciudată, deoarece numai a mea este vina că nu am putut depăși zăgăzul timidității care mă oprea să mă apropii prea mult de voi și îmi impunea asumarea unei inferiorități, care în realitate nu exista decât în închipuirea mea, produs al unei sensibilități exaltate. Din păcate, lucrurile acestea mi le-am lămurit prea târziu, când eram deja cu un picior în groapă. De aceea vă rog să mă iertați că am murit înainte de a vă fi vorbit despre asta”.

S-a adresat apoi soției sale:

„Dragă soțioară, iubită scumpă și mamă bună a copiilor noștri atât de dragi, îmi pare foarte rău că atât cât am trăit cu tine caracterul meu închis nu mi-a permis să-mi deschid sufletul în fața ta, să arăt fără ezitare dragostea și stima pe care ți le-am purtat întotdeauna. Ceva mă făcea să-mi reprim mereu dorința de a arăta pe față adevăratele mele sentimente față de tine și de a amâna pentru nu se știe când momentul în care aș fi putut să-ți zic simplu, sincer și firesc «draga mea», «iubita mea» și așa mai departe.

Am avut o viață frumoasă împreună, chiar dacă nu a fost deloc ușoară, am ținut foarte mult la tine, după cum, știu bine, și tu ai ținut la fel de mult la mine. Este adevărat că, adeseori, erai nemulțumită de faptul că mai tot timpul a trebuit să îndurăm destule lipsuri care, credeai tu, nu ar fi fost dacă eu aș fi renunțat măcar pentru o vreme la pasiunea neghioabă pentru cărți și pentru scris și aș fi intrat în parlament sau în guvern. Uite, îmi ziceai, referindu-te la un bun cunoscut al familiei noastre, cât de bine îi merg treburile de când a devenit deputat: și-a ridicat o vilă în Valea Morilor, copiii și i-a dat la studii în Anglia sau în America, pe când noi continuăm să trăim în sărăcie, iar copiii noștri nu au nici ei o viață mai bună. Sau vezi-l pe cutare – mi-l pomeneai pe un fost coleg de facultate – cum și-a aranjat odraslele în funcții înalte și foarte bine plătite în guvern, pentru că el însuși este ministru de mai mulți ani și presa a scris că are câteva case boierești în diferite locuri și vreo mie de hectare de pământ. Tu, care ai adunat atâta învățătură timp de zeci de ani, ai putea să conduci nu un

minister oarecare, ci o țară întreagă, dar în loc de asta, continui să buchisești în cărțile acelea ale tale fără să-ți pese ce se întâmplă în jurul tău. Cui îi trebuie această buchiseală, ce folos din ea?

Am ascultat mulți ani la rând aceste reproșuri și indemnuri, fără să pot trage din ele folosul la care te gândeai tu. În toți anii pe care i-am trăit împreună tu nu ai ajuns să înțelegi că, cu caracterul pe care îl aveam, eu nu numai că nu aș fi putut lucra în parlament sau în guvern, dar nici măcar nu aș fi putut ajunge acolo. Aceste ocupații nu sunt pentru oameni ca mine. Ocupațiile de felul acesta nu cer multă știință, dar sunt necesare, în schimb, câteva trăsături mai deosebite, printre care foarte multă îndrăzneală, o dorință irezistibilă de a obține foloase cât mai mari și pe orice căi posibile pentru sine, în paralel cu o ignorare totală, ba mai degrabă chiar o sfidare, a oricăror altor interese, fie că e vorba de stat, de grupuri de persoane sau de indivizi aparte. Nu vezi tu, oare, draga mea, că peste tot și oriunde parlamentele și guvernele nu sunt alcătute din tot ce are mai bun societatea, ca pregătire, inteligență, educație, bun-simț, ci acestea adună în sânul lor, de regulă, elemente mediocre și chiar marginale. Un om timid, care se lasă impresionat de orice fapt mai mult sau mai puțin ieșit din comun, ca să nu mai vorbim de mari aventuri, un rob al cărții și al studiului permanent, obsedat de gânduri care nu au nicio legătură cu grijile mărunte ale vieții zilnice, chiar dacă, întâmpător, ar ajunge ministru sau deputat, el nu s-ar descurca deloc în acele funcții, nici măcar nu ar înțelege de ce a nimerit acolo, din care cauză ar trebui să se dabaraseze de ele cât mai repede. Astfel că, draga mea nevastă, să mă ierți că am murit fără să fi realizat visul tău frumos de a obține acea înaltă funcție publică, care ne-ar fi putut face bogați și stimați de un număr mare de oameni”.

Le-a vorbit, în sfârșit, și copiilor săi: „Dragii mei copii, nimic în viața mea nu am avut mai scump sufletului meu decât pe voi. Este adevărat că sunt de foarte mare preț pentru mine și cărțile, dar, deși ele au constituit întotdeauna ocupația mea de căpetenie, hrana zilnică a sufletului meu, fără de care chiar nu știu ce rost ar fi avut viața mea, totuși pasiunea pentru ele vine în urma dragostei mari pentru voi.

Noi cu toții, familia noastră, nu am avut un trai foarte ușor. Nu doar că nu am fost răsfățați cu darurile pe care le poate oferi viața sau, în orice caz, le oferă unora mai norocoși – pur și simplu am dus-o cumva mai greu decât alții: nu am avut niciodată bani destui și nu am putut să ne cumpărăm tot de ce aveam nevoie sau, în cazul vostru, nu ați ajuns să faceți studii la Oxford sau la Harvard, deși ne-am dorit aceasta foarte mult. Totuși, îndrăznesc să cred că nu sunteți mai puțin norocoși decât cei mai mulți dintre semenii voștri. Da, nu ați învățat în universitățile cele mai prestigioase din Occident, da, încă nu aveți casele voastre, da, nu ați reușit să obțineți niște locuri de muncă bine plătite, astfel că să vă puteți cumpăra locuințe și să vă întemeiați, în sfârșit, familiile voastre. Cu toate acestea, nu sunteți nefericiți, odată ce sunteți sănătoși și frumoși și aveți o mare poftă de viață, pentru că tocmai acestea sunt marile daruri pe

care copiii le pot primi de la viață și pe care părinții nu le pot da.

Ați fost niște copii înțelepți. Atunci când v-a lipsit ceva sau când ați văzut, probabil, destul de des, că alți copii aveau de toate, pe când voi nici de unele și nici de altele, nu v-ați arătat niciodată nemulțumiți – primeați totul așa cum era, de parcă așa trebuia să fie: nicio nedumerire, nicio întrebare, iar de supărare, nici vorbă. Așa s-a făcut că lipsurile și neajunsurile nu au putut să umbrească nici măcar pentru o clipă dragostea dintre noi. Eu am avut chiar un gând pe care nu l-am spus nimănui: dacă traiul nostru ar fi fost mai îndestulat și voi ați fi avut tot ce v-ați fi dorit, dragostea dintre noi nu ar fi putut să fie tot atât de mare și tot atât de trainică. Acesta a fost cel mai mare dar pe care l-am primit eu de la viață. Dar asta mi-a provocat și cea mai mare durere în momentul în care am văzut că mor. Nu m-a durut faptul că muream, că mi se termina viața, ci îmi sfâșia sufletul înțelegerea faptului că mă depărteam de voi pentru totdeauna, că scumpii mei copii, aceste ființe care mă legau atât de strâns de viață, se rupeau de mine. După cât de mare ne-a fost dragostea, și durerea despărțirii a fost la fel de mare. De aceea vă rog să mă iertați că am murit, pentru că dacă, în cazul tuturor celorlalți, cu excepția mamei voastre, moartea mea doar a provocat o anumită supărare, unora într-un fel, altora în alt fel, vouă ea v-a adus, știu bine, multă tristețe și suferință. Durerea voastră este o mare durere și pentru mine, dar durerea mea nu este pentru că am murit, ci este din simplul motiv că nu aș vrea să vă știu niciodată suferind. Regret nu moartea mea, ci suferința voastră și tocmai de aceea încă o dată vă rog să mă iertați că am murit”.

La urmă, spre marea mirare a prietenului care atât greu îl convinsese să scrie, a adăugat și un postscriptum: „Eu nu am avut niciodată dușmani”, zicea el în acel adaos la epistola sa, „dar nu exclud că cineva, un ins sau doi ori chiar mai mulți, ar fi putut să-mi poarte pică, din cine știe ce motive, după mine, neîntemeiate, odată ce eu nu am procedat vreodată așa ca cineva să fi fost îndreptățit să fie nemulțumit de mine în așa măsură, încât să-mi fi vrut răul, să fi vrut să se răzbune pe mine. Dar dacă, totuși, astfel de oameni au fost sau mai sunt, îmi cer iertare de la ei că, murind, i-am lipsit de posibilitatea de a se bucura că ar fi putut să-mi facă rău. Pare destul de ciudat că în viața noastră se poate întâmpla și așa ca nenorocirea ce se abate, la un moment dat, peste noi să fie legată foarte strâns de supărările celor care nu ne vor binele.

Și mai am încă un regret, nu mai mic ca celelalte, pe care însă nu știu cui să-l adresez. Așa cum înțeleg eu viața, odată ce aceasta ți-a fost dată, ești dator s-o trăiești cât mai mult, dar desigur nu degeaba, ci să faci ceva pentru tine și pentru alții, astfel ca ea să fie cât mai împlinită. Eu am mari îndoieli că am fost de mult folos atât mie însumi, cât și altora; mă rog, am făcut și eu atât cât am putut. Din păcate, nu am avut toată tăria ca să fi trăit destul de mult pentru ca viața să-mi fi fost cât mai plină de rod, de aceea, și din acest motiv, îmi cer iertare că am murit”.

PREMIILE UNIUNII SCRITORILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA PENTRU ANUL 2020

Juriul pentru decernarea Premiilor Uniunii Scriitorilor din Moldova, format din Nina Corcinschi (președinte), Mircea V. Ciobanu, Margareta Curtescu, Nicolae Negru, Maria Pilchin, Vitalie Răileanu și Nicolae Rusu (secretar), a stabilit următoarele premii:

I. PREMIILE ACORDATE DE JURIU

PREMIUL PENTRU CARTEA DE POEZIE

Grigore Chiper, *Semințe de betel*, Pitești, Grupul Editorial Rocart

PREMIUL PENTRU CARTEA DE PROZĂ

Lucreția Bârlădeanu, *Misterul de Est*, Chișinău, ARC
Val Butnaru, *Manuscrisul lui Zograf* (vol. I și II), Chișinău, Prut

PREMIUL PENTRU CARTEA DE CRITICĂ LITERARĂ

Andrei Țurcanu, *Critice. Arheul Marginii și alte narațiuni*, Chișinău, Cartier

PREMIUL PENTRU CARTEA DE ESEU

Adrian Ciubotaru, *Idei și fantasme. Lecturi în hialin*, Chișinău, Cartier

PREMIUL PENTRU CARTEA DE PUBLICISTICĂ ȘI MEMORIALISTICĂ

Mihai Ștefan Poiată, Nicolae Răileanu, *Scriitorii când nu scriu...*, Chișinău, ARC

PREMIUL PENTRU CARTEA DE TRADUCERI

Leo Butnaru, *Internaționalizarea stepelor*, Iași, TipoMoldova

PREMIUL PENTRU CARTEA DE DEBUT

Oxana Gherman, *Tentația identității*, Chișinău, Univers Educațional
Anatol Rurac, *Dublu 57*, Chișinău, Epigraf

II. PREMIILE ACORDATE DE CONSILIUL UNIUNII SCRITORILOR

PREMIUL OPERA OMNIA – Marcela Benea

PREMIUL DE EXCELENȚĂ – Irina Nechit

PREMIUL RELAȚII CULTURALE – Vitalie Răileanu, Gheorghe Doni, Liuba Feldsher

PREMII SPECIALE

Nicolae Spătaru, *Măștile lui Brejnev*, Pitești, Paralela 45
Boris Marian, *Интрафная зона*, Chișinău, Tipografia Centrală
Marcel Gherman, *Mireasa Centaurului*, Chișinău, ARC
Victor Vasian, *Dumnezeu se joacă în nisip*, Chișinău, Univers Educațional

PREMIILE ACORDATE DE FONDUL LITERAR

Ion Anton, *Marele Nanu sau stejarul genealogic Dicescu*, București, Eikon
Eugenia Bulat, *Profesorul*, Chișinău, UNU
Ana Calina Garaș, *Brâncuși – Prinț al formei pure*, București, RAO

FOTOGRAME | NICOLAE RĂILEANU



Mai 1989, Casa Scriitorilor: Valentin Mândăcanu și Ion Hadârcă imediat după victoria obținută de acesta din urmă în circumscripția Călărași la alegerile pentru Congresul Deputaților Poporului din URSS.



ANUL LITERAR 2020

CRITICA ȘI ESEUL BASARABEAN DIN 2020

de NINA CORCINSCHI

Anul 2020 a fost prielnic pentru spiritul critic și cel eseistic. S-au adunat câteva cărți bune, unele chiar foarte bune. Le iau la rând, într-o ordine aleatorie.

Andrei Țurcanu publică volumul *Critice. Arheul Marginii și alte narațiuni* (Cartier), în care impune un *concept-grilă* de analiză a literaturii române din Basarabia: *arheul marginii*. Acesta reprezintă pentru Andrei Țurcanu „criteriul axiologic, ontologic de raportare multiplă și conexiune a noastră cu lumea și cu timpul, proba de rezistență a artisticului”. Iar artisticul sau esteticul se definește, în aria acestei hermeneutici, printr-o raportare complexă la diacronia factorilor sociologici și antropologici. E o abordare care încearcă să pună într-o perspectivă unică mecanismul complicat de interferare a rețelelor de viziune artistică cu cele de mentalitate istorică, socială și de sensibilitate etnică. Urmărită în strânsă legătură cu circumstanțele celor două veacuri de „îmbrățișare frățească” a Basarabiei de către imperiul de la Răsărit, literatura basarabenilor își dezvăluie un *spiritus loci* cu notele distinctive și manifestările sale literare (și culturale) specifice (nu însă neromânești sau antiromânești!) în raport cu literatura română de peste Prut. Andrei Țurcanu evocă imaginea câtorva scriitori singolari, Alecu Russo, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, Constantin Stere, Paul Goma și Antonie Plămădeală, care au avut în literatura și cultura română un rol de ferment și stimulatori ai arheității naționale. Misionari profetici, acești „basarabeni ai marginii” contrapun – cu o intransigență morală și o forță creatoare covârșitoare – Centrului național criteriile absolute ale Patriei Ideale. Atât prin raportările la Centrul imperial, cu efectele pseudomorfe și izomorfe ale acestuia, cât și prin impulsivitățile Centrului național, *arheul marginii*, ca expresie a profunzimilor naționale cu specificările lor locale inerente, vizează constant o transgresiune a localismului, o resuscitare a adâncurilor identitare și, implicit, o ieșire către europenitate.

În *Idei și fantasme. Lecturi în hialin* (Cartier), **Adrian Ciubotaru** scrie despre nebunie, boală, erotism, ură, frumos și alte concepte „grele”, care au generat abordări diverse în perimetrul științei și al artei și pe care eseistul le trece printr-un filtru hermeneutic interdisciplinar. Comentariile lui sunt mici tratate de literatură comparată și denotă o deosebită pasiune a autorului pentru speculația filozofică, pentru dezbaterea de idei. Nume mari din

literatură și cultură: Umberto Eco, Mario Vargas Llosa, Giorgio Agamben, în plan românesc – Gabriel Liiceanu, Dan Alexe, Lucian Boia etc. îi prilejuiesc lui Adrian Ciubotaru descinderi spectaculoase în spațiul ideilor. Cele mai savuroase și îmbietoare sunt în această carte textele senzitivității. Autorul ne oferă o plimbare prin bucătăria lui Rabelais, „cel mai mare gastroenterolog literar al tuturor timpurilor”, a lui Cervantes, a lui Flaubert, dar și prin bucătăriile literare românești, ale lui George Călinescu, Calistrat Hogaș. Lista deserturilor e și mai generoasă: instrucțiunile pornesc de la Toma din Aquino, cu *Summa theologica*, până la gurmanzii Georges Duby, Johan Huizinga, Gilbert Durand etc. Toate aceste „frivolități” senzitive sunt dezvoltate de Adrian Ciubotaru în narațiuni eseistice elegante, pe cât de documentate și erudite, pe atât de ludice și savuroase.

Alexandru Burlacu în *Proba esteticului. (Neo)moderniști basarabeni* (Gunivas) propune o hartă sinoptică a stilurilor, temelor, limbajelor, viziunilor artistice ale poezilor anilor '60-'70. Poezia șaizecistă impune lirismul de tip evazionist și subversiv exprimat prin figura bufonului, a nebunului, a unui orfeu îngândurat. Acest tip de lirism, la poezii șaptezeciste, se încarcă de ludism și converge în experimentalism (lingvistic) executat cu precauțiune. Cine face trecerea spre „o nouă paradigmă poetică”, optzecistă? Trei poeți, după opinia lui Alexandru Burlacu: Eugen Cioclea, Andrei Țurcanu și Vsevolod Ciornei. Ei propun un *altfel de lirism*. Un lirism pe dos, ca reacție la versul

calofil, ca o strunire a spiritului critic și o diluare a efuziunilor patetice ale unui literaturi încremenite în zodia cuminteniei, a acceptării. Așadar, „proba esteticului” reprezintă „o mutație de la est-eticul ardent al reazămului, al preaplinului la esteticul eliberat de sentimentalitate”, la poezia imaginarului, a lumilor virtuale, a *modurilor poetice*. Tabloul celor două generații de creație se conturează din scriitorii reprezentativi, dar și din cei de nișă: Arhip Cibotaru, Emil Loteanu, Pavel Boțu etc., relevanți prin contribuția personală în constituirea unei poetici de grup, cu datele ei particulare, specifice.

Texistențele IV. Ființa poeziei (Gunivas) analizează scrupulos poetici, formule de creație, stiluri și viziuni artistice ale poezilor basarabeni. Alexandru Burlacu este criticul de formație academică, al cărui scris oferă nu doar diagnosticul, ci și situarea axiologică precisă, ierarhia sigură de valori.

Mihai Cimpoi continuă seria de studii monografice despre scriitorii târgovișteni, publicând în 2020 un amplu eseu despre Petru Creția, intitulat *Petru Creția. Epos, logos, eidos. Eseu monografic* (Editura Bibliotheca, Târgoviște). Autorul analizează activitatea de editor și hermeneut a lui Creția, modul în care gânditorul s-a raportat la „fenomenul Eminescu” și la lumea antică, la mari autori, precum Homer, Dante, Shakespeare. Mihai Cimpoi nu ocolește nici microtratatele de etică scrise de Creția și nici lirica sa filozofică. *Norii, oglinzi, Poezii, Pasărea Phonix, Fântâni din adâncul mării*

sunt „creații dominate de i-realism, de rafinement alexandrine, de text mitopo(i)etic ce se supun propriilor legi de elaborare”. Tot la Editura Bibliotheca din Târgoviște criticul literar publică volumul *Titu Maiorescu și lumea noastră postmodernă. Eseuri*. În atenția dlui academician se află fazele receptării lui Maiorescu, modul în care acesta a fost citit de Constantin Noica, „maiorescianismul” ca fenomen modelator și, desigur, relația Maiorescu–Eminescu. Potrivit lui Mihai Cimpoi, Maiorescu este criticul prin excelență, așa cum Eminescu reprezintă patternul Poetului.

Emilian Galaicu-Păun în *Cărțile pe care le-am citit, cărțile care m-au scris* (Editura Junimea, Iași) propune eseuri savuroase despre scriitori universali și cărți de mare impact cultural. Autori-reper, precum Márquez, Cortázar, Vonnegut, Pavić, Ishiguro, Calvino, Hrabal, Kadare, Lee, Oz etc. servesc drept pretexte pentru narațiuni critice, în care discursul despre literatură este el însuși literatură de cea mai bună calitate.

Arcadie Suceveanu adună în *Cu grație printre (pre)texte* (Arc) eseuri publicate în „Revista literară”. În binecunoscutu-i stil percutant și rafinat, eseistul abordează – în eseuri, interviuri, răspunsuri la anchete – subiecte ce țin de lumea literară și culturală din Republica Moldova și Bucovina, precum probleme ale traducerii literare, politizarea scriitorului etc. Un capitol al cărții este dedicat portretelor scriitorilor de ieri și de azi: George Meniuc, Aureliu Busuioc, Ion Druță, Petru Cărare, Nicolae Popa etc.

Eseurile și cronicile lui **Dumitru Apetri** din *Eminescu. Sporind a lumii taină* (Știința) se referă la aspecte mai puțin frecventate de exegeza eminescologică: contribuția scriitorilor din Cernăuți la valorificarea creației eminesciene, receptarea estică a poetului, traducerile creației sale în mediul de expresie slavă.

Marcel Gherman în *Mireasa Centaurului* (Arc) propune eseuri despre literatura *fantasy*. Elemente de fantastic, suite de referințe culturale formează construcții armonice cu datele noi ale prezentului: jocuri de calculator, precum *Death Stranding*, desene animate de pe Cartoon Network, de la care se pot învăța „niște lucruri elementare, de negăsit în niciun volum de Heidegger”. Erudiția și imaginația puse pe noi portative ale gândirii critice fac foarte antrenantă călătoria virtuală „de la Mahabharata la computerul-romancier”.

FOTOGRAME | NICOLAE RĂILEANU



6 mai 1990. Leușeni, Podul de Flori: Ion Hadârcă potrivește microfonul pentru Sofia Vicoveanca.



Foto de N. RĂILEANU

ANUL LITERAR 2020

CARTEA DE POEZIE: ZECE POETI LA (R)APEL

de MARIA PILCHIN

Poezia uimește mereu prin forța de a transpune un univers intim (mai ales la debut), o epocă și un spațiu uman (în cărțile de după), printr-un magnetism plastic care surprinde, captează pe cititor și imunizează artistic pe scriitor, de fiecare dată și la orice etapă a creației. În acest sens, din „producția” poetică a anului 2020, aş scoate din rând, cu mână fermă, următoarele cărți și autori:

Grigore Chiper. Volumul *Semințe de betel* (Rocart) este o carte în care descoperim o mutație uimitoare. Vorbim despre un volum care conturează o nouă flexiune poetică. Schimbarea nu e demonstrativă, dar esențială. Cartea e o entitate autonomă în economia operei poetice a autorului. Există unele accente de stil și compoziție care anunță o certă detașare de textele anterioare. Am putea chiar remarca o apropiere de scriitura tinerilor poeți ai zilei prin factura postumană a fenomenelor literare (virtualul), prin filmele SF citate etc. Poezia, adevărata poezie, nu ilustrează manifeste și programe de generație, ci se situează în vecinătatea lumii, sincronizându-se cu sensibilitățile timpului care o produc. Și Grigore Chiper este un exemplu remarcabil în acest sens.

Moni Stănilă. *Ale noastre dintru ale noastre* (Casa de Editură Max Blecher) este un volum de poeme care, cu siguranță, nu poate fi trecut cu vederea. Lectura scoate la iveală o viața ca un mall. Totul este contrafăcut. E Apocalipsa sintetică a unei democrații de plastic. Dar poezia cotidianului îl caută pe Dumnezeu. În partea a doua a cărții, atmosfera de sfârșit de veac este înlocuită de o rugăciune, de un imn închinat Creatorului. Credința este unica soluție dintotdeauna. Copleșiți de rutina ritualului, stăm la tomberonul vieții și nu vedem frumusețea divină. Totul este *smart* și tehnologizat. Nevoia de *numen* și de spirit nu poate și nu trebuie să dispară. Gestația spirituală diluează intimitatea obișnuită a vieții și rostirea oricum caută divinul, devenind astfel o artă a credinței. Moni Stănilă confirmă încă o dată că este o poetă cu o voce distinctă.

Irina Nechit. *Masa de sărbătoare* (Cartea Românească) este un volum al familiei și al eului care se percepe ca parte dintr-o lume dialogală, în care ecurile unei existențe trecute nu întârzie să intervină în traiul prezentului. Este masa de sărbătoare a memoriei, e discursul mnemonic care încearcă să conserve amintirile și suvenirile (obiecte, locuri) copilăriei, ale tinereții, ale

vieții și ale Marii Treceeri. Poezia readuce în discuție tema Vieții în Moarte și a Morții în Viață. Stăm la masa de sărbătoare a revenirii la sacrul rădăcinilor de la țară. Omul de rădăcinat fuge din lumea sa urbană și alienată. E reîntoarcerea poetică la aerul și apa de acolo, la cadrul natural al universului copilăriei. Este și o adevărată masă a tăcerii, chietudinea în fața celor care nu mai sunt.

Alexandru Vakulovski. În volumul *A cui e casa asta* (Charmides), pe lângă titlul ca o întrebare retorică, transpar și alte semne de întrebare, alte imagini și întâmplări din trecutul nostru recent. Cartea-pomelnic amintește despre faptul că „în fiecare primăvară/ în fiecare toamnă/ Nistrul arde”. Nu întârzie și marea dezamăgire, poetul nu mai cântă națiunea, ci constată că „mulțimile nasc/ monumente și gunoi”. Referințele sunt și la trecutul trist, la rapturi teritoriale, la o limbă nouă a omului cel nou din țara sovietelor, la alte spații cuprinse de război. Prezentul e al omuleților verzi, al celor ca „scriitorul Prilepin” și al „pacificatorilor”. O poezie tandră despre cruda noastră istorie și actualitate.

Leo Bordeianu. „Pe fața ta plutește luna” (Lumina) este un volum în care afectele politicului umbresc lirica de dragoste, stările de fericire alături de un prunc gângurind, ipostazele elegiace ale petrecerii primăverii, cu „verdele nou”, și ale întâlnirii toamnei. Poezia e o mare care scaldă țărnul ființei, o Mare Sarmatică sau e Marea Neagră care „s-a schimbat la față”. Conflictul de pe Nistru, ca un ecou-rană a spațiului natal, Erosul începuturilor, marile împliniri umane, iubirile metafizice – iată coordonatele acestui volum. Ciclul-poem „Salcia din fața blocului” este un text admirabil.

Călina Trifan. *Zona de respirație* (Pontos) se citește, în primul rând, ca o carte despre ceea ce ni se întâmplă acum în această pandemie în care respirăm cu greu, în care moartea e la ordinea zilei. Poemele sunt un fel de radiografii ale corpului nostru comun, ale imaginarului nostru colectiv. Existența, frica, divinitatea, care este și ea cu „respirația tăiată”, toate aceste ipostaze produc un fel de a trăi oximoronic: „în fiecare zi/ plânsul de seară îi împinge/ dimineata a se veseli”.

Alexandru Buruiană. *Acid* (Casa de Pariuri Literare) este volumul care aduce în centrul discursului poetic urâtul și mizeria.

Poetul-filosof s-a retras. A rămas un Joker nebun. E nevoie de acidul care mănâncă slinul metafizic, acidul ca tehnică creativă cu rădăcini și în muzica *underground* a anilor '80, numită *acid house*, și în muzica rock sau heavy metal. O scriitură bătaușă, înțepătoare și usturătoare. O poetică incomodă.

Radmila Popovici. *Vene și artere* (ARC) este volumul care pare să anunțe o trecere la alte cote ale poeziei Radmillei Popovici. „Doamna” din imaginarul eului liric revine la copilul de cândva și acest lucru se produce prin prisma unei experiențe dramatice: moartea tatălui. Mereu se îmbătrânește „cu o copilărie”, iar „țara e un rai/ împărăginit”. Lumea urbană, decadența sa alterează și veșnicia satului cu „flori de cauciuc”. Volumul, pornind de la „praf de litere”, e și o *ars poetica*, o percepere metatextuală a sinelui poetic. Încercările de filosofie a limbajului și a poeziei configurează o vădită maturitate lirică, confirmată și de imaginile unui Eros profund, ale unui Thanatos zguduitor și de un scris asumat.

Maria Mocanu. *Cum să rușinezi moartea* (Cartier) amintește de felul sorescian de a face poezie în ciclul *La Liliiec*, doar că poeta o face cu alte instrumente. „Poemele din lunca Prutului”, subtitlul volumului, ne prezintă o dimensiune în care „mama Dona”, o madonă de 80 de ani, e un ghid într-un univers copleșitor al onomasticii satului, al tradițiilor și obiceiurilor, al cutumelor discursive țărănești. Reperăm o poezie cu o pronunțată marcă etnografică, cu concepte antropologice care îmbracă cu dexteritate straie poetice. Satul e o matrice a nașterii și a vieții, a iubirii și a morții, a magiei umane și existențiale care se produce în umbra istoriei celei mari și mici. Poezia e incantație, descântec, e anecdotă, fabulă esopică și strigăt(ură).

Lena Chilari. Volumul de poeme o *cană de noviciok la bătrânețe* (Tracus Arte) este o carte de debut în care aflăm despre faptul că sechelele vin din copilărie. Volumul este și o modalitate de a înțelege tot ce suntem ca indivizi care populează o geografie. Registrul social este și el un fundal al acestei drame vechi, dar mereu actuale – părinți și copii. Familia ruptă în două locuiește într-o lume scindată și ea, într-o „societate bolnavă”. Vocea lirică este a unei Medeea care ar putea „otrăvi imediat” pe cel care o rănește. Scrisul rămâne însă a fi o formă de *catharsis*.

FIRUL CU PLUMB



MARGARETA CURTESCU

[TE IUBEA CUM SE IUBEȘTE...]

te iubea cum se iubește
într-un azil de bătrâni
seara te învelea
în plapume roase
și-ți povestea
cum o iubise pe alta

îi mângâia mâinile coapsele
de se mirau degetele
îmbobocite când aerul mușea
și vorbea doar pielea ei
foș-ni-toa-re

îi sorbea ochii de nu-l încăpeau
toate abisurile lumii și ale
ne-lumii
îi strivea măceșele buzelor
gelos pe toamnele cu ploi
apocaliptice

în final nu mai știai
cine ești
tusaualta

NOI APARITII EDITURA ARC



OLGA CĂPĂȚÂNĂ
DINCOLO DE BEZNĂ
(ROMAN)

PLURALIA TANTUM



JURNAL
IN MARGINILE
ISTORIEI
LITERARE (XL)
de LEO BUTNARU

14.XI.1973

De două zile, revenit din misiune, însă nu – și în fire. Nu am scris niciun rând. M-am năpustit asupra scrisorilor, ziarelor sosite în lipsa mea. Am scris răspunsuri. B. mi-a trimis un răvaș de-a dreptul inspirat. Mii de pași făcuți în zadar. Poate că doar ceva folos pentru sănătate... Ieri, în armata lui Bahus și a naiadelor.

Citind jurnalul lui Al. Blok, pe fiecare a treia pagină remarc dorința poetului de a se lăsa de sindrofii. Dar, din câte se vede, n-a prea reușit să facă asta. O, comeseanul meu, trecut de mult și niciodată întâlnit! Mie îmi vine și mai greu, pentru că, așa cum zice Cărare Petru, noi trăim lângă cepul butoiului mondial. („Căci globul pământesc e un butoi/ Cu cepul în republică la noi”).

Blok: „Am nevoie de supracuvinte...”
Cine nu le-ar vrea?

Îmi zic să scriu cândva, inspirat de G. Călinescu, un eseu despre jurnalul intim ca gen. Dar, vezi tu, băiatule, să nu rămâi doar cu doleanțele... Blok: „A scrie jurnal sau, în cel mai elementar caz, a face din când în când însemnări despre esențele existenței ar trebui să devină o îndeletnicire a fiecăruia dintre noi”. Tot el, la 31 de ani: „(...) minimum de prietenii literare: ele te otrăvesc, te îmbolnăvesc”. Dacă ar cunoaște acest adevăr Chișinăul literar! Ah, sub pretextul „prieteniiilor literare”, cât timp și câtă energie se pierde pe străzi, prin cafenele, prin casele scriitorilor cu soții mofturoase, nu prea culte și deloc înțelegătoare... Câte explicații inutile, de a doua zi...

(Îmi pare rău că nu am nicio poftă să transcriu aici și alte lucruri din obișnuitul meu blocnotes din porthartă, să le adăpostesc, adică, într-un loc mai sigur...)

15.XI.1973

Uneori, pe data de 13 nu-mi merge cu adevărat. Ermakov, statmajoristul, mă amenința alaltăieri să mă cheme la consiliul de onoare al corpului ofițeresc. Ar putea să-mi zboare o stea?... Chiar de-o fi să fie, suport eu jumătate de an, că nu le-am botezat plozii. (În fond, aş pierde 10 ruble la salariu... Nu e mare brânză...)

Măine, se deschide stagiunea teatrală (a V-a doar) în Tiraspol. Reclamă abundentă, până și pe enormele cutii ale troleibuzelor. „Nu vă părăsiți iubitele”, ăsta e titlul spectacolului. Mirându-se, unii profani cred că aceasta ar fi vreo dispoziție constituțională sau, pur și simplu, o aberație venită din partea inspectoratului auto. Mă întâlnii cu fostul meu servant la aruncătorul de grenade, Pașkov, care, lăsat la vatră fiind, a revenit pe scena teatrului. Mă invită la premieră, cu o nu prea discretă aluzie referitoare la așa-numita „întrebare a șasea” (adică chef în toată legea).

17.XI.1972

Ieri, premiera spectacolului *Nu vă părăsiți iubitele*. L-am întâlnit pe Prepețiță, sosit de la Chișinău. Execută, aici, scenografia pentru *Sânziana și Pepelea*. Regia o va semna Dumitru Fusu. Îi place să vorbească despre sine cu o gravitate cam cabotină, cu aere (dar cam expirate). Spectacolul – caleidoscopic, axat pe o schemă simplă. Problema problemelor – miile de dificultăți cărora trebuie să le facă față tinerii înșurăței. Pașkov – în rolul principal. Nu excelează, dar nici nu ratează. Nivel mediu, ca și în cazul celorlalți. Spectatorii, în mare parte, neinstruiți. Și cu alte ocazii voiam să scriu despre atare tip de... teatrofilii, aduși cu arcanul de pe unde se întâmplă. Dar am renunțat, gândindu-mă la Ritsos, care zicea: mai bine mă autoeduc, decât să-i „educ” pe alții...

(Plus faptul că nici eu nu port prea mare dragoste teatrelor de tipul celui din Tiraspol.)

19.XI.1973

Ieri, după o noapte caragialiană, furtunoasă, am revenit la amiază. Iau „Tinerimea...”, ca să dau de „versuri noi de”... mine... Desenul mutrei. Mi-a reprodus-o, se vede, Ion Virschi, „împopoțonându-mă” în haină militară. Uniforma – seamănă, chipul – așa și așa.

20.XI.1973

Am expediat câteva scrisori, ieri și azi. Lui Hary, cu rugămintea să-mi trimită exemplare de „T.M.”. Lui Victor Dumbrăveanu – mulțumiri. Lui Sică Romanciuc – câteva poeme. Lui B. – pur și simplu răspuns. Nu prea pot lucra. Gândurile – niște vectori răspândiți la întâmplare. Recitesc Ritsos, în rusește.

21.XI.1973

Revista „Moldova” îmi expediază onorariul. Evenimente minore. Am „exilat” treniul în garderobă. A luat locul paltonului. Ies în oraș, duc o pereche de cizme la pingelit. Văd niște pantofi frumoși și îmi dau seama că pe „ai mei” i-am cam fituit, cu câteva zile în urmă, cheltuind o groază de biștari. Procur cărți, prosoape etc.

Ion Vatamanu a tradus un volum intitulat *Poezia negrilor americani*. Și ca translator și ca stihuitor, chimistul e destul de fecund. Procurat și Neruda. O selecție nu prea consistentă din alte volume, pe care le am deja. Achițiționez cam tot ce-mi cade sub ochi semnat de acest latinoamerican semit, cu toate că nu totdeauna accept excesul – pe alocuri – de prozaism. De la o vreme, nu mai citesc romane. Doar le „încolțesc”. Credeam că ar fi la mijloc secționata, sincopata mea viață de militar. Dar, la Florești, pe când făcusem ultimele luni de cursant militar, devoram

narațiuni întinse! Nu, astăzi poezia mi-a devenit mai „geloasă”; întregul timp ce nu cade sub incidența ordinelor cazone mi-l cere ea. Romanele – destinate spiritelor însingurate, satisfăcând caractere și temperamente de la cele provinciale, până la cele (aproape) rafinate. A citi un roman e ca și cum ai privi prin gaura cheii, să vezi ce fac vecinii. Poetul trebuie să citească filosofie, poezie, jurnale intime, fenologie, istorie, astronomie, estetică, etică, pedagogie, psihologie...

22.XI.1973

Noaptea și dimineața a nins. Dar zăpada se topește. Căpitanul Kozlov a fost transferat la Tiraspol după un stagiul în Extremul Orient. Mă întreabă... fenologie moldavă: „Când încep căldurile, când înfloresc copacii?” etc. Despre militari. Majoritatea lor – troglodiți. Bețivani, afemeiați. Oricât s-ar susține că „la noi” e altcumva – neadevărat e. Mediul cazon, preocupările superiorilor nu țin de un anume nivel intelectual onorabil. Soldățoi. Te otrăvesc de-a binelea.

Eseul ar fi doar parțial al celui care-l scrie. Urzeala, regia argumentelor, stilul aparțin autorului, dar marea parte a informațiilor este preluată de la alții. Poezia este însă în întregime a ta. Iată de ce trăiești o satisfacție mai mare când reușești să scrii un poem de cinci-șase rânduri, decât atunci când închei un eseu de câteva pagini.

30.XI.1973

A nins și mai ninge din abundență. Zăpadă potopitoare. Lămpile de neon sunt atât de dens împânzite de fulgi, încât par că fumegă. Jos, sub lumină, pe ecranul zăpezii, se animă, caleidoscopic, umbrițele fulgilor. Atâta zăpadă pe umeri. Gradele militarilor sunt... anulate. Nu mai știe care pe care trebuie să-l salute primul. Pe umeri și pe partea bombată (și din cauza mantalei) a pieptului zăpada are configurația unui plastron ce li se leagă la gât copiilor de grădiniță. Poftă bună!

1.XII.1973

Scrisoare de la M. Gh. Cibotaru. Mă invită să trec pe la el. Aluzie la o propunere care m-ar interesa. Cam bănuiesc: după, să mă angajeze la „Moldova socialistă”, unde, pe cât ar părea de convenabil să lucrezi, pe atât – nu! Mai cumpănesc. I-am răspuns politicos.

Iar acum câteva clipe, o domniță-scolăriță mă invită la o întâlnire cu elevii claselor mari din școala vecină cu noi. Simpăticuța de ea zise că știe că sunt scriitor și ar dori să vorbesc în fața colegilor săi. De unde știe, o întreb, acest secret... nemilitar. E fiica unor cunoștințe de-ale Ga. Em., care le-a arătat unele din publicațiile mele de prin ziare și reviste. Poate ar fi fost mai bine să accept, însă nu aveam cum să le satisfac curiozitatea: încă nu am traducerii în limba rusă. Deocamdată, prima limbă în care am fost tălmăcit e ucraineana lui Oles Lupii.

Căpitanul Averin despre locotenentul Gagiev (azer): „Și-a pus dinți de aur, să tragă mai mult la cântar. În caz contrar, l-ar lua vântul”. Gagiev, în replică: „Eu nu m-am cerut în armata voastră. Vă mai rabd până la vară și... adio!”

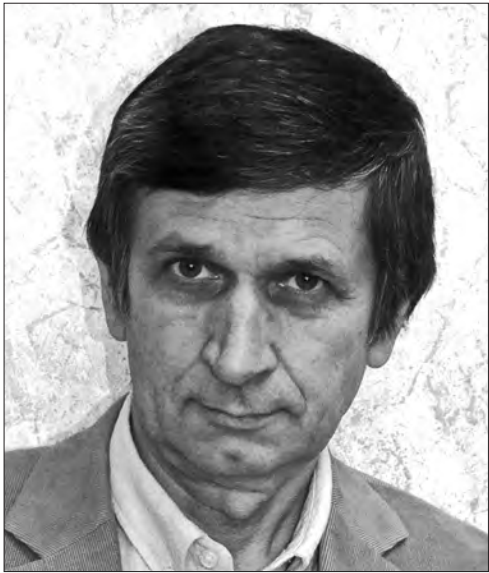
Test: Care ar fi deosebirea dintre maiorul Ermakov (șef de stat major în regiment) și un avion supersonic? Răspuns: Supersonicul mai întâi se vede, abia după aia i se aude și zgomotul; lui Ermakov mai întâi i se aud urletele, apoi, iată, apare și el...

Locotenentul Davisasvili (georgian): „Înghet! Ce de-a zăpadă! Iar fratele îmi scrie: «La noi, la Tbilisi, deja e iarnă. Uneori, noaptea, cade brumă». Să vină el aici, unde crede ca prostul că e Moldova cea însoțită!”

FILTRE

CUM TE NUMESTI, STRAINULE, ȘI DE UNDE EȘTI? (III)

de VALENTIN GUȚU



Și, întrucît sînt pronunțate „englezește” unele nume proprii germane sau italiene, franceze, de ce să nu extindem „regula” și asupra celor slovene: „O tînără de 22 de ani din Slovenia a fost condamnată la doi ani de închisoare după ce și-a tăiat intenționat mîna cu un fierăstrău circular. Potrivit procurorilor, Julia [ġŭliġa] (sic!) (corect, în slovenă: [ĵŭliġa]) Adlesić [ádlesič] a fost acuzată că a înscenat cu ajutorul a trei complici un accident atunci cînd s-a ales cu mîna total secționată la nivelul încheieturii, totul pentru a obține o despăgubire de 380 de mii de euro și o indemnizație de 3 mii de euro lunar pînă la finalul vieții. Iubitul Juliei [ġŭliġei] (sic!) (corect: [ĵŭliġei]) a primit trei ani de închisoare pentru că a îndemnat-o să facă acest gest” (Știrile ProTV Chișinău, 14 septembrie 2020, ora 20³⁶).

Dacă prezentatoarea Știrilor ar fi știut că, în slovenă, litera *Jj* se cheamă „iot” și se pronunță [i] (*Ljubljana* [lĵublġana] ne e martoră), nu „gei” [ġ] (ca în engleză), ar fi venit „pe sticlă” cu altă mîncare de pește, dar așa, poftim! sau aferim!, străbatem Bosforul și ne pomenim că litera *Cc* [ġ] din turcești se pronunță pretins englezește: „Atunci, l-a acuzat pe Igor Dodon de cele întîmplate, spunînd că aceasta [extrădarea profesorilor turci – n.n. / V.G.] ar fi o răsplată lui Recep [resép] Erdoğan [erdogán] (sic!) (corect, în turcă: Recep [reġép] Tayyip [taiĵip] Erdoğan [érdo:an]; în rusă: *Реджен Тайун Эрдоган* sau *Эрдоан*) pentru renouarea Președinției” (Știrile Pro TV Chișinău, 9 septembrie 2020, ora 20⁰⁸), ori chiar pretins românește: „Furie la Paris. Președintele Emmanuel Macron și-a rechemat ambasadorul din Turcia după ce Recep [rečép] Erdogan [erdogán] (sic!) a spus că acesta are nevoie de un control psihiatric” (Știrile Pro TV Chișinău, 25 octombrie 2020, ora 20³⁸). Eh, tinerete-tinerete, nu tot ce zboară se... anglicizează sau se românizează.

Fiindcă se greșește însă, din păcate, nu doar la pronunțarea unor cuvinte străine, ci și la scrierea acestora, dăm mai jos, pentru confirmare, două-trei exemple, din presa scrisă, de nerespectare (mă rog, din neștiință sau din neatenție) a grafiei unor nume proprii străine din limbi care folosesc alfabetul latin (mă refer la grupuri de litere care reprezintă un singur sunet, adică digrame, trigrame etc., geminate, semne diacritice, accente). Vă mai amintiți (sigur că daa!...) ce sunet redă litera *Ss* în maghiară?... Exact, [ș]: Sándor [sá:ndor] Petőfi [pétőfi] (poet ungar), unde *s* = [ș], iar *á* este o vocală lungă. Dar... *sz*? Exact: [s]. Nu însă și aici: „Alți autori, în lecturi disparate: Laslo (sic!) Nagy (corect: *László*

[lá:slo:] Nagy [nog’]) (ungur), Atanas Dolcev (sic!) (corect: *Dalcev*) (bulgar)” (Revista literară, nr. 2, 2020, p. 20). Dar... c ce valoare fonetică are? Corect: [ț]. Să cităm deci: „Cea mai legendară pare a fi biografia lui Alexandru Ziloti, dar totul e adevărat: discipol al lui Piotr Ilici Ceaikovski și bun prieten cu Ferentz List (sic!) (corect: *Ferenc* [férentș] / *Franz* [franș] *Liszt* [list], emigrând după puciul bolșevic în SUA. A fost ginerele lui Pavel Tretiakov, fondatorul galeriei de artă din Moscova («Galeria Tretiakov»)” („Sud-Est cultural”, nr. 3, 2018, p. 26). Știți cumva și în ce fel se pronunță îmbinarea de litere *ly* din, spre exemplu, prenumele maghiar *Mihály*? Daaa, ca un „iot” [i], adică [míha:i]. Nuuu, zic alții, precum a făcut-o și această voce din off prezentînd un CV: „Adriana Cazacu [...] a urmat stagiul (sic!) (un stagiul, probabil, – n.n./V.G.) de specializare la Universitatea „Babeș-Bolyai [bábeș-boliái]” (sic!) (corect: [bábeș-bó:ioi] din Cluj-Napoca” (Jurnal TV, *Vânturile, valurile*, 17 noiembrie 2020, ora 20⁴⁵). Rămîne doar de adăugat aici că litera a neaccentuată, inclusiv din numele maghiar respectiv, se pronunță ca un fel de [o].

Cine dacă nu italienii sînt cei care ne pun în încurcătură ce geminatele lor, căro-ra noi, uneori, le cam greșim / schimbăm locul: „Primele semne «trimise» de A triplu [...], (sic! / virgula improprie aici) au fost «recepționate» de autor într-un vis premonitoriu (propriu-zis, un coșmar), acum trei decenii, în Galeria Ufizzi (sic!) (corect: *Uffizi*; apropo de pronunție: [ufiți]), când stătea prăbușit pe banca din fața celor trei Grații din «Primăvara» lui Boticelli (sic!) (corect: *Botticelli*)” („Revista literară”, nr. 5, 2016, p. 4). Alți maestri, aceeași situație: „Nu intrăm în clădire, căci găsim pe internet fotografiile tuturor pictorilor și sculptorilor expuse în galeria de artă aici, având autori pe Caravaggio, Rafael, Veroneze (sic!) (corect: *Veronese*, pronunțat [veronéze]), Correggio (sic!) (corect: *Correggio*), Rubens, Tizian (sic!) (corect: *Tițian* sau *Tiziano*, pronunțat [tițiáno]) și Cesare da Sesto ș.a.” („Sud-Est cultural”, nr. 3, 2018, p. 89).

Încheiem cu o mixtură de nume de literați străini: „Pe parcursul celor șase ediții (ale Festivalului Internațional «Primăvara Europeană a Poetilor», n.n. / V.G.), Uniunea Scriitorilor a reușit să aducă la Chișinău autori cu renume, traducători interesați de fenomenul literar din RM: Justo J. Padron (sic!) (corect: *Justo* [hústo] *Jorge* [hórhe] *Padrón* [padrón]) (Spania), Jan Willem Bos (Olanda), Jan H. Mysjkin, Charles Ducal și Andy Tierens (Belgia), Anita Barnacchia (sic!) (corect: *Anita Bernacchia*) (Italia), Arturo Corcuera (Peru), Jean-Luis Couriol

(sic!) (corect: *Jean-Louis Courriol*) (Franța), Gherhardt (sic!) (corect: *Gerhardt*) Csejka (Germania), Alistair Jan (sic!) (corect: *Ian*) Blyth (Marea Britanie), Umar Timol (Maurițius) [sic!] [corect: *Mauritius* [mărișăs], Nouri-al Jarrah (sic!) (corect: *Nouri al-Jarrah*, pronunțat [ġarrá:]) (Siria), Attila F. Balázs (Slovacia), Galyna (sic!) (corect: *Halína*) Tarasiuk, Mihailo (sic!) (corect: *Mihailo*) Kameniuik (Ucraina), Lilya Gazizova (Tatarstan), Evgheni Stepanov (Rusia), Jakub Kornhauser și Joanna Kornas Warvas (sic!) (corect: *Joanna Kornaś-Warwas*) (Polonia), Robert Adam (ICR Bruxelles) ș.a.” („Revista literară”, nr. 5, 2016, p. 3).

Acum e momentul să revenim la cei trei „străini” din Răsărit – *Míkola, Nikolai* și *Mikalai* –, pe care *Nicolae* al nostru (chișinăuianul-bucureștean) și-i vrea prieteni (cu atît mai mult cu cît știu și românește), ca să vedem, de data aceasta, cum sînt redade (cu caractere românești) substantivele proprii din limbile lor materne (ucraineana, rusa și belarusă), scrise, evident, cu litere rusești, de fapt, cu alfabet chirilic modern (vă dați seama, pentru a nu supăra pe nimeni c-o vorbă nepotrivită). Vechea metodă de adaptare sau chiar de traducere a unor nume de persoane slave (mai cu seamă de suverani) sau de nume de locuri (toponime), deși depășită astăzi, a impus în uzul românesc, deja ca tradiționale, nume de genul: *Ivan cel Groaznic* – *Иван Грозный*; *Petru I* / *Petru cel Mare* – *Пётр I* / *Пётр Великий*; *Rusia* – *Россия*; *Marea Albă* – *Белое море* ș.a. Se întîmplă însă ca, uneori, să apară și mixturi grafice de genul: „Dintre conducătorii Rusiei, mai mult decât Putin au domnit doar Nicolai al II-lea (sic!) (corect: *Nicolae al II-lea* / *Nikolai al II-lea*) și Iosif Stalin” („Contrafort”, nr. 1-2, ianuarie-februarie 2018, p. 3) sau „Pe timpurlui Nicolai al II-lea (sic!) (corect: *Nicolae al II-lea* / *Nikolai al II-lea*) a (sic!) (corect: *au*) avut loc Primul Război Mondial, revoluția și războiul civil” (tot acolo).

Cele două metode moderne de redare a cuvintelor dintr-o limbă în alta rămîn a fi însă *transliterarea* / *transliterația* și *transcrierea fonetică* (practică). La drept vorbind, *transliterarea* redă în primul rînd *forma grafică* a cuvîntului convertit dintr-o limbă în alta, nu *pronunțarea* acestuia, fără a se ține seama de normele ortografice ale limbii în care se transliterează, asta pentru ca eventual să se poată reconstitui grafia sau pronunția sa originară (de exemplu, *Владимир Маяковский* – *Vladimir Majakovskij*, poet și dramaturg rus). De aceea, transliterarea este folosită doar

în cazuri aparte: la editarea unor cărți vechi cu caractere chirilice, în texte științifice, cataloage alfabetice, lucrări speciale (atlase geografice, enciclopedii, dicționare etc.). În transliterația internațională, spre exemplu, unele litere chirilice sînt redade cu alte semne (ž, č / *ch*, *l'* etc.) decît în transcrierea lor în limba română (*Vladimir Maiakovski*): (rus.) *Нижний Новгород* – (TI) *Nižnij* (*Nizhniy*) *Novgorod* – (rom.) *Nijni Novgorod* (oraș din Federația Rusă, fostul *Горький* – (TI) *Gor’kij* – (rom.) *Gorki*); (rus.) *Челябинск* – (TI) *Čel’abinsk* / *Chelyabinsk* – (rom.) *Celeabinsk* (oraș din Federația Rusă); (rus.) *Ярославль* – (TI) *Yaroslavl’* – (rom.) *Iaroslavl*.

Este adevărat și altceva, că în interiorul acestor trei limbi slave există diferențe grafice nu doar în alfabetele lor chirilice, ci și în procesul de transliterare cu caractere latine, atunci cînd e cazul, a numelor proprii în pașapoarte sau în alte acte. Raportat la standardul internațional de transliterație, rușii și ucrainenii folosesc, de pildă, pentru litera chirilică *ш* îmbinarea de litere *sh*, iar belarușii – *š*: (bel.) *Шклоў* / (translitterat în belarusă) *Škloŭ* – (rus.) *Шклов* – (engl.) *Shklow* – (rom.) *Șklow* (nu „Șklov”), oraș din Belarus; rușii și ucrainenii îl transliterează (la redarea numelor proprii ale acestora) pe *ч* – *ch*, iar belarușii – *č*: (bel.) *Крычаў* / (translitterat în belarusă) *Kryčaŭ* – (rus.) *Кричев* – (engl.) *Krychaw* – (rom.) *Kriceau* (nu „Kricev”), oraș belarus. Așa e și în cazul limbii române atunci cînd transliterează nume slave scrise cu alfabet chirilic: intervin reguli proprii, speciale.

Or, în uzul curent (literatură, inclusiv tradusă, presă, manuale etc.), nu *transliterarea*, ci... *transcrierea fonetică* este metoda obișnuită de reprezentare grafică (aproximativă) a *pronunțării* unor nume scrise cu alt alfabet (în cazul nostru, chirilic modern), utilizîndu-se anumite reguli de corespondență (fonologică), adică de redare a sunetelor-tip (fonemelor) din limba-sursă, cu respectarea normelor ortografice ale limbii-receptor (în care se transcrie), fără întrebuintarea unor semne diacritice sau din alte alfabete, ca, de exemplu, la transcrierea unor texte dialectale sau cum se procedează la transcrierea fonetică științifică (internațională). Vorbim deci de o transcriere fonetică practică, fonematică, în cadrul limbii române, care are / trebuie să aibă cîte un tablou tradițional de corespondențe pentru toate limbile ce utilizează alfabetul chirilic, cu o redare cît mai exactă a sunetelor-tip dintr-o limbă în alta.



AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

URMUZ. CEI DINTĂI TRĂSNIȚI*

de Alexandru VAKULOVSKI

DECLARAȚII

— **N**e întorcem și noi ca oamenii? întreabă Geo.
— Haide, zice Demetru, măcar acum.

— Uite că nu mai vezi prin Chișinău case de pământ, trebuie să le cauți cu lumânarea, oare n-ar trebui să schimbi titlul? întreabă Demetru.
— Deja alții au treaba asta, eu m-am pensionat.
— Și eu, dar am mai lăsat pe ici, pe colo câte-un semn.
— Futuristule, râde Geo și intră într-o curte unde e amenajată o terasă. Pe un panou scrie „La scriitori”, pe altul, „Terasa Uniunii”.

Mulți oameni stau la o masă lungă, alcătuită din măsuțe înghesuite, iar în capul mesei, un bărbat cu părul creț și cu ochelari citește un poem dintr-o revistă. Are glasul nervos, că Demetru și Geo se opresc la început, apoi se plimbă pe terasă ascultând versurile.

— E despre terasa asta și despre scriitorii care au fost la băut aici, e bucuros Geo.
— Doamne, zice Demetru, cât de rapid trec lucrurile în memorie, aș mai fi stat pe aici dacă nu mi se părea că totul e cu încetinitorul.

Cât bărbatul recită și trece de la un personaj la altul, apar alți oameni la terasă, pe care cei de la masă par să nu-i observe.
— Stai să-ți zic, spune un moșulean cărunt, energic.
— Și eu am făcut liceul la Timișoara, zice un bărbat înalt, cu ochelari și baston.
— Do-do-do-do-bitocilor, strigă un bărbat neras, cu nasul strâmb.

— Stați așa cum ați stat, le zice lui Demetru și Geo un moșnegel înalt, cu mustață mare și cu șapcă, în cămașă roșie, cu un aparat foto la gât.
— Ăsta-i Bunelu, zice Geo, stai, dacă a zis, că el foarte rar vrea să facă fotografii cuiva, trebuie să meriți.

Bunelu le face câteva fotografii, se uită la vița-de-vie ce acoperă terasa, merge într-un colț unde e o ladă de zestre, bea un pahar de vin roșu și dispare cum a apărut.

Un tânăr ciufulit, bărbos, apare cu pași mari, purtând în spate o cruce de lemn cu Iisus. Se așază la o masă cu cei care stau deoparte. Vine o chelneriță la el:
— Două supe, una pentru mine și una pentru prietenul meu, zice.

Chelnerița își notează și pleacă. Se întoarce cu două supe, pe una i-o pune lui, alta în fața scaunului cu Iisus. Cât bărbatul mănâncă, cel cu nasul strâmb îl urmărește.
— Ia-o, Eugen, zice bărbosul, arătând spre supă lui Iisus, prietenul meu ți-o dă ție.

— Castanul roz... salcia... deja povestește ceva bărbatul care a recitat și pe terasă apar copaci noi, mari, răcoroși.

— Ce fac ăștia pe aici? întreabă Demetru, parcă am fi înapoi, dincolo.
— Scriitorii! Își desface brațele Geo, n-ai ce să le faci! Hai să mai tragem o tură, să văd cum s-a schimbat mahalaua.

Când cei doi își iau zborul, văd un porumbel obraznic care sare cu pieptul într-un geam.
— El e tizul tău, zice Geo.

Trec deasupra Dendrariului, apoi peste lacul de la Valea Morilor. Traversează pădurea până ajung pe un deal deasupra orașului, unde din două blocuri se vede totul ca în palmă. Se așază la un balcon plin de flori și de copaci.
— Acum îi spun orașul din piatră albă, s-o fi supărat pe mine, zice Geo.

Stau ambii pe balustradă și se uită spre pădure și spre oraș. Tresar când brusc, din câteva locuri, pornesc sfredele și bormașini.
— Ăsta-i prețul, zice Demetru. Hai că mai avem o vamă.

La vamă, se înghesuie într-un grup care iese dintr-un autocar mare. Când pe lângă ei trece vreun polițist sau vreun vameș, toți își acoperă fețele cu măști, când rămân doar ei, și le scot.

— Vă rog să vă scoateți măscuța, îi zice un vameș tânăr lui Demetru.
— Cu plăcere, zice acesta și și-o trage pe barbă.
— Aveți ceva de declarat? întreabă vameșul.
— În lume răul e activ, binele e pasiv. Natura însă a dat omului puțința să aleagă binele de rău și să cunoască puterea binelui. Nu știm ce va fi după moarte, dar e sigur că lumea noastră nu poate fi ultimul cuvânt al creațiunii, e deci o stare de tranziție. E o stare prin care se încearcă credința noastră în puterea acestui bine. Când are această putere e cel mai câștigat, căci în lumea viitoare binele poate fi activ, iar răul pasiv.
— Altceva?
— Atribuind și răul aceluiași Dumnezeu căruia îi atribuim și binele, nu facem decât să compromitem și să slăbim încrederea noastră în puterea binelui. Nimeni nu e sigur că ființa care ne-a dat binele ne-a dat și răul, însă toți atribuim și răul aceleiași ființe.

— Arme? Droguri? Țigări?
— Dezvolt:
1) sentiment
2) calitățile poporului român
3) principiul unui Dumnezeu al binelui și unul al răului
4) suferințele femeilor și situația prostituatelor.
— Bine, bine, domnule! Am înțeles că sunteți artist, treceți!

Dar Demetru nu se mai poate opri dacă trece omeneste Prutul. În timp ce autobuzul e pe pod, el continuă:
— Sunt cazuri când Dumnezeu nu te poate ajuta decât dându-ți mereu suferință. Acel care le recunoaște și știe să mulțumească pentru asta, acela rămâne creditor privilegiat al lui Dumnezeu.

Sunt unele rele care nu sunt decât forme ale binelui și încă și mai multe bunuri cari nu sunt decât forme ale răului. Personalitatea nu e rezultatul vreunor atribute virtuți ascunse sufletești. S-ar părea că e mai mult gradul de concentrare diferit și de densitate pe care fluidul vital universal, împrăștiat la întâmplare, l-a căpătat oprindu-se în flecare din indivizi – și această densitate nu implică o concentrare de virtuți. Personalitatea coexistă alături de virtuți fără să le creeze ea – și coexistă tot așa de bine alături de lipsa de virtuți. Ba încă sunt mai mulți oameni săraci cu duhul, cari au fermă conștiința personalității lor, decât oamenii de ispravă.
— Așază-te, domnule că au să-mi dea românii amendă! îl roagă șoferul și Demetru se așază lângă Geo, care moare de râs.

Înainte să le dea voie oamenilor să iasă din autobuz, șoferul așteaptă să intre un vameș.
— Dacă nu mai puteți, fumați, dar ascundeți-vă, că altfel se enervează și ne țin mai mult. Și, dacă au chef, vă dau amendă. E și o toaletă pe-aici, dar e foarte jagoasă, opresc eu mai încolo, după graniță.
— Urinatul și fumatul interzis în vamă, zice Geo.
— Nicio șansă să însemni locul aici. Numai dacă ești câine vagabond, zice Demetru. Până când?
— Bună seara, zice o doamnă vameș.
— Bună seara, răspunde autobuzul.

Demetru o privește, apoi, când ajunge în dreptul lui, cade în genunchi, cu fruntea la nivelul pistolului:
— Suveran al lumii, trebuie să mă închin ție, căci fără un creier care s-o ceară, Divinitatea nu mai poate avea rost; iar tu ești cel care poți dispune cum vrei de acel creier!... Tu ești deci Zeul cel mai puternic!...
— Domnule, nu vă simțiți bine? întreabă vameșul.

— Din contra, foarte bine, doamnă!
— Atunci așezați-vă!
— Mulțumesc, doamnă!

— Aveți țigări? îl întreabă pe Demetru vameșul.
— Nu, dar dumneavoastră aveți?
— Alt artist! Aveți noroc cu mine, că și eu sunt poetă, altfel colegii v-ar fi întors autobuzul cu fundul în sus!
— Ce frumusețe ar fi fost cu fundul în sus, zice Geo.

— Aveți ceva de declarat? continuă vameșul cu Demetru.
— Da, dacă stau bine și mă gândesc.
— Ce?
— 578) Până când acești oameni, cari-și zic buni și nobili, vor continua cu pasivitatea lor față de prostia și răutatea pe care – de silă să nu se murdărească, – se feresc să o asvârle cu piciorul?!... Dacă ai știut să ocolești și să-ți astupi nasul, înseamnă că murdăria nu poate continua să crească și să miroasă mai rău?!... Și atunci numai energia de a avea silă și inteligența de a ști să ocolești vor fi de ajuns să facă ca răutatea și prostia să devină mai puțin active decât sunt, iar bunătatea și înțelegerea mai puțin pasive?!...
— Atât?
— 579) În zadar se tot încearcă unii să tot măsoare cu unitatea de măsură a cunoștinței și gândirei drumul către prima cauză a lucrurilor, să afle ultimul adevăr, cum se spune. Chestiunea de-a ști dacă ipoteza așa-zisei existențe sau neexistențe a unui Dumnezeu este conformă cu adevărul este un nonsens. Divinitatea există pentru cine crede în ea și atâta e de ajuns pentru a nu ne mai încerca să verificăm prin logica și raționamentul nostru existența ei undeva. Credința formează în sufletul omenesc un substrat aparte și cel mai fundamental. Ea e de o esență superioară gândirei cu purul ei adevăr și planează deasupra convingerilor, căci nici de examenul lor nu are nevoie pentru a exista. Voința însăși își...
— Mulțumesc, domnule, dar mai am treabă, îl întrerupe vameșul.
— Așa e întotdeauna, zice Geo, ce păcat!

După ce trec de barieră, șoferul oprește autobuzul.
— Vă rog să-mi întorceți țigările pe care vi le-am dat să le treceți. Mulțumesc!
— Am trecut și vama asta, mai vrei ca oamenii sau de aici zburăm? îl întreabă pe Demetru Geo și câteva pene aterizează pe scaunele lor din autobuz.

* Fragment din romanul cu același titlu, în curs de apariție la Editura Polirom